

**EDUCATIEVE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
KLEUTERONDERWIJS**

Bachelorproef

**START TO CO-TEACH: EEN
HANDLEIDING OM LEERKRACHTEN IN
HET KLEUTERONDERWIJS TE
ONDERSTEUNEN BIJ HET OPSTARTEN
VAN CO-TEACHING**

Voorwoord

Deze bachelorproef is geschreven met het oog op het behalen van de educatieve bachelor kleuteronderwijs. In dit onderzoek wordt getracht te achterhalen hoe we leerkrachten die willen opstarten met co-teaching in het kleuteronderwijs kunnen ondersteunen. Eerst wordt het praktijkprobleem geschetst om dit vervolgens te gaan onderzoeken en om ten slotte een ontwerp te realiseren.

De keuze van dit onderwerp is ontstaan in de derde kleuterklas uit Kindercampus Catharina te Hasselt. Dit innovatieve onderwerp was er nooit gekomen zonder dat juf Tine en juf Inge hun ervaringen met mij deelden. Ik wil hen dan ook erg bedanken voor de aanzet die ze me gaven. Gedurende het hele proces waren ze steeds bereid me te ondersteunen.

Bovendien wil ik al de personen die ik mocht bevragen door middel van interviews en enquêtes ook bedanken. Dankzij hen ben ik heel wat rijker geworden en kreeg ik informatie van ervaringsdeskundigen.

Deze bachelorproef zou niet tot stand zijn gekomen zonder de uitstekende begeleiding en het geduld van mevrouw Marie Evens. Zij bood als promotor steeds een zeer snelle, uitgebreide feedback en toonde me interessante inzichten. Tenslotte zou ik ook graag mijn ouders willen bedanken voor het nalezen van de bachelorproef, maar ook voor al het begrip en de steun.

Fien Leenaerts

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1 Oriënteren en richten.....	7
1.1 Wat is co-teaching?	7
1.2 De verschillende modellen van co-teaching	8
1.3 Richten : Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen.....	11
1.3.1 Onderzoeksdoel.....	12
1.3.2 Onderzoeksvragen	12
2 Plannen.....	13
3 Verzamelen en analyseren.....	17
3.1 Deelvraag 1: Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?	17
3.1.1 Bevragen.....	17
3.1.2 Bestuderen.....	19
3.1.3 Bezoeken.....	23
3.2 Deelvraag 2: Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?	24
3.2.1 Bevragen.....	24
3.2.2 Bestuderen.....	26
3.3 Deelvraag 3: Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?	30
4 Ontwerpen	31
4.1 Gekozen ontwerp.....	32
4.1.1 De handleiding.....	32
4.2 Verspreiding ontwerp.....	33
4.3 Feedback handleiding	34
4.4 Aanpassingen op basis van feedback.....	34
5 Concluderen en vooruitblikken	35
5.1 Algemene conclusie	35

5.2	Vooruitblik eventuele mogelijkheden tot verder onderzoek	36
5.3	Reflectie op eigen groei.....	36
6	Bibliografie	38
7	Bijlagen	40
7.1	Bijlage 1: interview.....	40
7.2	Bijlage 2: interview.....	42
7.3	Bijlage 3: interview.....	44
7.4	Bijlage 4: Resultaten enquête ervaren leerkrachten co-teaching.....	46
7.5	Bijlage 5: Resultaten enquête onervaren leerkrachten co-teaching.....	49
7.6	Bijlage 5: Document voordelen co-teaching juf c kindercampus de Startlijn	52
7.7	Bijlage 6: Handleiding.....	53
7.8	Bijlage 7: enquête feedback op de handleiding	54

Inleiding

“Eindelijk kan ik mijn leerlingen beter leren kennen. Ik kan hen een aanbod geven dat meer is afgesteld op individuele noden van de leerlingen. Er is meer ruimte en tijd vrijgekomen om de leerlingen individuele aandacht te geven. Dit hebben ze zo hard nodig. Bovendien komen mijn talenten meer tot uiting en kan ik extra hulp vragen aan mijn collega's om mijn zwaktes bij te sturen. Zo kan ik ook beroep doen op mijn collega als ik het even niet meer weet want samen ben je zoveel rijker. Als je het mij vraagt is co-teaching een prachtige invulling van kwalitatief, vernieuwend onderwijs.” Hierboven las je de ervaring van een leerkracht die lesgeeft in co-teaching.

In dit onderzoeksrapport zal je terugvinden hoe we leerkrachten in het kleuteronderwijs kunnen ondersteunen bij het opstarten met co-teaching door middel van een uitgewerkte handleiding.

In hoofdstuk één (oriënteren en richten) zal je een schets terugvinden van het praktijkprobleem. In dit hoofdstuk wordt ook de definitie van co-teaching weergegeven. Deze definitie wordt aangevuld met een overzicht van de verschillende modellen van co-teaching. Verder zal de gekozen uitdaging hier aangevuld worden met literatuur uit diverse bronnen. Bovendien kan je onder het hoofdstuk 'richten' mijn onderzoeksdoel terugvinden, namelijk dat ik graag wil onderzoeken hoe ik leerkrachten die in het kleuteronderwijs willen opstarten met co-teaching kan ondersteunen door middel van een uitgewerkte handleiding. Dit onderzoeksdoel wordt ondersteund door volgende onderzoeksvraag: Hoe kunnen we leerkrachten ondersteunen met het opstarten van co-teaching in de kleuterschool? Deze onderzoeksvraag zal beantwoord worden aan de hand van verschillende deelvragen, namelijk: Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching? Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten? Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?

In hoofdstuk twee vind je een kader terug waarin ik mijn onderzoek plan. Door deze planning te volgen zal je zien dat ik informatie verzameld heb voor het hoofdstuk 'verzamen en analyseren'. In dit kader zal je terugvinden wat ik ben gaan doen, waar en wanneer ik dat gedaan heb. Je vindt er ook steeds terug waarom ik bepaalde strategieën heb gebruikt en bij welke deelvraag deze actie aansluit. Ik heb ervoor gekozen om met verschillende technieken aan de slag te gaan. Zo heb ik een school bezocht, maar heb ik ook verschillende bevestigingen gedaan, namelijk: interviews en enquêtes. Nadien heb ik al deze gegevens samengebracht met informatie die ik bekomen ben door me te gaan inlezen in diverse bronnen in de literatuur.

In hoofdstuk drie (verzamen en analyseren) zal ik de resultaten die ik verzameld heb per deelvraag toelichten. Je kan hier ook terugvinden welke verschillende manieren ik heb gebruikt om informatie bijeen te brengen. Er zal ook vaak verwezen worden naar verschillende bijlagen, deze kan je genummerd onderaan het document terugvinden.

In hoofdstuk vier (ontwerpen) zal je de verschillende ontwerpeisen voor de handleiding terugvinden. Deze worden weergegeven in een tabel.. De uitgewerkte handleiding kan je terugvinden in het bijgevoegde PDF-document: Handleiding start to co-teach.

In hoofdstuk vijf (concluderen en vooruitblikken) vind je een algemene conclusie in relatie met het onderzoeksdoel en onderzoeksvragen terug. Verder kan je er mijn reflectie terugvinden op mijn eigen groei tijdens de educatieve bachelor kleuteronderwijs.

1 Oriënteren en richten

Voor mijn gekozen praktijkprobleem ben ik gestart in Kindercampus Catharina in Hasselt. Dit is een school die behoort tot de KT-scholengroep. Binnen de KT-scholengroep zitten zeven basisscholen, namelijk: kindercampus Mozaïek, kindercampus Tuinwijk, kindercampus Godsheide, kindercampus De Hazelaar, kindercampus De Boomgaard, kindercampus De Startlijn en kindercampus Catharina. Hun missie is om binnen elke school hun eigenheid en kleur te behouden. Binnen deze scholengroep zitten er meer dan 2000 leerlingen.

De verschillende campussen binnen de KT-scholengroep zijn bezig met de opstart van co-teaching. Op dit moment gebeurt dit al in enkele klassen verspreid over de verschillende campussen. Omdat mijn praktijkprobleem gaat over co-teaching licht ik even toe welke scholen binnen deze scholengroep aan co-teaching doen. Dat is op kindercampus Catharina bij de oudste kleuters, op kindercampus Tuinwijk bij de oudste kleuters, bij kindercampus De Startlijn bij de jongste en de oudste kleuters en op kindercampus Mozaïek bij de oudste kleuters. Het doel van de KT-scholengroep is dan ook om co-teaching zoveel mogelijk door te trekken naar verschillende klassen binnen een bepaalde campus.

1.1 Wat is co-teaching?

Voordat ik verder ga met het toelichten van mijn praktijkprobleem is het belangrijk om het begrip co-teaching te verhelderen. Volgens Van den Brande (2012) is co-teaching het inzetten van twee of meer onderwijsprofessionals in een gelijkwaardige relatie gedurende een bepaalde periode op een gestructureerde manier waarbij elke leraar een gedeelde verantwoordelijkheid draagt om onderwijsdoelen te bereiken voor alle leerlingen in eenzelfde of aanpalende ruimtes.

Volgens Fluijt (2018) is co-teaching wanneer meerdere onderwijsprofessionals op gestructureerde wijze samenwerken, gedurende een langere periode, op basis van een gedeelde visie en nemen daarbij gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor goed onderwijs aan en de ontwikkeling van alle leerlingen in de groep.

Volgens Koot (2017) is co-teaching een vorm van coaching-on-the-job, waarbij een collega of deskundige als evenwaardige partner met een klasleerkracht in de klas werkt. Dat is dus wat anders dan de gekende begeleiding in het onderwijs. Deze is vaak niet toereikend, omdat het best lastig is de handreikingen die je als leerkracht krijgt in de praktijk toe te passen. Bij co-teaching wordt de leerkracht tijdens de les gecoacht en kunnen ze adviezen en tips dus direct uitproberen.

Toch blijkt er echter een discussie te ontstaan tussen verschillende professionals omtrent de definitie van co-teaching. Ze hebben allen een andere visie over co-teaching, maar waar ze het wel mee eens zijn is:

“Co-teaching is het systematisch, volgens een vaste structuur samen voorbereiden en aanbieden van en reflecteren op goed onderwijs door twee of meer professionals vanuit gezamenlijke verantwoordelijkheid aan alle leerlingen in een groep in dezelfde ruimte.” (Koot, 2017)

In de volgende puntjes verduidelijk ik de belangrijke begrippen die voorkomen in de definitie.

1. Twee of meer onderwijsprofessionals

Hiermee worden leerkrachten uit het gewoon onderwijs bedoeld maar ook een leerkracht uit het gewoon onderwijs die gaat samenwerken met een leerkracht uit het bijzonder onderwijs

met een specifieke expertise bijvoorbeeld ASS. Hiermee kan ook bedoeld worden twee of meer leraren in opleiding of een samenwerking tussen mentor en student in de lerarenopleiding.

2. Gedeelde verantwoordelijkheid

Beide leerkrachten moeten ervan uitgaan dat ze samen een verantwoordelijkheid hebben voor het onderwijsleerproces van al de leerlingen (Vandevelde, 2017).

Binnen het co-teachen zijn er vijf essentiële vaardigheden (Koot, 2017):

1. **Wederzijdse interactie:** De leerkrachten moeten gezamenlijk beslissingen nemen en weten hoe ze moeten handelen. Hierbij is communicatie een belangrijk gegeven.
2. **Positieve onafhankelijkheid:** Niet één persoon kan verantwoordelijk zijn voor het behalen van de doelen. Beide leerkrachten zijn dan ook evenwaardig aan elkaar om de doelen van de les/activiteit te bereiken. Hierbij is het vertrouwen in elkaar belangrijk. Vertrouwen is een sleutel in succes voor samenwerking.
3. **Interpersoonlijke vaardigheden:** De leerkrachten erkennen en herkennen verschillen in hun verbale en non-verbale vaardigheden. Het is belangrijk om elkaar feedback te geven. Hier kunnen de leerkrachten zelf veel van leren.
4. **Het monitoren van het co-teachingstraject. Dit is een traject waarbij je een coach hebt en iemand die gecoacht wordt. Degene die gecoacht wordt, bepaalt het doel. De coach zal hier vragen rond stellen evenals adviezen en kennis overbrengen waar nodig.** : De leerkrachten reflecteren regelmatig en herzien hierbij eventueel het traject.
5. **Individuele aanspreekbaarheid:** Beide leerkrachten zetten zich in en zijn lerende in deze situatie. Hierbij ontstaat er een partnerschap. Je bent gelijkwaardig in het proces naar co-teachen.

1.2 De verschillende modellen van co-teaching

Co-teachen kan je op verschillende manieren doen. Elk model vraagt een andere groeperingsvorm en aanpak. Hieronder vind je de verschillende co-teachingsmodellen volgens (De Feyter, Jennes en Vanhove, (2016).

1. Het observatiemodel

Eén leerkracht geeft les en de andere observeert. De leerkrachten doen vooraf samen een gesprek over de punten waar de observator op moet letten tijdens het observeren. Ze spreken samen af wat en hoe er geobserveerd wordt. Vervolgens geeft de observator feedback. Dit is dan ook het doel van de observatie. Ze gaan specifieke data verzamelen om daar vervolgens samen over te reflecteren.

2. Het coachingsmodel

De ene leraar ondersteunt de andere, die de verantwoordelijkheid over het klasgebeuren draagt vanuit een coachende houding. De focus van de ondersteuning ligt niet bij de leerlingen maar wel bij de collega (leraar).

3. Het ondersteuningsmodel

Eén leerkracht geeft les en de andere begeleidt. Eén leerkracht is verantwoordelijk voor de instructie aan de volledige groep. De andere leraar loopt rond in de klas en begeleidt leerlingen die nood hebben aan extra uitleg of ondersteuning. Wanneer je dit model toepast worden de rollen vaak omgedraaid. Elke leerkracht heeft talenten, de leerkrachten bepalen onderling wie welke rol op zich neemt aan de hand van zijn/haar talenten. Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas uit zich het als volgt: In de kring, de ene leidt het gesprek en de andere ondersteunt of de ene begeleidt de

grote groep en de andere leerkracht neemt een klein groepje bij zich samengesteld volgens niveau of interesse.

4. Het sequentieel model

De leerkrachten verdelen onderling de instructies en nemen ieder een stukje verantwoordelijkheid voor een vergelijkbaar deel van de fasen in de lessen.

5. Het parallelmodel

De klas wordt in heterogene groepen verdeeld. Dit wil zeggen dat de kinderen in de groepen een verschillend niveau hebben. Eenzelfde les wordt op hetzelfde tijdstip en met dezelfde aanpak aan de twee groepen apart gegeven. Doordat je hier werkt in kleinere groepen is er vaak een hogere betrokkenheid. Er is meer ruimte voor vragen/opmerkingen en om deze te beantwoorden. Binnen dit model van co-teaching kan je ook de alternatieve co-teaching plaatsen. Dit wil zeggen dat één leerkracht een activiteit/les geeft aan een grote groep leerlingen terwijl de andere leerkracht een kleiner groepje voor zijn/haar rekening neemt. Dezelfde leerinhouden worden in beide groepen aangeboden alleen verschilt hier de aanpak. De aanpak wordt door de leerkrachten afgestemd op de noden van de leerlingen.

Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas gaat het als volgt. Elke leerkracht begeleidt een deel van de groep in een kring. De groep schuift door naar de andere leerkracht. De activiteit van die leerkracht wordt dan nog eens aangeboden maar met een andere groep kinderen.

De kinderen kunnen zo genieten van een divers aanbod dat parallel door de leerkrachten wordt aangeboden. Wanneer de activiteit in de ene kring is afgelopen, schuiven ze door naar de volgende activiteit. Jij kan zo als leerkracht je talenten benutten in een klassikale activiteit en de kinderen schuiven door en kunnen zo ook nog eens genieten van de talenten van de andere leerkracht. Het aanbod dat de leerkrachten aanbieden wordt wel steeds samen voorbereid.

6. Het hoekenwerk-model

= station teaching. De klasgroep wordt in verschillende kleine groepen verdeeld. De leerkrachten geven aan twee groepen instructie en de andere groepen werken zelfstandig. Nadat de leerkracht aan één groepje de instructie/activiteit gegeven heeft, schuiven de groepen door. Ten slotte geeft de juf opnieuw de instructie/activiteit aan de volgende groep.

Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas gaat het als volgt elke leerkracht begeleidt tijdens het hoekenwerk één hoek die hij/zij heeft voorbereid. De kleuters mogen zelf een hoek kiezen en zijn hiermee niet gebonden aan de leerkracht om een hoek te kiezen.

7. Het interactief model

= complementaire co-teaching. Bij deze vorm van co-teaching geven twee leerkrachten samen een les/activiteit. Ze geven samen de instructie en begeleiden samen een activiteit. Hierbij ondersteunen ze elkaar en vullen ze elkaar aan. Tijdens de activiteit is er een wisselende leiding, beide leerkrachten zijn evenwaardig en beide zijn ze verantwoordelijk voor het totaalpakket.

Bewegingslessen die door twee leerkrachten samen worden gegeven zijn hier een mooi voorbeeld van.

Modellen van teamteaching

De Lembre, A. (2017). *Modellen co-teaching* [Foto].

Ik start met mijn praktijkprobleem in de co-teaching klas van juf Inge en juf Tine in de derde kleuterklas op kindercampus Catharina. Juf Inge en juf Tine zijn als eerste klas binnen de Catharinaschool gestart met co-teaching op vraag van de directie. Deze vraag kwam er omdat co-teaching past binnen de visie van de school. Ze zijn nu het tweede schooljaar aan de slag gegaan met co-teaching. Omdat ik erg nieuwsgierig was naar hun manier van werken ben ik een dag gaan observeren in de klas. Juf Tine en juf Inge vertelden me dat ze op deze twee jaren al tegen heel wat uitdagingen gelopen zijn bij het co-teachen, maar de grootste uitdaging voor hen op dit moment is dat zij de enige klas binnen de Catharinaschool zijn die volledig aan co-teaching doen. Juf Tine en juf Inge gaan al aan de slag met deze innovatieve manier van lesgeven. In de andere klassen geven ze les op een andere manier. Dit doen ze door één klasjuf voor één klasgroep te zetten. Sommige klassen doen wel af en toe al activiteiten in co-teaching, maar nog niet volledig. In de co-teachingklas gaat het er anders aan toe. Hier zijn er twee klasjuffen die lesgeven aan beide klasgroepen in één klaslokaal.

In de Catharinaschool is er wel ambitie bij de andere leerkrachten om ook te starten met co-teachen. Onderzoek wijst uit dat er enkele grote uitdagingen zijn waar leerkrachten in het algemeen nog mee kampen. Vaak zijn veel leerkrachten, ouders en leerlingen nog niet bekend met co-teachen en dit brengt heel wat ongerustheden met zich mee (Vandevelde 2017). Binnen kindercampus Catharina is één van de grootste ongerustheden bij de ouders op dit moment dat ze starten met co-teachen in de derde kleuterklas. Dit is een belangrijk jaar en het moet hen voorbereiden op de overstap naar het eerste leerjaar. Ouders zien er de meerwaarde vaak niet van in. Daarom is het volgens Vandevelde (2017) belangrijk om de ouders zo duidelijk en concreet mogelijk te informeren. Vanuit onderzoek weet men dat het niet enkel vragen oproept bij de ouders maar ook bij de leerlingen zelf. Leerlingen weten niet goed wat er van hen verwacht wordt en geraken hierdoor verward. Ze zitten vaak ook met de vraag wie nu de 'echte' klasleraar is (Baeten & Simons, 2015). Deze vragen zouden voorkomen kunnen worden door al vanaf de start in de kleuterschool aan de slag te gaan met co-teaching.

Voor leerkrachten die al een tijdje in het werkveld staan is dit een vernieuwende manier van lesgeven. Dit op zich kan voor veel leerkrachten al een grote stap zijn. Leerkrachten worden

vaak niet voorbereid op het co-teachen. Ze worden niet of te weinig geïnformeerd over deze vernieuwende manier van lesgeven. Ze worden vaak pas achteraf gecoacht door professionals. Een efficiëntere manier van werken zou zijn wanneer leerkrachten actief en direct zouden worden gecoacht (Koot, 2017). Dit zou veel leerkrachten geruststellen om met co-teaching aan de slag te gaan. Er is dus vaak onvoldoende professionele ondersteuning zowel intern als extern (Vandevelde, 2017). Op intern vlak door andere leerkrachten of door een ervaringsdeskundige omtrent co-teaching. Op extern vlak worden ze vaak geïnformeerd door experts of professionals. Op dit moment gebeurt dit volgens onderzoeksresultaten nog niet vaak omdat er nog niet veel experts zijn omtrent co-teaching. Doordat co-teachen een vernieuwende manier van lesgeven is zijn er nog niet veel experts.

Om aan co-teaching te doen is het belangrijk om samen op zoek te gaan naar een gedeelde visie en missie met je collega. De meningen van leerkrachten omtrent goed onderwijs kunnen vaak heel uiteenlopend zijn. Het is dan ook belangrijk om te weten dat je niet zomaar al de leerkrachten samen kan zetten om aan co-teaching te gaan doen (Fluijt, 2018). Beide leerkrachten spelen dan ook een heel belangrijke rol binnen het co-teachen. Juf Tine en juf Inge gaven al aan dat ze sterk hebben leren inspelen op mekaars sterktes en zwaktes door aan co-teaching te doen. Zo zegt juf Tine dat ze minder goed kan tekenen en hier vult juf Inge haar dan aan door haar tekentalenten te tonen.

In het eerste opstartjaar van juf Tine en juf Inge hebben ze heel wat kritiek gekregen van ouders op de werking. Volgens Vandevelde (2017) kunnen deze negatieve ervaringen andere leerkrachten afschrikken om minder snel met deze manier aan de slag te gaan. Binnen de stageschool was bijvoorbeeld een negatieve ervaring dat ouders er niet achter stonden omdat ze het gegeven niet kenden.

Wanneer er vroeger gestart wordt met het co-teachen zal er meer rust zijn voor elke betrokken partij. Ouders zullen zien welke voordelen het co-teachen met zich meebrengt. Leerlingen zijn gewoon aan deze manier van lesgeven waardoor de overstap naar de volgende kleuterklas minder groot is. Leerkrachten van een bepaalde klas staan er niet meer alleen voor en kunnen beroep doen op het leerkrachtenteam.

Het is voor leerkrachten vaak niet gemakkelijk om vernieuwingen zoals co-teaching door te voeren. Voor leerkrachten die al langer in het werkveld staan is het vaak moeilijk om het roer uit handen te geven. Het is dan ook van uit onderzoek gebleken dat het voor leerkrachten met veel ervaring vaak een stapje terugzetten is. Je moet je andere collega de ruimte geven om mee aan de slag te gaan (Fastenau, 2017.) Volgens Goossens (2019) geven leraren vaak aan dat ze te weinig ademruimte krijgen om al deze vernieuwingen aan te gaan. Ze zijn erg benieuwd wat ze kunnen bijleren over co-teaching. Leraren zijn zelden vertrouwd met deze vorm van kennisdeling. Het kost voor hen heel wat engagement om hiermee te gaan experimenteren.

1.3 Richten : Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

Co-teaching wordt vaak niet doorgetrokken in al de klassen van de kleuterschool. Hierbij kan de overstap van een klas waar niet aan co-teaching gedaan wordt naar een klas waar het wel gebeurt vaak erg groot zijn voor leerlingen. Graag wil ik de andere leerkrachten van Kindercampus Catharina ondersteunen in het opstarten met co-teaching, maar ik verwacht dat de resultaten ook bruikbaar zullen zijn voor leerkrachten van andere scholen die willen starten met co-teaching. Tijdens het verkennen van mijn uitdaging ben ik te weten gekomen dat er op de werkvloer heel wat vragen ontstaan omtrent de innovatieve manier van lesgeven: co-teaching. Deze onrust is er doordat er pas in de derde kleuterklas gestart wordt met co-teaching.

1.3.1 Onderzoeksdoel

Ik wil graag onderzoeken hoe ik leerkrachten die in het kleuteronderwijs willen opstarten met co-teaching kan ondersteunen door middel van een uitgewerkte handleiding.

1.3.2 Onderzoeksvragen

HOE KUNNEN WE LEERKRACHTEN ONDERSTEUNEN MET HET OPSTARTEN VAN CO-TEACHING IN DE KLEUTERSCHOOL?

- 1) Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?
- 2) Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?
- 3) Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?

2 Plannen

Wat?	Wanneer?	Waar?	Waarom?	Deelvraag?
<p><u>Bezoeken:</u> Op zoek naar concrete tips/richtlijnen om te starten met co-teaching.</p>	<p>28/01/2020 08:35 – 15:00 uur</p>	<p>De derde kleuterklas in de Catharinaschool te Hasselt</p>		<p>Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?</p>
<p><u>Tekstbronnen bestuderen</u> Op zoek naar recente literatuur op het internet over het de opstart van co-teaching. (Klasse, databanken PXL, Google Scholar..)</p>	<p>15/04/2020 09:00 – 13:00 uur</p>	<p>Thuis – Online bibliotheek en databanken PXL</p>	<p>Op zoek naar tips/richtlijnen om op te starten met co-teaching.</p>	<p>Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?</p> <p>Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?</p>
<p><u>Tekstbronnen bestuderen:</u> Tijdens een interview kreeg ik enkele documenten doorgestuurd een juf. Hierin staan de voordelen van co-teaching</p>	<p>25/04/2020 09:00 – 11:00 uur</p>	<p>Thuis</p>	<p>Op zoek naar de voordelen van co-teaching volgens ervaringsdeskundige</p>	<p>Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?</p>
<p><u>Bevragen: interview</u> Een interview met leerkrachten die al aan co-teaching doen Er stelden zich al een paar leerkrachten binnen de KT-</p>	<p>Opstellen van het interview 11/04/2020. In de week van</p>	<p>Thuis – online via Skype/Google Meet...</p>	<p>Om mogelijke tips/richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching.</p>	<p>Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?</p> <p>Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor</p>

<p>scholengroep kandidaat om een interview af te nemen.</p>	<p>15/04/2020 – 19/04/2020 Afhankelijk van wanneer de leerkrachten beschikbaar zijn.</p> <p>Interview juf a en juf b 16/04/2020</p> <p>Interview juf c 20/04/2020</p> <p>Interview juf d, juf e, Juf f en juf g 22/04/2020</p>		<p>Welke activiteiten/acties zijn geschikt bij het opstarten van co-teaching?</p> <p>Wat zijn de positieve effecten van het co-teachen?</p> <p>Wat zijn struikelblokken/uitdagingen waar ze nog tegen opkijken?</p> <p>Bepaalde ervaringen over het opstarten met co-teaching.</p>	<p>leerkrachten die met co-teaching willen starten?</p>
<p><u>Bevragen: enquête</u> Een enquête via Google opstellen om meer informatie te bekomen. Deze enquête zal sowieso al doorgestuurd worden naar al de leerkrachten waarvan ik de gegevens al heb die aan co-teaching doen.</p> <p>Ik post deze enquête ook in diverse groepen op social media zodat ik zoveel mogelijk leerkrachten die al</p>	<p>Het opstellen van de enquête 14-15/04/2020.</p> <p>Het doorsturen van de enquête 15/04/2020.</p> <p>Het verzamelen van al de</p>	<p>Via Google formulieren.</p> <p>Nadien verzenden via mail en via social media: Facebook in groepen van kleuteronderwijs.</p>	<p>Om mogelijke tips/richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching.</p> <p>Welke activiteiten/acties zijn geschikt bij het opstarten van co-teaching?</p>	<p>Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?</p> <p>Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?</p>

<p>aan co-teaching doen kan bereiken. Zo wil ik me niet enkel beperken tot leerkrachten in de KT-scholengroep.</p> <p>Verder verstuur ik deze enquête ook naar al de stagescholen waar ik tot nu toe al op stage ben geweest. Op deze manier hoop ik voldoende data te verzamelen. Zodat er een representatief beeld kan worden gevormd.</p>	<p>ingevulde gegevens 24/04/2020 (de week na de paasvakantie)</p> <p>Het analyseren van de verzamelde informatie 26/04/2020.</p>			
<p><u>Bevragen: (enquête)</u> Een enquête via Google opstellen om meer informatie te bekomen.</p> <p>Ik post deze enquête in diverse groepen op sociale media zodat ik zoveel mogelijk leerkrachten die al aan co-teaching doen kan bereiken. Zo wil ik me niet enkel beperken tot leerkrachten in de KT-scholengroep.</p>	<p>Enquête opstellen 14/05.</p> <p>Enquête doorsturen 14/05.</p> <p>Enquête analyseren 15/05.</p>	<p>Via Google formulieren. Nadien posten op diverse groepen op sociale media: Facebook, in groepen van kleuteronderwijs.</p>	<p>Om te weten te komen welke basisscholen in Limburg al aan co-teaching doen.</p>	<p>Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?</p>

<p><u>Bevragen: (enquête)</u> Bij het insturen van mijn enquête om meer te weten te komen over het opstarten van co-teaching krijgen de mensen die ik bevraag de kans om hun emailadres achter te laten.</p> <p>Op deze manier kan ik hen nadien mijn ontworpen handleiding doorsturen en krijgen zij hopelijk als de situatie het toelaat de kans om hem uit te testen. Nadien vraag ik hen dan ook om feedback.</p>	<p>Opstellen enquête 21/05/2020</p> <p>Doorsturen enquête 22/05/2020</p> <p>Analyseren enquête 30/05/2020</p>	<p>Via mail.</p>	<p>Om te weten hoe de leerkrachten in het kleuteronderwijs mijn handleiding evalueren.</p> <p>Vinden ze de handleiding concreet en vernieuwend genoeg.</p> <p>Zo ja, top! Zo nee, wat kan er beter? Wat kan er anders? Op welke manier kan ik het de volgende keer aanpakken?</p>	<p>Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?</p>
--	---	------------------	---	--

3 Verzamelen en analyseren

In dit hoofdstuk zal ik de informatie die ik bekomen ben bij het verzamelen per deelvraag toelichten. Je kan hier ook terugvinden welke verschillende manieren ik heb gebruikt om informatie te verzamelen. Er zal ook vaak verwezen worden naar verschillende bijlagen, deze kan je genummerd onderaan het document terugvinden.

3.1 Deelvraag 1: Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik informatie verzameld op verschillende manieren. Ik ben me gaan bevragen aan de hand van interviews en enquêtes maar ik heb ook heel wat opzoekwerk verricht in de literatuur. Verder ben ik gaan observeren in een school waar aan co-teaching wordt gedaan.

3.1.1 Bevragen

3.1.1.1 Interviews

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de geïnterviewden. Er werden pseudoniemen gebruikt om de anonimiteit te respecteren.

Pseudoniem	Geslacht	Ervaring	Functie
Juf a	Vrouw	25 jaar	Kleuterjuf
Juf b	Vrouw	30 jaar	Kleuterjuf
Juf c	Vrouw	8 jaar	Kleuterjuf
Juf d	Vrouw	/	
Juf e	Vrouw	/	
Juf f	Vrouw	25 jaar	Kleuterjuf
Juf g	Vrouw	25 jaar	Zorg coördinator
Juf Tine	Vrouw	/	Kleuterjuf
Juf Inge	Vrouw	/	Kleuterjuf

3.1.1.1.1 Concrete richtlijnen en tips bij het opstarten met co-teaching

Ik ben interviews gaan afnemen met negen leerkrachten. Deze leerkrachten doen allemaal al op één of andere manier aan co-teaching binnen de KT-scholengroep. De informatie die ik bekomen ben vanuit deze interviews kan u onderaan terugvinden bij bijlagen 1,2 en 3. Tijdens de interviews kwamen er vaak dezelfde antwoorden naar boven. Nadat ik de interviews afgenomen heb, hebben al de leerkrachten de samenvatting kunnen nalezen en eventueel bijsturen. Ik heb de interviews genummerd omdat ik steeds zal verwijzen naar de interviews.

Vanuit bijlage 1 (het interview met juf a en juf b) heb ik enkele concrete richtlijnen kunnen halen voor leerkrachten die willen starten met co-teaching. Namelijk dat het belangrijk is om op een laagdrempelige manier te starten met co-teaching. Het is belangrijk om je eigenheid binnen het lesgeven te behouden en om dat samen door te trekken. De belangrijkste tip die zij dan ook meegeven is dat overleg essentieel is. Durf zeggen wat je denkt, ook in dieptepunten. Het is belangrijk om dan open kaart te spelen en je hart te luchten. En zeker inspelen op de sterke punten en valkuilen van mekaar. Hierbij is een goede match essentieel. Zoek ook zelf uit met wie je goed kan samenwerken. Je moet mekaar veel toevertrouwen.

Vanuit bijlage 2 (het interview met juf c) heb ik ook enkele concrete richtlijnen en tips kunnen halen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching, namelijk gaan samenzitten met

andere leerkrachten die al aan co-teaching doen en eens kijken hoe zij het aanpakken. Zo kan je van mekaar leren. Je kan zo ook sterk inzetten op kwaliteiten en zwaktes van anderen. Een belangrijke tip vindt juf c open communicatie. Durf communiceren over je gevoelens. Zit je ergens mee, dan moet je het echt durven zeggen. Dit is prioritair. Je moet echt goed kunnen samenwerken. Sta dan ook open voor iemand anders zijn mening en test ook eens uit wat anderen voorstellen.

En tenslotte heb ik vanuit bijlage 3 (het interview met juf d, juf e, juf f en zorgcoördinator g) ook concrete acties en richtlijnen kunnen halen voor opstartende leerkrachten, namelijk dat het een goed idee is om als leerkracht al eens te wisselen van groep. De leerkracht van groep K3 wisselt dan eens van lokaal en geeft les aan de leerlingen van K4. Groep K3 en K4 zijn beide een derde kleuterklas. Je bouwt co-teaching steeds verder op. Een belangrijke randvoorwaarde is ook dat je een goede match hebt met de leerkracht waarmee je gaat samenwerken. Het moet echt wel klikken. Je manier van werken en je karaktereigenschappen spelen hierbij een belangrijke rol. Het is dan ook erg belangrijk dat je weet wat co-teaching inhoudt. Een tip die de juffen meegeven is dat je vooral op zoek gaat naar structuur door de zelfstandigheid bij de leerlingen te gaan stimuleren. Hierbij maak je zoveel mogelijk gebruik van visualisatie voor de leerlingen. Zo ontwikkelen ze vanzelf al heel wat structuur.

3.1.1.1.2 Randvoorwaarden

In interview 1 gaven de juffen aan dat een belangrijke randvoorwaarde van co-teaching is dat deze manier van lesgeven je ligt, je kan niemand gaan pushen om aan co-teaching te doen. De match tussen de leerkrachten is dan ook essentieel. Het is dan ook zo dat je van elkaar kan en mag- zien wat goed gaat en wat minder goed gaat. Dat je mekaar als een verrijking ziet en niet als een bedreiging.

3.1.1.2 Enquêtes

Ik heb me tijdens mijn bevraging niet enkel beperkt tot een interview. Ik heb ook twee enquêtes afgenomen, enerzijds een enquête voor leerkrachten die al minstens een jaar aan co-teaching doen en anderzijds een enquête voor leerkrachten die tot op heden nog niet aan co-teaching doen. De resultaten van deze enquête kan je onderaan in de bijlagen raadplegen.

3.1.1.2.1 Enquête ervaren leerkrachten

De eerste enquête die ik afnam was voor leerkrachten die al minstens één jaar aan co-teaching doen. Op deze enquête kreeg ik van 36 leerkrachten respons. Ik heb deze enquête verspreid in diverse groepen op sociale media zodat ik zoveel mogelijk mensen in het werkveld kon bereiken. Verder is deze enquête ook doorgestuurd naar al de stagescholen waar ik tot nu toe al stage heb gelopen. Op deze manier hoop ik voldoende data te verzamelen zodat er een representatief beeld kon worden gevormd.

3.1.1.2.2 Concrete richtlijnen en tips bij het opstarten met co-teaching

Ik haal even aan welke informatie uit deze enquête van belang was voor het oplossen van mijn deelvraag. Ik vroeg de leerkrachten aan de hand van een open vraag wat voor hen geschikte activiteiten of acties zijn bij het opstarten met co-teaching. Natuurlijk kwam hier een gevarieerd antwoord op omdat het een open vraag was. Het was wel opmerkelijk dat verschillende antwoorden terugkwamen, zoals een duidelijk overleg vooraleer je opstart. Hierbij wordt er besproken wat er gaat gebeuren met praktische zaken zoals: een oudercontact, een eetmoment, invulling van de hoeken,... De leerkrachten gaan samen nadenken over elk mogelijk scenario dat er in hen opkomt. Deze informatie wordt samengebracht in duidelijke afspraken. Een hulpmiddel hierbij kan een webschema zijn. In het midden van het schema noteer je een kernwoord bijvoorbeeld: oudercontact en erlangs schrijf je hoe je het gaat aanpakken, welke afspraken jullie maken enzovoort. Bij deze voorbereiding is het belangrijk

om je verwachtingen samen te bespreken. Vanuit deze verwachtingen kan je dan doelen opstellen waaraan je samen gaat werken.

Uit meerdere vragenlijsten blijkt dat de match met de persoon waarmee je gaat samenwerken van groot belang is. Je moet echt wel een collega vinden met wie het goed klikt en waarmee je goed kan samenwerken. Een manier om tot deze conclusie te komen kan een teambuilding zijn. Het is dan ook de bedoeling dat je systematisch een teambuilding blijft doen, ook als je al aan co-teaching doet. Zo kan je bijvoorbeeld aan de start van het schooljaar een planning opstellen waarin je de momenten noteert waarop een teambuilding zou plaatsvinden. Op deze manier leer je mekaar beter kennen.

Nadat de praktische aspecten en afspraken omtrent co-teaching besproken zijn is het belangrijk om in overleg te gaan. Dit overleg kan plaatsvinden tussen het CLB, je collega, de directie, de pedagogische begeleidingsdienst enzovoort. Hierbij is er ruimte voor ondersteuning maar ook reflectie. Het is de bedoeling om dit overleg systematisch te doen om zo liefst wekelijks te reflecteren op het traject dat je aflegt als beginnende co-teacher.

Je gaat dan aan de slag met activiteiten die je gewoon bent. Activiteiten waar je als leerkracht al ervaring mee hebt en die je al eens eerder uitgevoerd hebt. Co-teachen is een proces, het loopt niet vanaf dag één van een leien dakje. Je moet er als leerkracht in groeien. Je opstartjaar wordt daarom ook meestal gezien als een experimenteerjaar. Je test zoveel mogelijk uit en gaat uiteindelijk als leerkracht je draai geven aan jouw manier van co-teaching.

Hierbij is het belangrijk om op een veilige manier van start te gaan. Uit meerdere vragenlijsten bleek dat je best start met groepsactiviteiten. Maak hier gebruik van activiteiten die je al gewoon bent als leerkracht. Op deze manier ben je als leerkracht zelfzeker. Zorg ervoor dat al de domeinen zoals taal, wiskunde, mens en maatschappij enzovoort aan bod komen. Zo kan je al meteen kennis maken met de zwaktes en sterktes van je collega en hier eventueel al op inspelen. Je collega is een verrijking binnen het lesgeven en geen bedreiging.

3.1.1.2.3 Randvoorwaarden co-teaching

In mijn enquête vroeg ik ook aan leerkrachten die al ervaring hebben met co-teaching wat volgens hen de voorwaarden zijn voor goede co-teaching. Uit deze vraag kon ik volgende voorwaarden halen: dat beide leerkrachten een matchende leerkrachtstijl hebben en hierdoor een goede verstandhouding hebben met elkaar, de infrastructuur van het klaslokaal moet het toelaten, een goede ondersteuning, duidelijke en open communicatie, wederzijds respect en vertrouwen.

3.1.2 Bestuderen

Veel informatie die ik verkregen heb van leerkrachten die al aan co-teaching doen stemt overeen met wat ik erover terugvind in de literatuur. Ik ben op zoek gegaan naar verschillende bronnen. Hiervoor heb ik Klasse, Google Scholar maar ook de databank van de PXL geraadpleegd. Ik heb vier bronnen geraadpleegd. De informatie die in deze bronnen terug te vinden was vulden mekaar steeds aan.

3.1.2.1 Aanzetredenen tot co-teaching

Vanuit mijn enquête kwam ik te weten dat veel leerkrachten en ouders de meerwaarde van het co-teachen niet inzagen daarom is het belangrijk om aan te geven wat aanzetredenen kunnen zijn om op te starten met co-teaching.

Er wordt in verschillende basisscholen met co-teaching gestart omwille van verschillende redenen op verschillende niveaus. Deze niveaus kunnen we opsplitsen op leerlingen-, leraar- en organisatieniveau.

Leerlingenniveau

Wanneer er met co-teaching gestart wordt zal het aantal leerlingen per leerkracht verminderd worden. Zo is er meer ruimte voor interactie, betrokkenheid en ondersteuning per leerling. Je krijgt als leerkracht zo de kans om meer in te spelen op wat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften nodig hebben. Op deze manier kan de leerkracht een betere basisondersteuning bieden in de klas (Meirsschaut & Ruys, 2017). Een van de redenen waarom er dus gestart wordt met co-teaching is dat er grote verschillen zijn tussen de leerlingen onderling. Er is dus duidelijk nood aan meer differentiatie binnen klassen. Dit is van toepassing op al de klassen omdat basisscholen steeds meer gaan werken met inclusie in het onderwijs (Beerens, 2017). Lesgeven in grotere klasgroepen wordt haalbaar door deze organisatievorm (Meirsschaut & Ruys, 2017).

Leraarniveau

Co-teaching schept meer kansen voor de professionalisering van leerkrachten. Dit gebeurt volgens Meirsschaut (2017) vooral in de reflectiefase van co-teaching. Door met co-teaching te werken kan je de expertise van leerkrachten combineren. Ze kunnen mekaar versterken door steeds op mekaar in te spelen. Verder blijkt co-teaching een manier te zijn om meer samenwerking en minder isolatie onder leerkrachten te realiseren. Ten slotte maakt het voor pas afgestudeerde studenten de overstap van de lerarenopleiding naar de klaspraktijk minder groot (Meirsschaut & Ruys, 2017).

Niveau van de organisatie

Volgens Meirsschaut en Ruys (2017) biedt co-teaching scholen de kans om hun visie te ondersteunen en zo op een geïntegreerde manier onderwijs te geven. Ze gaan hun visie zo nog meer tot uiting laten komen bij het reilen en zeilen in de school. Verder is er bij ziekte of afwezigheid een vlottere overname van het klasgebeuren door een andere klasleerkracht. Tenslotte kunnen ze leerkrachten zonder mandaat godsdienst te werk stellen in het katholiek onderwijs doordat ze ondersteuning hebben van een leerkracht die wel een mandaat bezit.

3.1.2.2 Randvoorwaarden co-teaching

Het lijkt me interessant om enkele randvoorwaarden te bespreken zodat leerkrachten en directies hier rekening mee kunnen houden vooraleer ze opstarten met co-teaching.

Volgens Meirsschaut en Ruys (2017) zijn randvoorwaarden factoren die bepalend zijn voor succesvol co-teachen, zowel bij de opstart als tijdens het co-teachen. Je kan de randvoorwaarden inhoudelijk samenbrengen onder drie noemers: persoonlijke en relationele randvoorwaarden, randvoorwaarden in professionele samenwerking en beleidsmatige en organisatorische randvoorwaarden.

Persoonlijke en relationele randvoorwaarden

Zoals de leerkrachten van mijn bevestigingen al aangaven is een goede match volgens Meirsschaut en Ruys erg belangrijk bij co-teaching. Hierbij is het volgens verschillende studies belangrijk om zelf je partner te mogen kiezen waarmee je gaat samenwerken. Verder is het essentieel mekaar niet enkel binnen het klasverband te leren kennen maar ook erbuiten. Een goede match is gebaseerd op een relatie van openheid, vertrouwen, respect en gelijkwaardigheid. Hiervoor zijn individuele kenmerken en vaardigheden zoals een positieve houding rond samenwerking, sensitief omgaan met meningsverschillen en toegankelijkheid nodig.

Randvoorwaarden in de professionele samenwerking

Het is belangrijk om effectief en continu te communiceren en reflecteren. Hierbij is een dialoog, open communicatie en kritische reflectie van groot belang. Binnen het dialoog tussen de leerkrachten wordt er de nadruk gelegd op: de visie op onderwijs, leren en co-teaching, de verdeling van rollen en verantwoordelijkheden en de lespraktijk zelf. Verder is een belangrijk aspect het effectief delen van verantwoordelijkheden. Het is niet voldoende om er gewoon over te praten, je moet verantwoordelijkheden in elke fase van het project delen, zowel bij de voorbereiding, uitvoering en reflectie (Meirsschaut & Ruys 2017).

Beleidsmatige en organisatorische randvoorwaarden

Volgens Meirsschaut en Ruys (2017) is steun vanuit de schoolleiding een erg belangrijke randvoorwaarde. Verder staat de schoolorganisatie in voor het voorzien van tijd om te plannen en overleggen maar ook voor continuïteit in de samenwerking. Zo zorgen zij er bijvoorbeeld voor dat er extra leerbegeleiding is voor leerkrachten die aan co-teaching doen. Bovendien biedt de organisatie ook kansen tot professionalisering en ondersteuning, geeft men een vrije keuze tot co-teaching, biedt vertrouwen en autonomie, denkt na over klassamenstellingen op vlak van leerlingen, klasgrootte en infrastructuur.

3.1.2.3 Voorbereiding

Ik plaats de voorbereiding hier omdat dit vaak gedaan wordt vooraleer er effectief opgestart wordt met co-teaching. Het eerste wat er vaak gedaan wordt door leerkrachten die willen opstarten met co-teaching is een observatie bij een school die al aan de slag gaat met co-teaching. Op deze manier kunnen leerkrachten die- willen opstarten met co-teaching zich laten inspireren. Ze krijgen een duidelijker beeld over de aanpak van co-teaching. Nadien moeten er zich verschillende vragen worden gesteld door de directie: Hoe past co-teaching in de visie van de school? In welke klassen wordt er gestart? Welke teams kunnen we vormen? Hoe gaan we het verder uitbouwen na het eerste opstartjaar? Het is belangrijk om hiervoor samen te zitten als school met de directie en eventueel een pedagogisch coördinator die over het project waakt.

Het is belangrijk om de leerkrachten keuzevrijheid te geven. Zodat elke leraar zelf kan beslissen of ze meestappen in het co-teaching project of niet (Beerens, 2017).

3.1.2.4 Enkele concrete tips of richtlijnen bij het opstarten met co-teaching

Hieronder vind je tips voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching volgens Beerens (2017).

- Zorg dat de directie achter je staat en je het vertrouwen geeft.
- Zorg ervoor dat er iemand is die het traject bewaakt.
- Co-teach met collega's met wie je goed kan samenwerken.
- Probeer niet zomaar iets uit, vertrek vanuit het idee 'there's no way back'. Bijvoorbeeld wanneer je tegen een uitdaging aanloopt niet meteen willen stoppen met co-teaching maar deze uitdaging aangaan. Samen met je collega opzoek gaan naar oplossingen.
- Ga eens in andere scholen kijken hoe ze het daar doen.
- Accepteer het eerste jaar als een experimenteer-jaar.
- Stel als leerkrachten je teams op tijd samen dat je goed kan voorbereiden en afspraken kan maken.

Hieronder vind je aanvullende tips volgens steunpunt GOK (2009). Dit was tot 2009 een organisatie met een online platform. Ze bieden hier een ondersteuningsaanbod aan voor al de Vlaamse scholen. Je kan er onder andere materialen, ondersteuning, onderzoek en nog zoveel meer op terugvinden. Ondertussen bestaat het steunpunt GOK niet meer.

- Leer je partner kennen.
- Bespreek je leerkrachtenstijl. Het is belangrijk om van mekaar te weten wat je belangrijk vindt.
- Analyseer je eigen leerkrachtengedrag. Noteer voor jezelf wat je sterke en goede punten zijn.
- Bereid je lessen samen voor. Vertrek vanuit materiaal dat je al hebt maar maak er samen nieuwe lessen mee. Op die manier ben je samen de auteur van de les en ben je beiden verantwoordelijk.
- Blijf steeds praten. Hoe meer jullie op professioneel en persoonlijk vlak van mekaar weten, hoe beter!

Verder ben ik in de literatuur op zoek gegaan naar de infrastructuur van een co-teaching klas. Vanuit verschillende interviews bleek dat dit een belangrijke randvoorwaarde is. Veel schoolgebouwen zijn van de stad waardoor directies en leerkrachten niet de mogelijkheid hebben om letterlijk muren te gaan uitbreken. Wanneer de infrastructuur van een klaslokaal aangepast zou worden zou dit volgens leerkrachten die al aan co-teaching doen wel een voordeel zijn.

3.1.2.5 De infrastructuur van een klaslokaal bij het co-teachen

Er bestaat nog geen norm voor de infrastructuur van een lokaal waar aan co-teaching wordt gedaan. We zien erg veel verschillen terugkeren. Maar er zijn volgens Vandeveld (2017) wel enkele principes waar rekening mee gehouden moet worden om een klas functioneel in te richten.

1. Flexibiliteit van het meubilair

De verschillen tussen de leerlingen zijn niet enkel een vertrekpunt om variatie te brengen in de didactische aanpak van leerkrachten maar om te gaan differentiëren maar ook over hoe je het klaslokaal gaat inrichten. Leerkrachten spreken in een kleuterklas vaak over hoeken maar eigenlijk moeten de verschillende zones in een klas niet zo sterk afgebakend zijn. Natuurlijk is dit geen smoes om er niet voor te zorgen dat je hoeken georganiseerd zijn. Het is de bedoeling dat we verschillende plekken gaan organiseren waarin de kinderen zelfstandig of in groep aan de slag kunnen. Waar ze iets kunnen creëren of onderzoeken en waar ze werk kunnen bewaren.

2. Krachtige leerzones

We weten ondertussen dat een klas veilig, functioneel, warm en comfortabel moet zijn voor zowel de leerlingen en leerkrachten. Om bij het co-teachen een krachtige leeromgeving te scheppen is het belangrijk dat er bepaalde routines worden opgezet. Er moet zo voldoende ruimte zijn om te bewegen en zo moeten de overgangen naar verschillende opdrachten vlot kunnen verlopen.

Zo kunnen we de ruimte opsplitsen in zeven zones die een bepaalde houvast bieden voor zowel leerlingen als leerkrachten: een ontdekkingszone, een nieuwszone, een materiaalzone, een gemeenschappelijke zone, een stille zone, een lerarenzone en een voorbeeldzone. Tegenwoordig werken we in het onderwijs ook steeds meer vakoverschrijdend en met digitale tools, daarom is het ook belangrijk dat hiermee rekening wordt gehouden bij het inrichten van een klas.

Het is dus van cruciaal belang dat co-teachers afspraken maken over de inrichting van hun klas vooraleer ze met co-teaching starten.

3. De leerling centraal

Leerkrachten proberen steeds te vertrekken van wat een leerling nodig heeft. Dit kan dus ook elk schooljaar anders zijn want geen enkele klasgroep is hetzelfde. Een belangrijke reminder die we terugvinden in co-teaching is dat leerkrachten niet meer centraal staan om enkel kennis over te brengen. Ze moeten nadenken over hoe ze een functionele leeromgeving kunnen bieden voor de leerlingen maar ook voor zichzelf. Een concreet voorbeeld hiervan is dat je als leerkracht kan werken met een planningsbord met pictogrammen. Dit bord update je elke maandagmorgen. Zo weten de leerlingen wat je in de klas gaat doen en welke werkvorm hiervoor gebruikt wordt. Als school moet je nagaan welke lokalen het meest geschikt zijn om aan co-teaching te doen en welke anders ingericht kunnen worden. Dat is kostelijk maar de directie kan er een subsidiedossier voor indienen (Beerens, 2017).

Hieronder vind je enkele tips terug over de inrichting van een klaslokaal waar aan co-teaching wordt gedaan (Vandevelde, 2017):

- Overweeg modieus en verplaatsbaar materiaal in het klaslokaal op deze manier kan je krachtige leerzones creëren. Hierbij rekening houdend dat al het materiaal zichtbaar is zonder dat het te overweldigend wordt.
- Stel de noden van de leerlingen centraal en laat de kinderen meebeslissen over de inrichting van de hoeken in de klas.
- Indien je weinig ruimte ter beschikking hebt, zorg dan toch voor gebondenheid in kleine hoekjes. Op deze manier kan je van deze ruimte toch krachtige leerzones ontwikkelen.

3.1.3 Bezoeken

Ik heb een bezoek gebracht aan de derde kleuterklas in kindercampus Catharina te Hasselt. Ik wou met dit bezoek een beter beeld krijgen op hoe co-teaching in de praktijk wordt toegepast maar ook op de werking binnen de derde kleuterklas. In de toekomst zou ik graag nog in andere scholen gaan kijken om zo te weten te komen op welke manier er aan co-teaching wordt gedaan.

3.1.3.1 Concrete richtlijnen/tips bij het opstarten met co-teaching

Vanuit deze observatie heb ik enkele concrete richtlijnen en tips kunnen halen die relevant zijn bij het co-teachen. Zo werd onthaal en kalenders elke ochtend gescheiden gedaan. Er waren twee verschillende kringen. Nadien kregen de leerlingen de kans om over te lopen van het ene klaslokaal naar het andere. Zo werden ook de eetmomenten opgesplitst. De leerlingen werden dan in verschillende groepen verdeeld. Elke groep was een bepaalde kleur. Door op deze manier te werken was er voldoende plaats voor iedereen om op een aangename manier te eten. Kinderen die meer tijd nodig hebben bij het eetmoment kregen deze ook door bijvoorbeeld in de eerste groep te gaan eten. Verder gaven de juffen van de klas ook aan dat het essentieel is om observaties die ze doen aan mekaar door te geven en te bespreken tijdens de overlegmomenten. Ten slotte was een grote meerwaarde dat er letterlijk een gat in de muur was gemaakt. Zo kunnen zowel de leerkrachten als leerlingen zien wat er in de andere klas gebeurt.

3.1.3.2 Infrastructuur klaslokaal

Tijdens mijn bezoek aan Kindercampus Catharina viel het me op dat het een erg groot lokaal was. De hoeken waren ook veel ruimer dan in een kleuterklas waar men slechts met één juf in de klas staat. Er waren meer mogelijkheden. De onthaalkring bleef wel gescheiden en deze lagen beide in de uiterste punten van het lokaal. Tijdens het onthaal merkte je niet dat er nog

een andere klas bezig was. In het midden van het lokaal was een muur met een gat in, aan dit gat was een trap verbonden. Hieronder kan je foto's terugvinden van de co-teachingklas in Kindercampus Catharina. De kleuters mochten steeds oversteken wanneer ze dit zelf wilden.

3.2 Deelvraag 2: Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?

Ik ging op zoek naar allerlei richtlijnen om een handleiding te kunnen samenstellen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching. Deze informatie ben ik bekomen door interviews en enquêtes af te nemen bij leerkrachten. Verder ben ik ook in de literatuur onderzoek gegaan naar informatie.

3.2.1 Bevragen

3.2.1.1 Enquête onervaren leerkrachten

De tweede enquête die ik afnam was voor leerkrachten die tot op heden nog niet aan co-teaching doen. Op deze enquête kreeg ik van 11 leerkrachten respons. Ik heb deze enquête verspreid in diverse groepen op social media zodat ik zoveel mogelijk mensen in het werkveld kon bereiken. Verder is deze enquête ook doorgestuurd naar al de stagescholen waar ik tot nu toe al stage heb gelopen. Op deze manier hoopte ik voldoende data verzamelen zodat er een representatief beeld kan worden gevormd.

Wat zijn de noden in de handleiding voor leerkrachten die nog niet opgestart zijn met co-teaching?

Een interessant resultaat is dat 90% dus 10 leerkrachten interesse hebben om aan co-teaching te doen. Ondanks dat de enquête aangeeft dat slechts zes leerkrachten verwachten dat er in de toekomst aan hen gevraagd zal worden om te gaan co-teachen. Ik stelde de leerkrachten de vraag waar zij nood aan hebben bij het opstarten met co-teaching. Deze vraag was een open vraag, daarom zijn de antwoorden erg gevarieerd. Desondanks waren er toch wat gelijkenissen tussen de antwoorden. Vanuit de antwoorden kwamen er heel wat vragen zoals: Wat houdt co-teachen precies in? En welke verschillende modellen zijn er? Er is ook veel vraag naar ervaringen van leerkrachten die het al doen en een concreet plan van aanpak. Verder blijkt de infrastructuur van het klaslokaal ook een uitdaging.

3.2.1.2 Enquête ervaren leerkrachten

Als ik dan terug naar de eerste enquête kijk die ik afnam dan komen de suggesties die de leerkrachten die al aan co-teaching deden erg overeen met de noden van leerkrachten die willen opstarten met co-teaching.

Deze noden zijn bijvoorbeeld een duidelijke definiëring van het begrip co-teaching, de verschillende modellen en hoe je deze het best aanpakt, de voor- en nadelen van co-teaching, de klasinrichting, de randvoorwaarden om aan co-teaching te doen, welke scholen doen al aan co-teaching en kan ik hier inspiratie uithalen eventueel een lijst hanteren met scholen die al aan co-teaching doen, goede communicatie tussen leerkrachten, een planning opstellen en een goede match met je collega.

3.2.1.1.1 Voordelen

In het hoofdstuk oriënteren en richten ging ik al op zoek naar een definitie van co-teaching en de verschillende modellen ervan. Verder ben ik ook al op zoek gegaan naar voor- en nadelen van co-teaching. Omdat ik deze informatie nog te beperkt vond ben ik tijdens mijn bevraging de voordelen van co-teaching gaan vragen aan ervaringsdeskundigen. Ik besloot om deze informatie op te nemen onder deze deelvraag omdat leerkrachten zich vanuit bevragingen vaak te weinig geïnformeerd vonden en de meerwaarde van co-teaching niet inzagen.

De vraag omtrent de voordelen van co-teaching was een open vraag in mijn enquête waardoor de antwoorden erg uiteenlopend waren. Vaak kwamen er dezelfde voordelen uit maar op een andere manier omschreven, namelijk: Doordat je met meerdere leerkrachten bent, heb je meer ideeën. Zo heb je meer verrijkingen dus ook meer input voor de leerlingen. Je hebt de mogelijkheid om meer te gaan differentiëren, je kan als leerkracht makkelijker inspelen op de individuele noden en behoeften van de leerlingen. Er is meer ruimte voor individuele aandacht. Ook komen de talenten van de verschillende leerkrachten tot uiting. Je leert inspelen op de kwaliteiten en sterktes van je collega, op deze manier kunnen ook zij groeien.

Bovendien heb je de kans om meer aan taakverdeling te gaan doen. Hierdoor is er een minder hoge werklast, minder planlast en meer draagkracht voor de leerkrachten. Je staat er niet alleen voor, als leerkracht heb je steeds een persoon waar je op terug kan vallen. Verder is er meer ruimte voor observatiemomenten. Je kan je observatie steeds aftoetsen bij je collega, hierdoor ga je met vier of meer ogen naar een leerling kunnen kijken. Ten slotte verandert de infrastructuur van de klaslokalen: zo heb je vaker een grotere ruimte, meer materialen en hoeken en ook meer budget om deze in te kleden.

3.2.1.3 Interviews

3.2.1.1.2 Voordelen co-teaching

Uit interview 2 kunnen we concluderen dat co-teaching heel wat positieve effecten heeft op de kinderen. Ze krijgen verschillende leerkrachten met elk andere kwaliteiten. Verder kan het ook

het welbevinden van de kinderen beïnvloeden. Niet elk kind voelt zich goed bij jou als klasjuf. Het kind kan altijd terecht bij iemand extra waar het zich misschien beter kan gaan voelen. Het heeft niet alleen voordelen voor de leerlingen maar ook voor leerkrachten. Deze juf zou zelf niet meer weten hoe ze alleen juf moet zijn. Samen heb je veel meer ideeën. Je blijft mekaar steeds motiveren en uitdagen.

Uit interview 3 kunnen we opnieuw concluderen dat co-teaching heel positieve effecten heeft maar bij hen gaan de kinderen veel ruimer in vriendschappen doordat ze ook voortdurend de groepen onderling wisselen. Ze krijgen veel meer inbreng van andere kinderen en twee leerkrachten. Het klasaanbod is groter, er zijn meer hoeken. Als leerkracht zie je meer, je vult mekaar voortdurend aan. Je kan een kind op deze manier sneller en concreter vormen. De leerlingen zijn enthousiaster en er is een hogere betrokkenheid doordat je op mekaars talenten inspeelt.

3.2.2 Bestuderen

In het hoofdstuk oriënteren en richten ging ik al op zoek naar een definiëring van co-teaching en de verschillende modellen. Binnen dit hoofdstuk ging ik op zoek naar meer specifieke bronnen omtrent onderwijsvernieuwingen. Hiervoor maakte ik gebruik van verschillende digitale en niet-digitale bronnen. Ik deed beroep op online bibliotheek, PXL databanken, Klasse en Google Scholar.

3.2.2.1 Positieve effecten van co-teaching

Vanuit interview 2 kreeg ik een bijlage over wat voor deze deelnemer en haar collega's de voordelen zijn van het co-teachen. Ik vind deze relevant omdat het ervaringsdeskundigen zijn omtrent co-teaching. Ze doen het al meerdere jaren en ervaren dus alles vanaf de eerste lijn. Dit document is opgesteld door de juffen zelf nadat ze veranderden van werking. Op deze manier gingen ze ouders informeren over de nieuwe manier van werken. Dit zijn dan ook de voordelen die de juffen zelf ervaren bij het co-teachen. Deze voordelen zijn een letterlijke overname van de leerkrachten vandaar de schematische structuur.

Voordelen voor de leerlingen

- Welbevinden en betrokkenheid verhoogt door aanwezigheid 2 leerkrachten
→ Kinderen voelen zich beter in hun vel
- Door grote ruimte meer variatie aanbieden: 1 poppenhoek, 1 zandbak... (dus ruimte vrij voor andere hoeken in de klas, hoeken die misschien minder voor de hand liggend zijn / specifieke themahoeken)
- Kinderen kunnen terecht bij leerkracht die ze zelf verkiezen
- Meer aandacht aan de individuele kleuter
- Grotere ruimte creëert rust
- Differentiëren gaat makkelijker
- Meer kansen tot observatie + observaties langs elkaar leggen (om handelingsgerichte aanpak bij zorgvragen te ondersteunen en het eigen handelen ook onder de loep te nemen)
- Meer op maat werken van ieder kind (aandacht over de kinderen zijn verdeeld)

Voordelen voor de leerkrachten

- Samen kan je meer doen → elkaar helpen met ideeën en andere denkhoeken aanbieden
- Elkaar motiveren.

- Samenwerken is elkaar vrijheid geven
- Leerwinst voor leerkracht door samen te brainstormen 1x per week over weekthema en activiteiten inplannen
- Gedeelde verantwoordelijkheid: samen verantwoordelijk voor onderwijsleerproces: je hebt altijd iemand bij je waarop je kan rekenen en die er is om je te steunen. Je staat er nooit 100% alleen voor en het is iemand die exact begrijpt waar je doorgaat.
- Samenwerken = bijleren
- Met een collega waarmee je goed overeenkomt, die een leerkrachtstijl heeft die in de lijn ligt van mijn eigen stijl van in de klas staan
- Jezelf kritisch bekijken door een lijstje van zwakke en sterke punten als leerkracht te maken (zo bekijken wie welke rol op zich neemt)
- Elkaar sociaal-emotioneel ondersteunen
- Verhoogt de begeleidingscapaciteit & flexibiliteit

Document positieve effecten co-teaching juf c Kindercampus Tuinwijk.

Verder ben ik deze effecten nog eens gaan bekijken in de literatuur. Ik koos ervoor om digitale en niet-digitale bronnen te gebruiken. Ik deed vooral beroep op literatuur die ik ontvangen had van mevrouw Quinten. Voor de rest ben ik verschillende bronnen gaan inlezen vanuit Google Scholar en heb ik deze samengevoegd tot een geheel.

Co-teaching in het onderwijs heeft een meerwaarde op verschillende niveaus: op de leerlingen en impliciet de ouders, op de leraar en op de school.

Niveau van de leerlingen en de ouders

Volgens Koot (2017) merken leerlingen die al in aanraking komen met co-teaching op dat twee leerkrachten voor hen beter werkt dan één. Ze krijgen vaak een andere instructie waardoor ze de leerstof/activiteiten beter begrijpen en ze worden gewoonweg sneller geholpen. Er is dus meer ruimte om kinderen met specifieke onderwijsbehoeften individueel te begeleiden. Ze moeten niet per se meer uit de klas worden gehaald voor extra ondersteuning. Doordat de extra hulp in de klas wordt aangeboden hebben deze kinderen meer het gevoel dat ze erbij horen en dat vergroot hun gevoel van eigenwaarde. Terwijl de andere leerkracht in co-teaching zich meer kan focussen op de gehele klasgroep.

De leerlingen die les krijgen in co-teaching zien een voorbeeld van hoe je samen moet werken. Doordat er twee of meerdere leerkrachten aanwezig zijn ontvangen de leerlingen meer interactie van hen. De betrokkenheid bij de leerlingen stijgt. Bovendien kan je als leerkrachten beter passend onderwijs geven binnen de klas. Hiermee wordt er bedoeld dat er meer differentiatiemogelijkheden zijn voor al de leerlingen. Er kan meer op maat van het kind gewerkt worden (Koot, 2017).

Niveau van de leraar

Volgens Koot (2017) beschikken beide leerkrachten over unieke, diverse, vaardigheden en instructievaardigheden. Zo kunnen ze elkaar aanvullen. Wanneer je met meer bent verhoogt de mogelijkheid tot oplossingsgericht leren en handelen. Ook hier ontvang en geef je feedback waar je als leerkracht veel van kan leren. Het is een wederzijds proces. Samen werk je aan een samenhorigheidsgevoel doordat je nauw samenwerkt. Leerkrachten komen hier vaak hun persoonlijke en professionele identiteit tegen.

Maar er zal ook een opmars komen in het klassen – en gedragsmanagement. Dit zal men kunnen waarnemen zodra er volledig gewerkt wordt met co-teaching. De rol van de leraar verandert stilaan van een controlerende naar een stimulerende rol (Koot, 2017).

Niveau van de school

Coaching van leraren wordt meer en meer normaal. Zo ontstaat er een open cultuur waarin leervragen aan elkaar stellen meer dan normaal wordt. De professionalisering van leraren gebeurt op de werkvloer, daar waar het hoort. Bovendien is coaching een intensieve manier van lerarenbegeleiding met een hoog rendement/winst (Koot, 2017).

3.2.2.2 Negatieve effecten

Volgens de literatuur die ik gevonden heb omtrent co-teaching zouden er ook enkele moeilijkheden kunnen optreden. Het is belangrijk om niet enkel de voordelen van co-teaching aan te halen maar ook de mogelijke valkuilen. Ongetwijfeld zal elke leerkracht die opstart met co-teaching ook valkuilen ontdekken.

Niveau van de leerlingen en de ouders

Uit onderzoek blijkt dat leereffecten soms bij bepaalde modellen van co-teaching geen betere leerlingresultaten opleveren dan instructie aan een grote klasgroep (Koot, 2017).

Ouders zien vaak de meerwaarde van het co-teachen niet in. Daarom is het van cruciaal belang de ouders zo volledig mogelijk te informeren (Vandevelde, 2017).

Voor sommige leerlingen is het verwarrend. Ze weten niet goed wie nu de echte klasleraar is of wat er van hen verwacht wordt. Verder zou er een lagere concentratie en betrokkenheid zijn bij een aantal leerlingen. Een ander punt is volgens leerlingen waarvan de leerkrachten aan co-teaching doen dat het vervelend is wanneer leerkrachten mekaar onderbreken (Baeten & Simons, 2015).

Niveau van de leerkrachten

Leerkrachten gaan vaak aan de slag met steeds dezelfde modellen van co-teaching terwijl sommige situaties een andere aanpak vereisen. Ook blijkt de co-planning voor vele leerkrachten een moeilijk gegeven te zijn (Conderman & Hedin, 2013).

Vaak is er een te weinig gedeelde missie en visie onder de leerkrachten die aan co-teaching gaan doen. De mening van de verschillende leraren omtrent goed onderwijs is dan ook zeer uiteenlopend (Fluijt, 2018). Het is dan ook vaak het geval dat je bepaalde leraren niet samen kan zetten omwille van deze reden. Ze blijven met een te gesloten eigen visie kijken naar het onderwijs. Leraren gaan frustraties krijgen tegenover elkaar doordat er geen duidelijke afspraken zijn gemaakt of er geen planning is vastgelegd. Het resultaat hiervan kan zijn dat er een tekort aan wederzijds respect en vertrouwen komt. Een ander resultaat hiervan is dat de leerkrachten op de duur geen gedeelde verantwoordelijkheden meer gaan nemen (Vandevelde, 2017).

Vaak laten leerkrachten die willen starten met co-teaching zich afschrikken door negatieve ervaringen in het verleden en durven hierdoor minder snel met deze manier aan het werk te gaan. Dit uit zich dan bijvoorbeeld in het moeilijk opgeven van controle over de klas en de doelstellingen die de leerkrachten voor ogen hebben (Vandevelde, 2017).

Niveau van de school

Vaak worden leraren pas achteraf gecoacht en worden ze eerst geobserveerd tijdens de uitvoering (Koot, 2017). Het is noodzakelijk om een schoolbreed gedragen visie te hebben. Dit is een belangrijke voorwaarde voor een goede ontwikkeling en functioneren van de co-

teaching teams (Fluijt, 2018). Er is dan ook vaak onvoldoende professionele ondersteuning zowel intern als extern. Vaak is er onvoldoende kennis en vaardigheid (Vandevelde, 2017).

Met het uitwerken van mijn handleiding wil ik zo goed mogelijk inspelen op het voorkomen van deze negatieve effecten.

Omdat co-teaching een onderwijsvernieuwing is, besloot ik op zoek te gaan naar informatie over onderwijsvernieuwingen. In onderstaande puntjes licht ik toe wat een onderwijsvernieuwing is en hoe je hier als school mee kan omgaan.

3.2.2.3 Onderwijsvernieuwing

Volgens Leemans (2020) zorgt een vernieuwing in het onderwijs meestal voor verbetering. Nieuwigheden invoeren is voor elke school onvoorspelbaar en complex.

3.2.2.4 Wat doet een school voor men een onderwijsvernieuwing doorvoert?

Directies en leerkrachten gaan kijken wat de vernieuwing inhoudt. Ze leggen er dan hun eigen visie over goed onderwijs naast. Hierbij rekening houdend met wat zij belangrijk vinden als school. Wanneer je deze elementen samenlegt zal het resultaat een interne vernieuwingsagenda zijn voor een bepaalde school in een specifieke situatie.

Als een school in haar interne vernieuwingsagenda het samenwerken van leerkrachten zet dan is dat inhoudelijk. Er is een duidelijke link met de vernieuwingsdoelen omtrent co-teaching maar elke school wil ook in orde zijn als de inspectie langskomt. Directies passen de vernieuwing aan, aan de specifieke schoolnoden.

Tenslotte gaat de directie met één hoofddoel verschillende werkroosters realiseren. Dit komt doordat de directie geïntegreerd gaat werken. Hiermee bedoel ik dat je bijvoorbeeld een directie kan hebben die vindt dat samenwerken tussen collega's essentieel is en daarom ook vaak opdrachten geeft om samen te werken. Dit past perfect binnen het co-teachen maar je kan ook een directie hebben die zegt: "We werken al vaak samen en nu moeten we ook nog eens gaan co-teachen." Wanneer je dit hebt, ga je een opeenstapeling van verschillende uitdagingen krijgen en gaan leerkrachten verdrinken in de interne vernieuwingsagenda. De aanpak van de directie is dus veel bepalend voor de motivatie van leerkrachten (Leemans, 2020).

3.2.2.5 Tips om onderwijsvernieuwingen te realiseren

Onderwijsvernieuwingen komen vaak voor op het werkveld. De vraag is wat je nu echt nodig hebt om ervoor te zorgen dat deze vernieuwingen blijvend worden toegepast. Volgens Vanbuel (2017) zijn er verschillende tips waarmee je aan de slag kan gaan zodat een onderwijsvernieuwing blijft plakken.

1. Het kan relevant zijn om als leerkracht en directie te gaan kijken naar informele relaties. Hiermee wordt er bedoeld dat informele relaties zorgen voor kennisdeling. Zo kan een ouder bijvoorbeeld zijn/haar kennis overbrengen naar de leerkracht en deze samenbrengen. Het volstaat meestal niet om een expert in te roepen om de onderwijsvernieuwing door te voeren. Zo kan je bijvoorbeeld terecht bij ouders. Een ouder is misschien een coach die je kan helpen om te leren samenwerken. Zo kan je bijvoorbeeld de kennis van de leerkrachtondersteuner omtrent samenwerken en die van de ouder als coach samenbrengen.
2. Let op voor eilandjes van een vernieuwing. Vaak storten een deel enthousiaste leraren zich op een vernieuwing en geven zij deze ook mee vorm. Vergeet de rest die niet in dat groepje zit niet op de hoogte te houden van wat de andere collega's allemaal doen.

Start daarom met zo een breed mogelijk team. Zo ervaart iedereen meer eigenaarschap over de vernieuwing.

3. Benut iedereen: jong en oud. Vaak worden senior leerkrachten als eerste in contact gebracht met de vernieuwing maar vergeet ook de startende leraren niet. Zij komen vaak met heel wat nieuwe inzichten een school binnen en vormen zo een meerwaarde voor de school.
4. Vergeet in de onderwijsvernieuwingen de eenvoudige tools niet. Je kan deze stevast blijven gebruiken in het onderwijs. Vaak worden eenvoudige dingen zoals een handboek of leerlingvolgsysteem vergeten. Deze tools kunnen mensen letterlijk rond de tafel brengen en zo weer nieuwe connecties maken.
5. Ga eerst op zoek naar expertise in de school. Vaak is er de neiging om expertise rond onderwijsvernieuwingen ergens anders te gaan zoeken. Kijk eerst naar wat je in de eigen school hebt en investeer daarin.
6. Laat de schooldirectie de verdeler zijn. Hij/zij bepaalt wie met wat aan de slag gaat. De schoolleider staat in voor een mooi samenspel. Hij/zij kan leerkrachten laten samenwerken en stimuleert om kennis te delen. Hij/zij geeft vertrouwen, tijd en ruimte om aan onderwijsvernieuwingen te werken en om ze in te roosteren.

3.3 Deelvraag 3: Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?

Ik vroeg in mijn enquêtes aan de leerkrachten of ze mijn handleiding graag zouden willen ontvangen. Een andere vraag was of ze bereid waren feedback te geven op de handleiding. Dit deed ik ook bij de leerkrachten waarbij ik een interview afnam. Aan deze leerkrachten heb ik feedback gevraagd op mijn ontwerp. De resultaten bespreek ik in het hoofdstuk ontwerpen.

4 Ontwerpen

Vanuit het hoofdstuk verzamelen en analyseren heb ik ontwerpeisen kunnen formuleren waaraan mijn handleiding zal moeten voldoen. Deze eisen zijn vooral bepaald door literatuur, mijn bevragingen aan leerkrachten die nog niet aan co-teaching doen, maar ook door de bevraging van leerkrachten die wel al aan co-teaching doen. Zij zijn ook ooit opgestart met co-teaching en kunnen hierbij dus zeker relevant zijn.

Ontwerpeisen	Op basis van welke data is deze ontwerpeis geformuleerd?
De handleiding moet een duidelijke definitie van co-teaching bevatten.	Bevragingen: Vanuit de enquête met onervaren leerkrachten bleek dat ze zich onvoldoende geïnformeerd voelen. Een gemeenschappelijke definitie is nodig om te kunnen starten met co-teaching.
De handleiding moet een overzicht bevatten van de verschillende modellen van co-teaching.	Tekstbron: (Conderman.& Hedin,. 2013) Hieruit blijkt dat leerkrachten te vaak aan de slag gaan met dezelfde modellen van co-teaching. Vandaar dat ik hen wil bijbrengen welke verschillende vormen er allemaal bestaan. Bevragingen: Vanuit de enquête met ervaren leerkrachten blijkt dat het belangrijk is om geïnformeerd te worden over de verschillende modellen om er nadien mee aan de slag te gaan.
In de handleiding moeten de effecten van co-teaching beschreven worden zowel de positieve als negatieve.	Bevragingen: Vanuit de enquête met ervaren leerkrachten lijkt het erg belangrijk te zijn om de voordelen EN nadelen van co-teaching aan te halen. Op deze manier worden leerkrachten geïnformeerd. Co-teaching loopt niet voor iedereen van een leien dakje en daarom kan het belangrijk zijn om deze nadelen of valkuilen te herkennen. Vanuit interviews bleek dat leerkrachten die vertrokken zijn met co-teaching weinig of geen negatieve effecten ondervinden bij co-teaching.
In de handleiding moeten suggesties en tips staan voor de infrastructuur van een klaslokaal waar aan co-teaching gedaan wordt.	Bevragingen: Vanuit de enquête voor onervaren leerkrachten was er grote vraag naar hoe je een co-teachingklas kan inrichten.
In de handleiding moet een lijst van basisscholen in Limburg staan die al aan co-teaching doen en waar leerkrachten eventueel kunnen gaan observeren.	Bevragingen: Vanuit de enquête voor onervaren leerkrachten bleek er een grote vraag te zijn naar inspiratiebronnen om eens een kijkje te gaan nemen. Deze inspiratie zouden ze graag halen uit een lijst met scholen die al aan co-teaching doen in Limburg.
In de handleiding moeten verschillende concrete praktijkvoorbeelden staan die kunnen helpen met het opstarten van co-teaching.	Bevragingen: Vanuit de enquête voor onervaren leerkrachten bleken concrete praktijkvoorbeelden een grote nood te zijn. Leerkrachten hebben concrete activiteiten nodig vooraleer ze kunnen opstarten met co-teaching.

In de handleiding moet een ingevuld sjabloon staan om leerkrachten die willen opstarten te inspireren met het indelen van een weekrooster.	Bevragingen: Vanuit de enquête met ervaren leerkrachten blijkt het nodig te zijn om een sjabloon te hebben om co-teaching te kunnen organiseren.
In de handleiding moeten redenen beschreven worden waarom een leerkracht zou opstarten met co-teaching.	Bevragingen: Vanuit de enquête met ervaren leerkrachten lijkt het nodig te zijn om aanzetredenen te hebben vooraleer je start met co-teaching. Vanuit de enquête met onervaren leerkrachten blijken leerkrachten die nog niet co-teachen vaak de meerwaarde van co-teaching niet in te zien. Daarom is het belangrijk om hen redenen te geven om op te starten met co-teaching.
De handleiding moet een lijst bevatten van randvoorwaarden waaraan de school / leerkrachten moeten voldoen vooraleer ze opstarten met co-teachen.	Bevragingen: Vanuit de interviews blijkt het cruciaal te zijn om te weten welke randvoorwaarden je nodig hebt om aan co-teaching te kunnen doen vooraleer je ermee opstart.
Een lijst met concrete tips/richtlijnen om op te starten met co-teaching.	Bevragingen: Vanuit de enquête met onervaren leerkrachten ben ik te weten gekomen dat ze nood hebben aan concrete tips en richtlijnen om op te starten.
Tips voor de directie van een school om aan de slag te gaan met een onderwijsvernieuwing.	Bevragingen: Vanuit interviews ben ik te weten gekomen dat het erg belangrijk is om de directie mee te krijgen in het verhaal. Vandaar de richtlijnen en tips voor directies om onderwijsvernieuwingen aan te moedigen.

4.1 Gekozen ontwerp

Ik heb ervoor gekozen om een handleiding uit te werken voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching. Ik heb hiervoor heel wat bevragingen gedaan en heb die uitkomsten gecombineerd met literatuur. Ik koos voor een handleiding met afwisseling van theorie en praktijk dat ik voor meerdere scholen beschikbaar zal maken. In het apart PDF- document vindt u de handleiding terug.

4.1.1 De handleiding

Hier kan je de voorpagina van de handleiding terugvinden. In de handleiding zal je heel wat terugvinden, namelijk: een voorwoord, een definitie van co-teaching, de aanzetredenen van co-teaching, de randvoorwaarden om aan co-teaching te kunnen doen, de verschillende modellen van co-teaching, de effecten, de infrastructuur van een co-teachingklas, tips/concrete richtlijnen om op te starten met co-teaching, tips voor de directie hoe om te gaan met onderwijsvernieuwingen, concrete praktijkvoorbeelden, een dagindeling met co-teaching en een lijst met scholen in Limburg die al aan co-teaching doen.

4.2 Verspreiding ontwerp

Tijdens mijn verschillende enquêtes heb ik aan de respondenten gevraagd om hun e-mailadres achter te laten indien ze de uitgewerkte handleiding graag wilden ontvangen. Ik vroeg hen ook of ze bereid waren om feedback te geven op de handleiding. Ik stuurde de handleiding door naar al de e-mailadressen die ik verzameld had. Dit waren e-mailadressen van leerkrachten die al aan co-teaching deden maar ook van leerkrachten die nog nooit aan co-teaching gedaan hebben. In die mail stond ook een link naar een korte enquête om feedback te geven op de handleiding. Ik gaf de leerkrachten een week de tijd om feedback te geven.

4.3 Feedback handleiding

De enquête werd ingevuld door vier leerkrachten en één zorgcoördinator. In bijlage 7 kan je de resultaten terugvinden van de enquête om feedback te geven op de handleiding. Ik was heel tevreden met de feedback op de handleiding. Ik kreeg allemaal lovende reacties. Ik vond het ook leuk om te lezen dat leerkrachten er effectief mee aan de slag wilden gaan. Een ander punt waar ik tevreden over was, is dat de feedback gegeven werd door leerkrachten die al aan co-teaching doen, maar ook door leerkrachten die er nu mee gaan opstarten. Op deze manier heb ik feedback van verschillende partijen kunnen verzamelen.

4.4 Aanpassingen op basis van feedback

Op basis van de feedback die ik gekregen heb moet ik slechts één kleine aanpassing doen in de handleiding, namelijk een praktijkvoorbeeld om het klas-doorbrekend hoekenwerk te organiseren. Deze aanpassing werd uitgevoerd. De handleiding kan je in een apart PDF-document terugvinden.

5 Concluderen en vooruitblikken

5.1 Algemene conclusie

Ik ben met dit onderzoek gestart met als doel te weten te komen hoe ik leerkrachten die in het kleuteronderwijs willen opstarten met co-teaching kan ondersteunen. Om dit doel te kunnen realiseren heb ik een onderzoeksvraag opgesteld, namelijk: "Hoe kunnen we leerkrachten ondersteunen met het opstarten van co-teaching in de kleuterschool?" Het antwoord op deze onderzoeksvraag is een uitgewerkte handleiding die in de praktijk kan worden gebruikt. Om deze handleiding tot stand te kunnen brengen, heb ik enkele deelvragen geformuleerd, namelijk: "Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?", "Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?" en "Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?". De antwoorden op de verschillende onderzoeksvragen kan je terugvinden onder hoofdstuk 3 'verzamelen en analyseren'. Hier licht ik elke deelvraag apart toe met de resultaten die ik bekomen ben tijdens mijn onderzoek. Ik licht hieronder mijn conclusie toe op elke deelvraag.

De conclusie op de eerste deelvraag: "Wat zijn richtlijnen voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching?" Vanuit verschillende bevragingen bleek het belangrijk te zijn om concrete/tips en richtlijnen te hebben voor het opstarten met co-teaching, wat de verschillende randvoorwaarden zijn om aan co-teaching te kunnen doen, wat aanzetredenen kunnen zijn om op te starten met co-teaching op verschillende niveaus, namelijk: leerling-, leerkracht- en schoolniveau en hoe de infrastructuur van een co-teachingklas eruit ziet. Om een antwoord op deze aspecten te kunnen formuleren ben ik me gaan inlezen in literatuur, maar heb ik ook bevraagd bij leerkrachten die ervaring hebben met co-teaching.

De conclusie op de tweede deelvraag: "Op welke manier kan er een handleiding samengesteld worden voor leerkrachten die met co-teaching willen starten?". Om een antwoord op deze deelvraag te kunnen formuleren, ben ik op dezelfde manier als bij de eerste deelvraag aan de slag gegaan. Ik vroeg leerkrachten die willen opstarten met co-teaching waar ze nood aan hadden. De antwoorden waren zeer gelijkaardig, namelijk: de effecten van co-teaching zowel positief als negatief op verschillende niveaus, namelijk leerling-, leraar- en schoolniveau en wat een onderwijsvernieuwing is en hoe je er als directie en leerkracht mee aan de slag gaat.

De conclusie op de laatste deelvraag: "Is de handleiding voor het opstarten met co-teaching vernieuwend en concreet genoeg voor leerkrachten die ermee willen opstarten?". Om een antwoord op deze vraag te formuleren ben ik me gaan bevragen door middel van een vragenlijst bij ervaren en onervaren leerkrachten omtrent co-teaching en een zorg coördinator. De conclusie op deze deelvraag is dat de handleiding vernieuwend en concreet genoeg is.

Tijdens het onderzoeksproces heb ik gemerkt dat je in de onderzoeks-cyclus niet perfect de cyclus kan volgen. Op verschillende momenten is het belangrijk om eens een stap terug te zetten om dan weer verder te gaan naar de volgende fase in de cyclus. In het begin was ik een beetje bang om hiervan af te wijken maar enkel op deze manier kon ik een volledig beeld schetsen van mijn gekozen praktijkprobleem. De eerste stappen en hoofdstukken waren voor mij dan ook het moeilijkst. Normaal gezien zou mijn bachelorproef tot stand zijn gekomen in Sint-Maarten. Ik zou op buitenlandse stage gaan van begin februari tot eind mei. Jammer genoeg heb ik mijn stage in Sint-Maarten na vijf weken abrupt moet afbreken en ben ik onmiddellijk moeten terugkeren naar België. De reden hiervan was COVID-19. Ik vond het zo jammer en was er ook even niet goed van. Op dat moment was er één grote bezorgdheid en dat was de bachelorproef. Het is heel lang vaag gebleven hoe de bachelorproef zou verlopen tot het moment dat ik in Sint-Maarten kwam. Ik was zo blij dat het tijdens mijn stage daar eindelijk vorm kreeg. Doordat ik mijn stage zo abrupt heb moeten beëindigen heb ik mijn

bachelorproef ook helemaal moeten omgooien. De vraag was toen: ga ik verder met Sint-Maarten of kies ik iets helemaal anders. De communicatie met Sint-Maarten verliep heel langzaam en ik had er met die afstand niet helemaal vertrouwen in. Ik koos er dan ook voor om het roer helemaal om te gooien en er opnieuw voor te gaan.

Het waren intense en drukke maanden maar ik heb erg mijn best gedaan om mijn bachelorproef zo goed mogelijk tot stand te brengen. Mevrouw Evens heeft me steeds gerustgesteld en begeleid hierdoor ben ik blijven doorzetten. Toen ik uiteindelijk de feedback op de handleiding ontving was ik zo verbaasd. Ik had nooit gedacht dat ik zo lovende reacties zou ontvangen. Ik was echt heel trots op mezelf. Het feit dat ik op zo een korte tijd een geslaagd ontwerp heb kunnen samenstellen geeft me voldoening. Het heeft me alleen maar meer gemotiveerd om te blijven doorzetten en om deze bachelorproef tot een goed eind te brengen.

Met andere woorden was dit onderzoeksproces dus echt een rollercoaster.

5.2 Vooruitblik eventuele mogelijkheden tot verder onderzoek

De handleiding is nu afgeleverd aan de leerkrachten en ze vertelden me dat ze er mee aan de slag gaan. Het lijkt me interessant om nadien te gaan kijken hoe de handleiding tot stand is gekomen of hoe de handleiding gebruikt is in de praktijk. Welk effect de handleiding nu effectief heeft gehad in het werkveld. Hiervoor is het belangrijk om nauw contact te houden met de leerkrachten die effectief aan de slag gaan met de handleiding.

Verder kreeg ik bij de enquête om feedback te vragen een interessante tip van een leerkracht, namelijk dat er doorheen de jaren veel dingen veranderen dus dat het wel interessant is om de handleiding regelmatig te vernieuwen. Hiermee bedoelt ze dat de handleiding op regelmatige basis geüpdatet en bijgestuurd moet worden.

5.3 Reflectie op eigen groei

Doorheen het proces waarin de bachelorproef tot stand is gekomen ben ik mezelf vaak tegengekomen zowel op persoonlijk als professioneel vlak. Op persoonlijk vlak heb ik geleerd om te blijven doorzetten. Zoals ik eerder al vermeldde heb ik het roer plots moeten omgooien. Dit was een echte domper. Ik heb me nadien helemaal herpakt en ben vol goede moed begonnen. Ik was dan ook erg gemotiveerd omdat ik heel graag gewoon in eerste zit mijn bachelorproef zou willen afronden. Voor het tot stand brengen van de bachelorproef ben ik heel wat emoties tegengekomen. In het begin was ik wat onzeker en gestresseerd maar op dit moment voel ik me zelfzeker. Ik denk dat dit komt door de reacties die ik kreeg op de handleiding. Ik kijk er naar uit om mijn studies af te ronden op deze manier. Ik ben dan ook erg trots op mijn bachelorproef en denk dat dit onderzoek zeker een meerwaarde kan vormen op mijn CV.

Natuurlijk ben ik niet enkel gegroeid op persoonlijk vlak maar ook op professioneel vlak. Tijdens deze bachelorproef ben ik gegroeid in de verschillende rollen waaraan een leerkracht moet voldoen. De rol die er voor mij het meest uitspringt is rol 5: 'innovator'. Doordat co-teaching een innovatieve manier van lesgeven is verwachten veel leerkrachten dat hen in de toekomst gevraagd zal worden om ermee op te starten. Ik ben na het samenstellen van deze bachelorproef wel thuis in het co-teachen. Ik ben dan ook bereid om de handleiding die ik samenstelde steeds beschikbaar te stellen voor iedereen die er nood aan heeft. Op deze manier kan ik mezelf en anderen inspireren. Ik voel me als juf helemaal voorbereid om zelf aan de slag te gaan met co-teaching. Tijdens de opleiding heb ik al op een laagdrempelige manier kennis gemaakt met co-teaching. Ik kijk er naar uit om er zelf volledig mee aan de slag te gaan in het werkveld.

Zoals jullie na het lezen van deze bachelorproef wel te weten zijn gekomen is organisatie heel belangrijk bij co-teaching. Rol 4: 'organisator' is dan ook een rol waar ik in gegroeid ben door het samenstellen van deze bachelorproef. In de handleiding stelde ik heel wat tips op om ervoor te zorgen dat de organisatie binnen het co-teachen goed verloopt. Door hiermee aan de slag te gaan creëer je als leerkracht(en) een veilige, werkbaar en stimulerende speel-, leer- en leefomgeving voor de leerlingen maar ook voor de leerkrachten zelf. Een essentieel onderdeel is om een gedeelde planning samen te stellen en hierdoor correct om te springen met de verschillende taken binnen het klasklimaat. Bovendien heb je niet alleen bij het co-teachen maar ook bij het samenstellen van een bachelorproef heel wat organisatie nodig. Doordat ik een beperkte tijd had om deze bachelorproef te realiseren omwille van mijn vroegtijdige terugkeer vanuit het buitenland heb ik heel wat organisatievermogen nodig gehad. Zo hield ik steeds een planning bij waarin ik deadlines opstelde voor mezelf. Ik maakte steeds een haalbare rooster om me voor te bereiden op de deadlines. Op deze manier heb ik voor mezelf structuur bewaard binnen het opstellen van de bachelorproef.

Een rol waar je extra op inzet bij co-teaching is natuurlijk rol 7 : 'lid van het schoolteam'. Zoals je eerder in de bachelorproef hebt kunnen lezen is het belangrijk om vaak in overleg te gaan met collega's, directies en zorg coördinator. Doordat je aan co-teaching doet ga je voortdurend samenwerken met anderen binnen je schoolteam. Het is dan ook essentieel om de meerwaarde van het team te erkennen om zo te leren van en met elkaar. Doordat ik deze bachelorproef omwille van COVID-19 niet heb kunnen richten naar een specifieke stageplaats ben ik toch voortdurend in contact geweest met leerkrachten, directies en zorgcoördinatoren. Ik voelde me dan ook vaak lid van een schoolteam.

Zo, dit zijn de rollen waar ik voel dat ik sterk in gegroeid ben natuurlijk zijn de andere rollen ook aan bod gekomen maar deze springen er voor mij toch wel uit. Ik voel me meer zelfzeker om in de toekomst zelf aan de slag te gaan met deze innovatieve manieren van lesgeven. Ik hoop dan ook dat ik de handleiding in de toekomst zelf nog kan gebruiken en dat ik anderen ermee kan blijven inspireren.

6 Bibliografie

Baeten , M., & Simons , M. (2014). Student teachers' team teaching: models, effects, and conditions for implementation. *Elsevier*, 41, 92–110.

Baeten, M. & Simons, M. (2015). *Samenwerkend leren in de lerarenopleiding dankzij teamteaching*. Geraadpleegd op 5 maart 2020, van ELA expertisenetwerk lerarenopleiding Antwerpen.

Beerens , N. (2019, 1 augustus). *Co-teaching: "Het eerste jaar is sowieso experimenteren"* . Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.klasse.be/80241/co-teaching-het-eerste-jaar-sowieso-experimenteren/>

Conderman , G., & Hedin , L. (2013). *Co-teaching with strategy instruction*. Sage.

De Feyter, L., Jennes, A., & Vanhove, G. (2016). Samen sterker op de klasvloer via co-teaching. *School + Visie*, 5, 27-30.

De Lembre , A. (2017). *Modellen co-teaching* [Foto]. Geraadpleegd van https://www.arteveldehogeschool.be/sites/default/files/projectfiche/leidraad_teamteaching_samen_onderweg.pdf

Fastenau, K. (2020, 11 maart). *Waarom oudere leraren ideale co-teachers zijn*. Geraadpleegd op 5 maart 2020, van <https://www.klasse.be/75169/waarom-oudere-leraren-ideale-co-teachers-zijn/>

Fluijt, E. (2018). *Passend Onderwijzen met Co-Teaching* (1ste editie). Schoonhoven: Global Academic Press.

Goossens , S. (2020, 9 maart). *Lerend netwerk: samen vernieuwen*. Geraadpleegd op 25 maart 2020, van <https://www.klasse.be/175671/lerend-netwerk-leuven-vernieuwen/>

Haeck, M., & Van den Brande, M. (2012). Samen voor de klas, ook op mijn school? *School en Visie*, 1, 24-27.

Koot , S. (2017). *Co-teaching meesterlijk begeleiden in het onderwijs* (1ste editie). Huizen, Nederland: Pic

Meirsschaut , M., & Ruys , I. (2017). *Leidraad teamteaching: samen onderweg* . Geraadpleegd van https://www.arteveldehogeschool.be/sites/default/files/projectfiche/leidraad_teamteaching_samen_onderweg.pdf

Meirsschaut, M., & Ruys, I. (2017). *Team teaching: Wat, waarom, hoe en met welke resultaten? Een verkenning van de literatuur*. Eindrapport literatuurstudie. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.

Steunpunt Gelijke Onderwijskansen (2009). *Hoe begin ik aan co-teaching?* Opgevraagd via http://www.steunpuntgok.be/downloads/goktip_co_teaching_praktisch.pdf

Vanbuel , V. (2020, 31 maart). *6 tips: zo blijven onderwijsvernieuwingen wél plakken*. Geraadpleegd op 25 april 2020, van <https://www.klasse.be/98826/zo-blijven-onderwijsvernieuwingen-wel-plakken/>

Vandevelde , M. (2017). *Co-teaching op school: de kracht van samen*. Brussel: Politeid

7 Bijlagen

7.1 Bijlage 1: interview

Dit interview werd afgenomen bij Juf a en juf b, twee kleuterjuffen in de derde kleuterklas op kindercampus Mozaïek in de Banneuxwijk in Hasselt.

Ze vertelden me tijdens het interview dat ze al verschillende jaren (25 à 30 jaar) in het onderwijs staan als kleuterjuf. Ze doen nu zeven jaar aan co-teaching. Deze juffen zijn binnen de KT-scholengroep de eerste juffen die startten met co-teaching. Ze zijn dan ook in overleg gegaan met de directie en het team. En samen hebben ze hen de kans geboden om co-teaching uit te proberen. Binnen kindercampus Mozaïek doen al de kleuterklassen aan co-teaching, iedereen doet het wel op een zijn eigen manier. Zo doen sommige het vaker dan anderen. Er zit bij hen op school een bepaalde lijn in het co-teachen. Bij de 3-jarigen doen ze soms thema's en groepsactiviteiten samen. Bij de 4-jarigen worden de klassen soms voor elkaar opengesteld de kleuters spelen over de twee klassen maar de juffen blijven in hun eigen klas. De 5-jarigen zitten samen in 2 grote lokalen waar de kinderen en de 2 juffen vrij in kunnen werken en spelen.

De juffen gaven aan dat een belangrijke voorwaarden is dat deze manier van lesgeven je ligt, je kan niemand gaan pushen om aan co-teaching te doen. De match tussen de leerkrachten is dan ook cruciaal. Het is dan ook zo dat je van elkaar kan en mag zien wat goed gaat en wat minder goed gaat. Dat je mekaar als een verrijking ziet en niet als een bedreiging en dat je van elkaar leert in voortdurende communicatie.

Zo een 10 jaar geleden zijn de juffen begonnen met thema's en materialen door elkaar te gebruiken, maar elk in zijn eigen klas en met zijn eigen thema. De kleuters mochten dan soms kiezen welk thema ze de volgende week of veertien dagen wilden volgen en zaten ze ook voor die periode in die klas. En zo zijn ze gaan leren observeren van andere kleuters. En de meerwaarde van elkaar leren inzien waardoor de juffen tot co-teaching zijn gekomen. Dit is 7 jaar geleden gestart. 1klas (2grote lokalen), 3juffen en 63 kleuters. Nu zijn de juffen geëvolueerd naar maximum 50 kleuters in dezelfde ruimte met 2 juffen. Collega's waren wel ongerust hoe ze daar zelf mee moesten omgaan maar ze hebben hun weg daar in gevonden.

De eerste uitdaging waar zij tegen aanliepen waren de praktische dingen: hoe vier je een verjaardag, wat doen we met ouders? Voor ze eraan begonnen hebben ze wel alles volledig samen doorgenomen en beslist. Ze wisten heel veel en hadden elk mogelijk scenario besproken. De directie van kindercampus de Mozaïek heeft het dan mogelijk gemaakt om ondersteuning te krijgen van Hilde De Wever van de UCLL in het verder uitwerken van hun visie en het waarom ze dit deden.

Ouders waren enthousiast met de opstart doordat er met verschillende ogen naar hun kind gekeken werd. De juffen deden een infosessie en aan het einde van het jaar een evaluatiesessie (swotanalyse met groeikansen en valkuilen, sterkte en zwaktes) met de ouders. Al de ouders werden uitgenodigd om even in de klas mee te draaien. De oudercontacten bereiden de juffen elk apart voor, behalve voor zorgkleuters. Door het jaar heen noteren ze beide observaties in een fiche per kleuter.

Wanneer je opstart is het belangrijk om op een laagdrempelige manier te starten zoals bijvoorbeeld de thema's uitwisselen of soms een klas doorbrekend te werken. De juffen deden wat ze vroeger in de klas deden maar nu gewoon samen.

Ze geven dan ook als belangrijkste tip mee dat overleg essentieel is naar inhoud van lessen en naar samenwerking, om de 14 dagen 2uur en dagelijks tijdens het borstelen wordt de dag geëvalueerd en de volgende dag gepland. Durf zeggen wat je denkt ook in dieptepunten. Het

is belangrijk om dan open kaart te spelen en je hart te luchten. En zeker inspelen op de sterke punten en valkuilen van mekaar. Hierbij is een goede match essentieel. Zoek ook zelf uit met wie je goed kan samenwerken. Je moet mekaar veel toevertrouwen.

De positieve effecten van co-teaching zijn volgens de juffen de gedeelde ogen over een kind, gedifferentieerd werken, leren van elkaar ,samen naar kinderen kijken ,elkaar helpen bij het oplossen van problemen bij kinderen en op het moment kunnen reageren en het delen van moeilijke momenten.

Elke dag blijft een uitdaging!

Co-teaching geeft je goesting!

7.2 Bijlage 2: interview

Dit interview werd afgenomen bij juf c, een kleuterjuf in de instap- en eerste kleuterklas op kindercampus De startlijn in Hasselt.

Als eerst legde ze het systeem van de school uit. Het is een klein schooltje met twee kleuterklassen. Hier werken ze in graad klassen en leefgroepen. Tijdens het onthaal wordt er in graadklassen gewerkt. Je hebt dan de instappers en jongste kleuters samen in één klas en in de andere klas de oudste kleuters. Na het onthaal gaan de deuren 3 dagen per week open en mogen de kinderen gaan leren, werken en spelen in één van de twee klassen. De andere twee dagen blijven de oudste kleuters in hun eigen klas, de juf biedt dan een doorschuifstelsel aan waarin veel uitdagingen en doelen aan bod komen. Dit hebben ze beslist omdat de juffen merkten dat de oudste kleuters hier nood aan hebben en dat ze zo tot meer leren komen. Bij de oudste kleuters wordt er dan gebruik gemaakt van een keuzebord zodat ze kunnen aangeven in welke hoe ze graag wat willen doen. De jongste kleuters hebben hier meer vrijheid in, maar de klas juf houdt hun spel in het oog, zodat er betrokken spel kan ontstaan. Dit wil ook zeggen dat de infrastructuur van de klassen verschillend zijn. Zo is er in de ene klas een grote bouwhoek en in de andere klas een nabootsingshoek. De kinderen krijgen dus veel aanbod door middel van complementaire hoeken. De visie van de juffen op school is dan ook dat er aan co-teaching gedaan wordt en dat de leerlingen leren door en met elkaar. Dit wordt duidelijk uitgelegd bij de inschrijving. De ouders krijgen dan ook een rondleiding in de school met informatie. Aan het begin van het schooljaar is er ook een infosessie voorzien voor de ouders om ze te informeren over de werking van de kleuterschool. (zie bijlage)

Juf c vertelde me tijdens het interview dat ze al 8 jaar les geeft als kleuterjuf. Ze zijn binnen kindercampus de Startlijn gestart met het co-teachen vanuit een bemerking. De juffen zijn op deze manier gaan werken door observatie van de kleuters. Het samenspelen met leeftijdsgenoten en bij momenten werken op niveau en leeftijd gaf de kleuters meer kansen om te leren, dan tijdens de werking van de vorige jaren waar alle kleuters gemengd zaten, maar in 1 aparte klas. Ze konden de kleuters te weinig geven naargelang ze nodig hadden. Toen hebben ze alles opengegooid en vanaf dat moment is de co-teaching veel intensiever geworden.

Binnen de kleuterschool werken ze samen met drie juffen. Ze zitten eenmaal per week samen tijdens het overlegmoment. Hier puzzelen ze alles in mekaar. (thema's bespreken, wie gaat wat doen?) Zo weten ze van mekaar wat ze gaan doen.

Het is een meerwaarde dat de leerlingen in kindercampus de Startlijn het co-teachen gewoon zijn. De leerlingen zijn altijd meerdere leerkrachten gewoon. Wat de juffen wel opmerken is dat de jongste kleuters een lager welbevinden hadden bij de instapperiodes. De jongste kleuters hebben het echt wel nodig om die vaste juf te hebben als aanspreekpunt. Ze hebben een eigen klaslokaal waar de kinderen zich goed en veilig in kunnen voelen en vanaf het moment dat ze er klaar voor zijn mogen ze mee overlopen naar de andere klas. Dit is natuurlijk voor elk kind anders.

Co-teaching blijft altijd een uitdaging waarbij je veel moet evalueren en bijsturen. Bij het opstarten met co-teaching is juf c samen met haar collega's, directie en zorgjuf aan de slag gegaan. Ze zitten altijd samen bij het overleg en denken samen na over verschillende dingen. De meeste ideeën komen natuurlijk wel van de juffen want zij staan in het werkveld. De directie en zorgjuf helpen hen de juiste richting in te slaan.

Geschikte acties bij het opstarten met co-teaching is gaan samenzitten met andere juffen en eens kijken hoe zij het aanpakken. Zo kan je van mekaar leren. Je kan zo ook sterk inzetten

op kwaliteiten en zwaktes van anderen. Juf c kan bijvoorbeeld heel goed muziek spelen en de andere juf is erg technisch. Zo vullen ze mekaar aan waar nodig. Zo proberen ze het wel niet in hokjes te steken er is dus niet één iemand de muzikjuf.

Een belangrijke tip vindt juf c open communicatie. Durf communiceren over je gevoelens. Zit je ergens mee, dan moet je het echt durven zeggen. Dit is prioritair. Je moet echt goed kunnen samenwerken. Sta dan ook open voor iemand anders zijn mening en test ook eens uit wat anderen voorstellen.

Co-teaching heeft heel wat positieve effecten op de kinderen. Ze krijgen verschillende leerkrachten met elk andere kwaliteiten. Verder kan het ook het welbevinden van de kinderen beïnvloeden. Niet elk kind voelt zich goed bij jou als klasjuf. Het kind kan altijd terecht bij iemand extra waar het zich misschien beter kan gaan voelen. Het heeft niet alleen voordelen voor de leerlingen maar ook voor leerkrachten. Juf c zou zelf niet meer weten hoe ze alleen juf moet zijn. Samen heb je veel meer ideeën. Je blijft mekaar steeds motiveren en uitdagen.

Een uitdaging blijft dat alles gedeeld zou moeten worden. Juf c geeft aan dat ze het leuk vindt om haar eigen structuur te hebben binnen haar klas. Ze staat er wel voor open om meer te wisselen van klas.

Voor juf c voelt co-teaching de juiste manier van werken maar ze kan zich wel inbeelden dat dit niet voor elke leerkracht zo is. Ze is zelf nog jong en kan dus gemakkelijk mee met veranderingen of vernieuwingen. Je moet beslissingen maken en iemand anders zijn ervaringen ook durven toelaten in je manier van werken.

7.3 Bijlage 3: interview

Dit interview werd afgenomen bij juf d, juf e, juf f en zorgcoördinator g. De juffen geven les aan de oudste kleuters op kindercampus Tuinwijk te Hasselt. De juffen staan tussen de 4 -30 jaar in het onderwijs.

Zes jaar geleden startten juf d en juf g met het co-teachen op de school. Ervoor gingen ze regelmatig klasdoorbrekend werken maar zes jaar geleden braken ze letterlijk de muren tussen de verschillende lokalen uit. De juffen zijn op eigen initiatief opgestart met het co-teachen, dit besloten ze te doen nadat ze een bezoek brachten aan een school in Nederland. Ze lieten zich inspireren door de manier van werken daar. Van de directie kregen ze de opdracht om één keer per week de deuren van de verschillende klassen open te zetten. De leerlingen gaven dan aan dat ze nog niet 'klaar' waren in de andere klas. Zo zijn de juffen zelf verder gegroeid in het co-teachen door dit meer en meer te gaan doen.

Op kindercampus Tuinwijk werkt de derde kleuterklas al volledig met co-teaching. Voor het onthaal en de afsluiting van de dag worden de kinderen opgesplitst in een blauwe en groene groep. De leerkrachten wisselen elke dag van groep zodat ze iedereen kennen en na elke vakantie worden de kinderen ook van groep gewisseld. Zodat iedereen mekaar even goed kent. De oudercontacten gebeuren ook niet gesplitst. Bij elk oudercontact zitten de klasjuffen en de zorgcoördinator erbij. In de tweede kleuterklas heeft elke juf nog haar eigen klasgroep maar ze zijn ruimer aan het gaan net zoals bij de oudste kleuters. Bij de jongste kleuters hebben ze een gemeenschappelijke gang die ze gebruiken. Ze doen soms de deuren eens open maar ze staan nog niet volledig in co-teaching. Het zou voor de juffen een pluspunt zijn als al de klassen binnen de school volledig aan co-teaching zouden doen. Je kan niemand verplichten om te gaan co-teachen, ze nemen al kleine stappen omtrent het co-teachen. Ze groeien hier ook in. De overstap voor kleuters naar een volledige co-teaching klas zal makkelijker verlopen als het doorgetrokken wordt voor al de klassen.

De juffen geven aan dat het makkelijker is als er co-teaching gedaan wordt binnen dezelfde leeftijd. Dus de juffen van de derde kleuterklas co-teachen met de andere klas van de derde kleuterklas. Er is anders te veel niveauverschil. Binnen dit systeem van co-teaching lijkt het voor hen het beste als je het binnen eenzelfde leeftijd doet.

De eerste bedenking van de juffen bij het co-teachen was dat ze enkel een deur hadden waardoor de kinderen binnen en buiten konden naar het ander lokaal. Dit had als gevolg dat de leerlingen niet zagen wat er aan de andere kant gebeurde. De juffen moesten voortdurend zeggen welke activiteit ze waar konden doen. De leerlingen wisten niet wat het aanbod in het andere lokaal was. Daarom zijn de juffen heel snel gekomen tot de grote opening binnen de twee lokalen. Sindsdien verloopt het prima. Het is niet alleen belangrijk dat de kinderen kunnen zien wat er aan de andere kant gebeurt maar ook de andere leerkracht. Het voordeel van het open klaslokaal is dan ook dat je grotere hoeken kan maken. Vroeger had elke klas een poppenhoek, een bouwhoek.. terwijl je nu de hoeken kan verdelen.

De reactie van andere collega's waren een beetje overweldigend. Ze werden een beetje ongerust over wat de andere juffen nu deden en hoe zij dat gingen aanpakken. Zodra de voordelen zichtbaar werden zijn zij er ook mee gestart.

Bij het opstarten met co-teaching hebben de juffen geen ondersteuning gekregen. Ze zijn op eigen houtje gestart. Ze hebben heel wat ideeën gehaald uit hun bezoek aan een school in Nederland. Ze hebben ook contacten gehad met een andere school binnen de KT-scholengroep, de Mozaïek. Zij waren ook al bezig met de opstart van co-teaching. Ze hebben de verschillende ideeën naast mekaar gelegd en daar hun eigen weg in gezocht. De juffen hadden geen coaching.

De eerste stap bij co-teaching is volgens juf g dat het een goed idee is om als leerkracht al eens te wisselen van groep. Dat je activiteiten voorziet in een bepaalde klas en dat je de kinderen eens van klas laat wisselen. Je bouwt het steeds op. Een belangrijke randvoorwaarde is ook dat je een goede match hebt met de leerkracht waarmee je gaat samenwerken. Het moet echt wel klikken. Je manier van werken en je karaktereigenschappen spelen hierbij een belangrijke rol. Het is dan ook erg belangrijk dat je weet wat co-teaching inhoudt.

Een tip die de juffen meegeven is dat je vooral op zoek gaat naar structuur door de zelfstandigheid bij de leerlingen te gaan stimuleren. Hierbij gebruik maken van visualisatie. Zo ontwikkelen ze vanzelf al heel wat structuur.

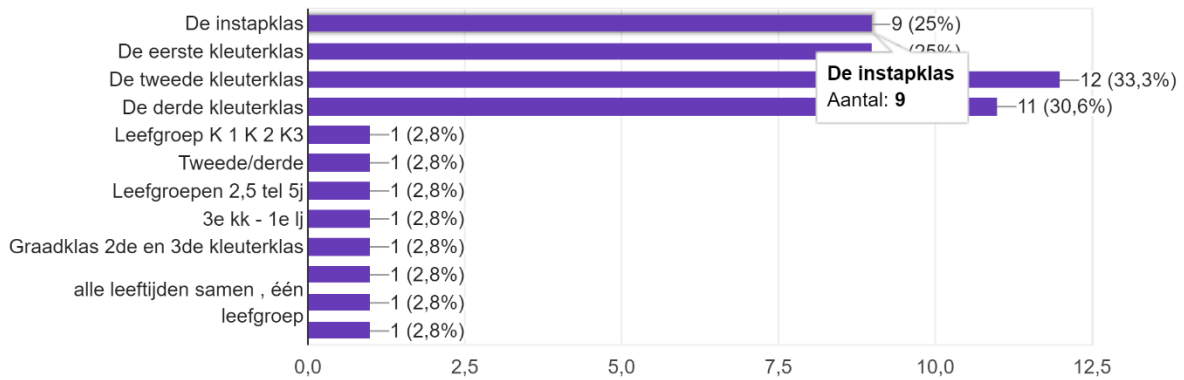
Co-teaching heeft heel wat positieve effecten maar bij hen gaan de kinderen veel ruimer in vriendschappen doordat ze ook voortdurend de groepen onderling wisselen. Ze krijgen veel meer inbreng van andere kinderen en twee leerkrachten. Het klasaanbod is groter, er zijn meer hoeken. Als leerkracht zie je meer, je vult mekaar voortdurend aan. Je kan een kind op deze manier sneller en concreter vormen. De leerlingen zijn enthousiaster en er is een hogere betrokkenheid doordat je op mekaars talenten inspeelt.

Een uitdaging is op dit moment voor de juffen nog dat niet al de kleuterjuffen hetzelfde doen. Wanneer de werking doorgetrokken wordt op schoolniveau worden de overstappen vergemakkelijkt voor de leerlingen.

7.4 Bijlage 4: Resultaten enquête ervaren leerkrachten co-teaching

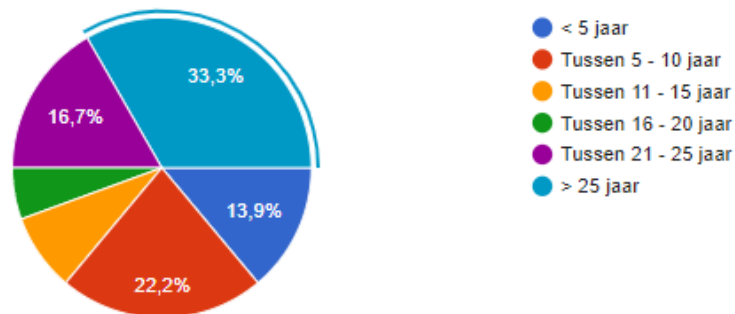
In welke kleuterklas geeft u op dit moment les?

36 antwoorden

Hoe lang geeft u al les in het kleuteronderwijs?

36 antwoorden

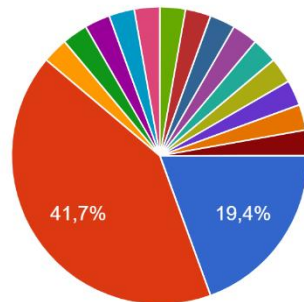
Hoe lang doet u al aan co-teaching?

36 antwoorden

Wat is de reden van de opstart met co-teaching?

36 antwoorden

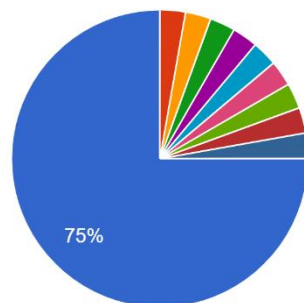

- Eigen initiatief
- Op vraag van de directie
- Op vraag van een collega
- Visie van de school
- Bij 16; kinderen halftijdse assistent bij...
- Ons schoolteam wilde de werking in d...
- naar aanleiding van inspectieverslag e...
- Reeds aanwezig op school

▲ 1/2 ▼

Hoe vaak doet u aan co-teaching?

36 antwoorden

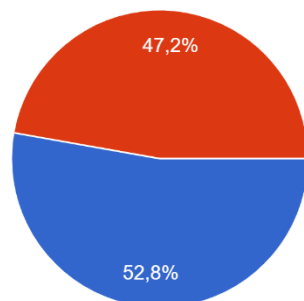

- Dagelijks
- 2 keer per week
- Wekelijks
- Maandelijks
- Klasdoorbrekend nu 2X per week, co t...
- Wij staan constant met 2 leerkrachten...
- bijna dagelijks enkel op woensdag he...
- Niet

▲ 1/2 ▼

Wordt co-teaching doorgetrokken naar de volledige kleuterschool? (in al de klassen)

36 antwoorden

- Ja
- Nee

Waar had u het meeste nood aan bij het opstarten met co-teaching?

(open vraag)

Wat zijn geschikte activiteiten/acties voor leerkrachten om op te starten met co-teaching?

(open vraag)

Welke tips/richtlijnen geeft u aan de directie mee bij het opstarten met co-teaching? (3)

(open vraag)

Welke tips/richtlijnen geeft u aan een startende co-teacher mee? (3)

(open vraag)

Ik ben van plan een handleiding te maken voor leerkrachten die starten met co-teaching.

Wat moet er volgens u zeker in staan?

(open vraag)

Wat zijn volgens u voorwaarden voor goede co-teaching?

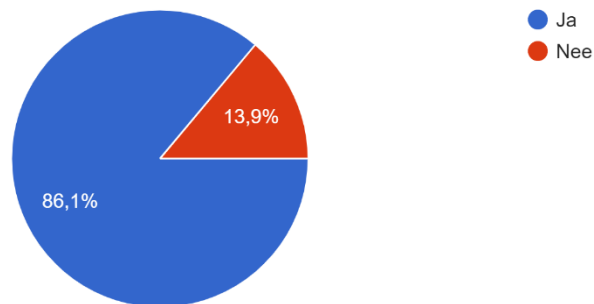
(open vraag)

Wat zijn de voordelen van co-teaching in de kleuterschool?

(open vraag)

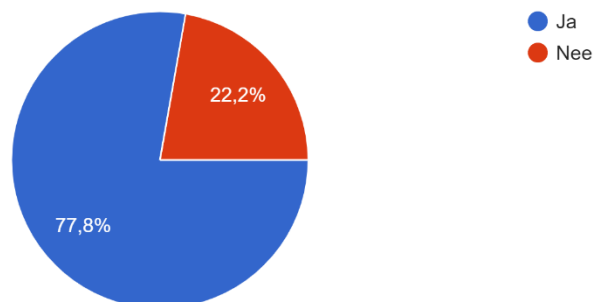
Wilt u de handleiding ontvangen?

36 antwoorden

Mag ik u nadien contacteren om feedback te geven op de handleiding?

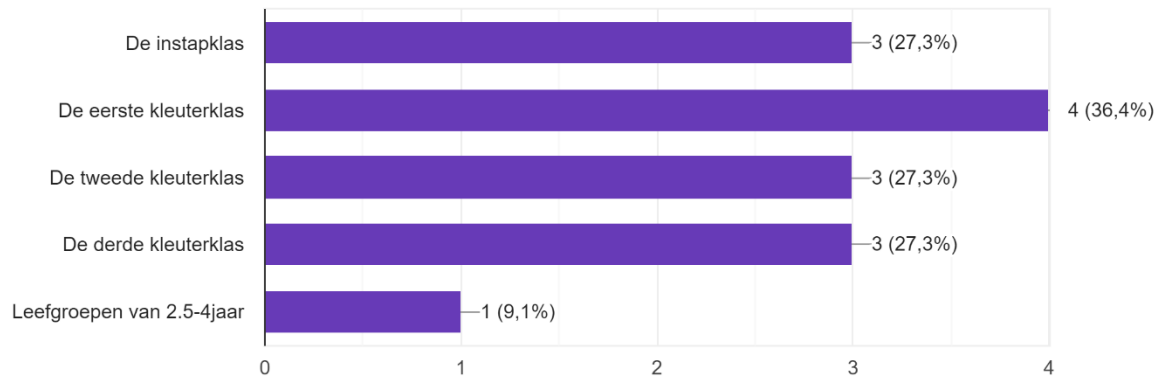
36 antwoorden

7.5 Bijlage 5: Resultaten enquête onervaren leerkrachten co-teaching

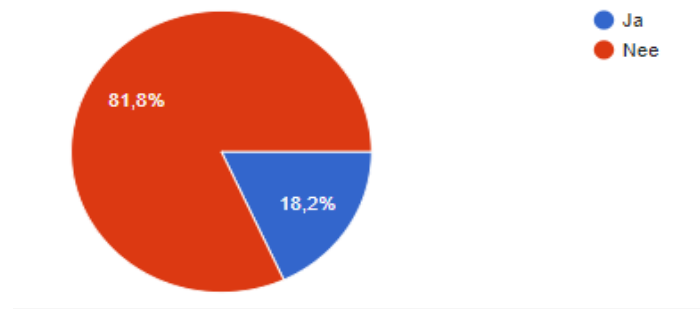
In welke kleuterklas geeft u op dit moment les?

11 antwoorden

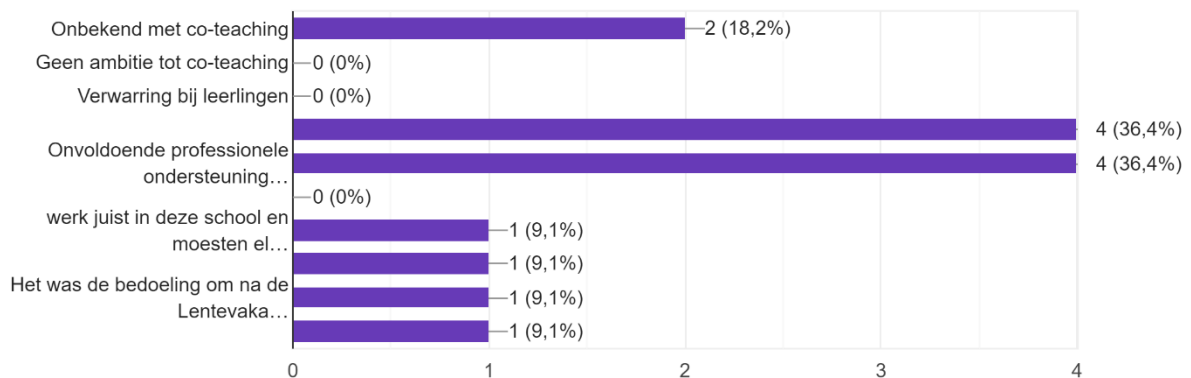
Hoe lang geeft u al les in het kleuteronderwijs?

11 antwoorden

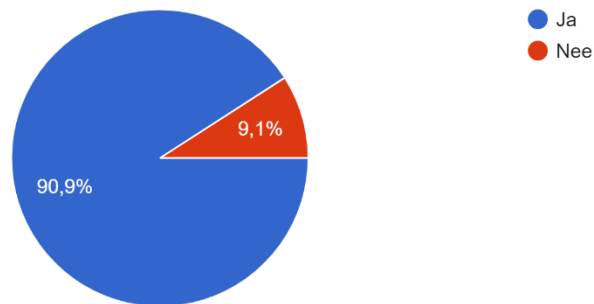
Wat is de reden waarom u momenteel niet aan co-teaching doet?

11 antwoorden

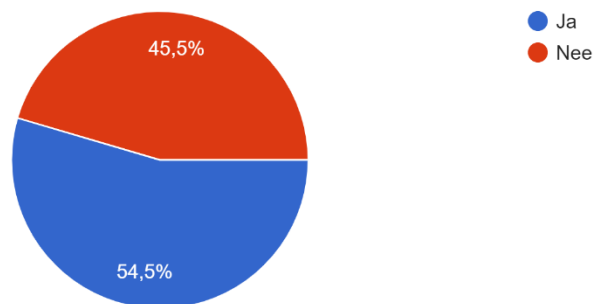
Heeft u interesse om in de toekomst aan co-teaching te doen?

11 antwoorden

Verwacht u dat er in de toekomst op uw school aan u gevraagd zal worden om aan co-teaching te doen?

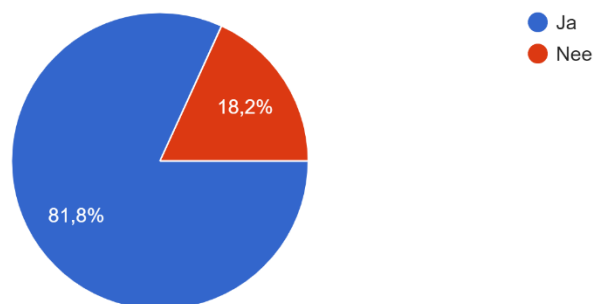
11 antwoorden

Waar hebt u als leerkracht nood aan om op te starten met co-teaching?
(open vraag)

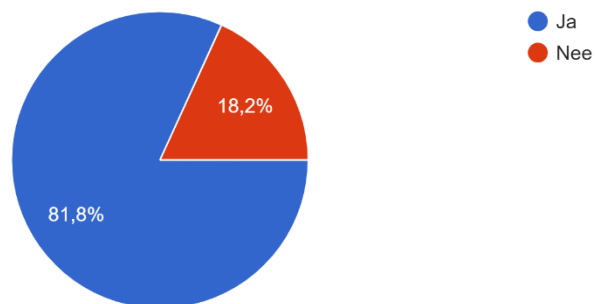
Wilt u de handleiding ontvangen?

11 antwoorden

Mag ik u nadien contacteren om feedback te geven op de handleiding?

11 antwoorden

7.6 Bijlage 5: Document voordelen co-teaching juf c kindercampus de Startlijn

Wat de kinderen aanbelangt:

- **Welbevinden en betrokkenheid** verhoogt door aanwezigheid 2 leerkrachten
→ Kinderen voelen zich beter in hun vel
- Door grote ruimte **meer variatie** aanbieden: 1 poppenhoek, 1 zandbak... (dus ruimte vrij voor andere hoeken in de klas, hoeken die misschien minder voor de hand liggend zijn / specifieke themahoeken)
- Kinderen kunnen **terecht bij leerkracht die ze zelf verkiezen**
- **Meer aandacht** aan de **individuele** kleuter
- Grotere ruimte creeërt **rust**
- **Differentiëren** gaat **makkelijker**
- Meer kansen tot **observatie** + observaties langs elkaar leggen (om handelingsgerichte aanpak bij zorgvragen te ondersteunen en het eigen handelen ook onder de loep te nemen)
→ **Problemen** bij kinderen worden **sneller opgemerkt**
- Meer **op maat werken van ieder kind** (aandacht over de kinderen zijn verdeeld)

Wat de leerkracht aanbelangt:

- **Samen** kan je **meer doen** → elkaar helpen met ideeën en andere denkhoeken aanbieden
- Elkaar **motiveren**.
- Samenwerken is elkaar **vrijheid** geven
- **Leerwinst** voor leerkracht door samen **brainstormen** 1x per week over weekthema en activiteiten inplannen
- **Gedeelde verantwoordelijkheid**: samen verantwoordelijk voor onderwijsleerproces: je hebt altijd iemand bij je waarop je kan rekenen en die er is om je te steunen. Je staat er nooit 100% alleen voor en het is iemand die exact begrijpt waar je doorgaat.
- Samenwerken = **bijleren**
- Met een collega waarmee je goed overeenkomt, die een leerkrachtstijl heeft die in de lijn ligt van mijn eigen stijl van in de klas staan
- Jezelf **kritisch** bekijken door een lijstje van zwakke en sterke punten als leerkracht te maken (zo bekijken wie welke rol op zich neemt)
- Elkaar **sociaal-emotioneel ondersteunen**
- Verhoogt de **begeleidingscapaciteit & flexibiliteit**

7.7 Bijlage 6: Handleiding

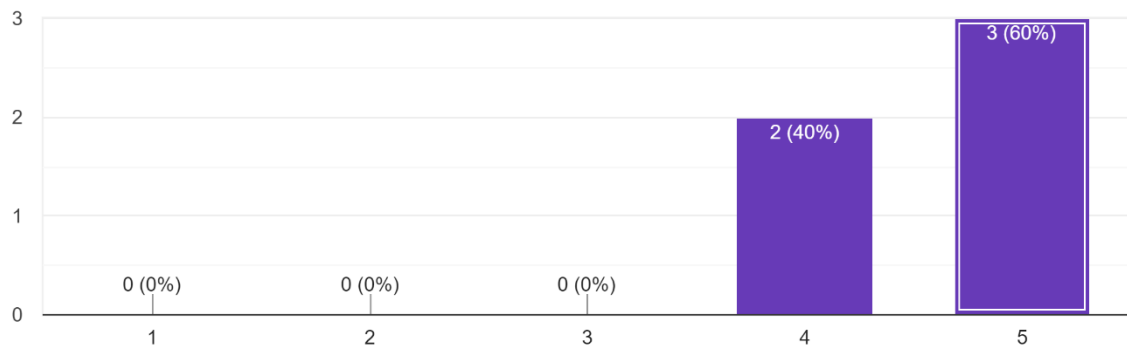
Zie apart PDF-document: handleiding start to co-teach Fien Leenaerts

7.8 Bijlage 7: enquête feedback op de handleiding

Is de handleiding concreet genoeg?

5 antwoorden

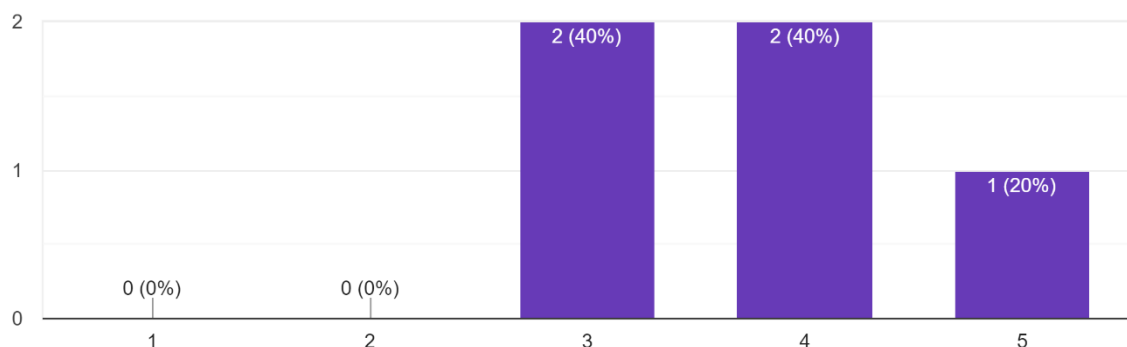

Licht uw score op vorige vraag toe 5 antwoorden

- Heel duidelijke en overzichtelijke activiteiten. Ook het overzichtsschema vond ik heel interessant en bruikbaar .
- De uitleg was duidelijk, ik vond de antwoorden op mijn vragen
- Je geeft de verschillende mogelijkheden goed weer met concrete voorbeelden. Je probeert een totaaloverzicht te geven met oog voor valkuilen.
- Volledig, super dat je verschillende modellen aan bod brengt! Alles kan bij co-teaching!
- Ik vermoed dat leerkrachten die in een beginstadium van teamteaching staan, hier veel aan kunnen hebben. Er veel kunnen uithalen om aan de slag te gaan of om net dat beetje vertrouwen te krijgen om de stap te zetten. Natuurlijk veranderen er door de jaren veel dingen en kan het altijd aangepast worden, bijgestuurd worden. Maar Top gemaakt!

Is de handleiding vernieuwend genoeg?

5 antwoorden

Licht uw score op vorige vraag toe 5 antwoorden

- In onze 2e kleuterklassen werken wij al gelijkaardig maar in de andere klassen is het nog niet zo duidelijk. Door dit ook aan hen zo voor te stellen starten zij misschien ook wel met deze werking en wordt het hopelijk doorgetrokken.
- Bij ons op school is het hele co-teaching nieuw
- Ik heb de brochure van Mieke Meirsschaart gekregen toen we zelf starten met co-teaching, hierin staat ook alle informatie
- Voor mij persoonlijk niet zo vernieuwend omdat we er middenin zitten; maar voor mensen die er mee willen beginnen denk ik dat het heel vernieuwend is en verwondering zal opwekken
- Ik geloof niet dat er al iets bestaat wat beginnende 'teamteach lekrachten' op weg kan helpen.

Wat vindt u sterke punten aan de handleiding? 5 antwoorden

- De formulering van de doelstellingen en aandacht voor de basis en uitbreidingen
- De duidelijke voorbeelden en goede uitleg
- Concrete uitgewerkte voorbeelden van de hoeken en een mogelijk weekschema
- De verschillende modellen, de citaten er tussendoor, de lessenfiches, ...
- Erg duidelijk, citaten uit het werkveld zijn een meerwaarde!

Welke punten van de handleiding kunnen volgens u verbeterd worden? 5 antwoorden

- Ik vind het soms wel moeilijk om in de verschillende hoeken de indeling : 2 van de ene klas en 2 van de andere klas te maken... op onze school kiezen de kleuters door elkaar ... wel met een limiet van hoeveel er in 1 hoek kunnen spelen maar niet hoeveel van elke klas ... wij werken hiervoor met een keuzebord in de gang ...
- Ik kan niets bedenken
- De voorbereidingsfiches mogen iets compacter, nu lijkt het echt op een voorbereiding van een stagiaire, niet iets wat we in de praktijk gebruiken. Deze worden meestal volgens afspraak met de school gemaakt.
- Ik vond het uitgebreid! Knap gedaan!
- /

Start to co-teach:

Een handleiding voor leerkrachten
kleuteronderwijs die willen opstarten met
co-teaching.

2019-2020

Fien Leenaerts

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Wat is co-teaching?	4
Waarom zou je opstarten met co-teaching?	5
Wat zijn de randvoorwaarden om aan co-teaching te kunnen doen?	7
De verschillende modellen van co-teaching	8
Wat zijn de effecten van co-teaching?	15
Hoe ziet de infrastructuur van een klas waar aan co-teaching wordt gedaan eruit?	18
Tips/concrete richtlijnen om op te starten met co-teaching	20
Tips voor de directie: hoe omgaan met onderwijsvernieuwingen	23
Concrete praktijkvoorbeelden	25
Een dagindeling : hoe plan je een dag met co-teaching in?	64
Een lijst met scholen in Limburg die al aan co-teaching doen	67

Voorwoord

Wat?

Dit is een handleiding samengesteld voor leerkrachten die willen opstarten met co-teaching in het kleuteronderwijs. In deze handleiding zal je heel wat theoretische uitleg vinden maar ook praktische handvaten. In de handleiding is er geprobeerd om een goed evenwicht te vinden tussen theorie en praktijk. Deze handleiding is dan ook opgesteld op vraag van leerkrachten die willen opstarten met co-teaching. Om deze handleiding samen te stellen is er beroep gedaan op literatuur maar ook op ervaringsdeskundigen in het kleuteronderwijs.

Doel?

Het doel van de handleiding is om leerkrachten die willen opstarten met co-teaching te inspireren. De handleiding bevat daarom veel praktische handvaten en citaten van leerkrachten die al aan co-teaching doen.

Voor wie?

Deze handleiding is geschikt voor leerkrachten kleuteronderwijs. Voel jij je als leerkracht bereid om meer samen te werken? Om je expertise te gaan delen met anderen? Om succesvol te gaan co-teachen? Om je leerlingen nog meer te kunnen begeleiden? Dan is deze handleiding hopelijk een hulpmiddel voor jou om op te starten met co-teaching.

Bovendien worden er in de handleiding ook handvaten aangereikt voor de directies van scholen om aan de slag te gaan met onderwijsvernieuwingen. Overweeg je co-teaching op jouw school? Ben je benieuwd waarom co-teaching een meerwaarde zou kunnen zijn binnen jouw school? Deze handleiding helpt je op weg!

De werking

Binnen de handleiding zal je niet enkel informatieve tekst terugvinden. Je zal er ook citaten, praktijkvoorbeelden en suggesties, tips en voor- en nadelen in terugvinden. Deze zullen steeds op een andere manier herkenbaar gemaakt worden. Hieronder vind je een legende van de pictogrammen die gebruikt worden in de handleiding.

Citaten of ervaringen van leerkrachten

Praktijkvoorbeelden of suggesties

Tips

Voordelen

Nadelen

Wat is co-teaching?

Wanneer je in de literatuur op zoek gaat naar een definitie van co-teaching vind je veel verschillende definities. De professionals omtrent co-teaching hebben hier allemaal een andere visie over maar waar ze het wel over eens zijn is dat :

“Co-teaching het systematisch, volgens een vaste structuur samen voorbereiden en aanbieden van en reflecteren op goed onderwijs door **twee of meer professionals** vanuit **gezamenlijke verantwoordelijkheid** aan alle leerlingen in een groep in dezelfde ruimte.” (Koot, 2017)

Twee of meer onderwijsprofessionals

Hiermee worden leerkrachten uit het gewoon onderwijs bedoeld maar ook een leerkracht uit het gewoon onderwijs die gaat samenwerken met een leerkracht uit het bijzonder onderwijs met een specifieke expertise, bijvoorbeeld ASS. Hiermee kan ook bedoeld worden: twee of meer leraren in opleiding of een samenwerking tussen mentor en student in de lerarenopleiding.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Beide leerkrachten moeten ervan uitgaan dat ze samen een verantwoordelijkheid hebben voor het onderwijsleerproces van al de leerlingen.

A large, stylized thought bubble with a thick black outline and a drop shadow, containing text. Below it are two smaller circles, also with thick black outlines and drop shadows, connected by a thin line, suggesting a thought process or reflection.

“Ik sta volledig open voor deze werkwijze maar na 20 jaar ‘mijn’ klas gehad te hebben blijft alles zo vaag. Ik heb meer informatie nodig over co-teaching.”

-Leerkracht derde kleuterklas

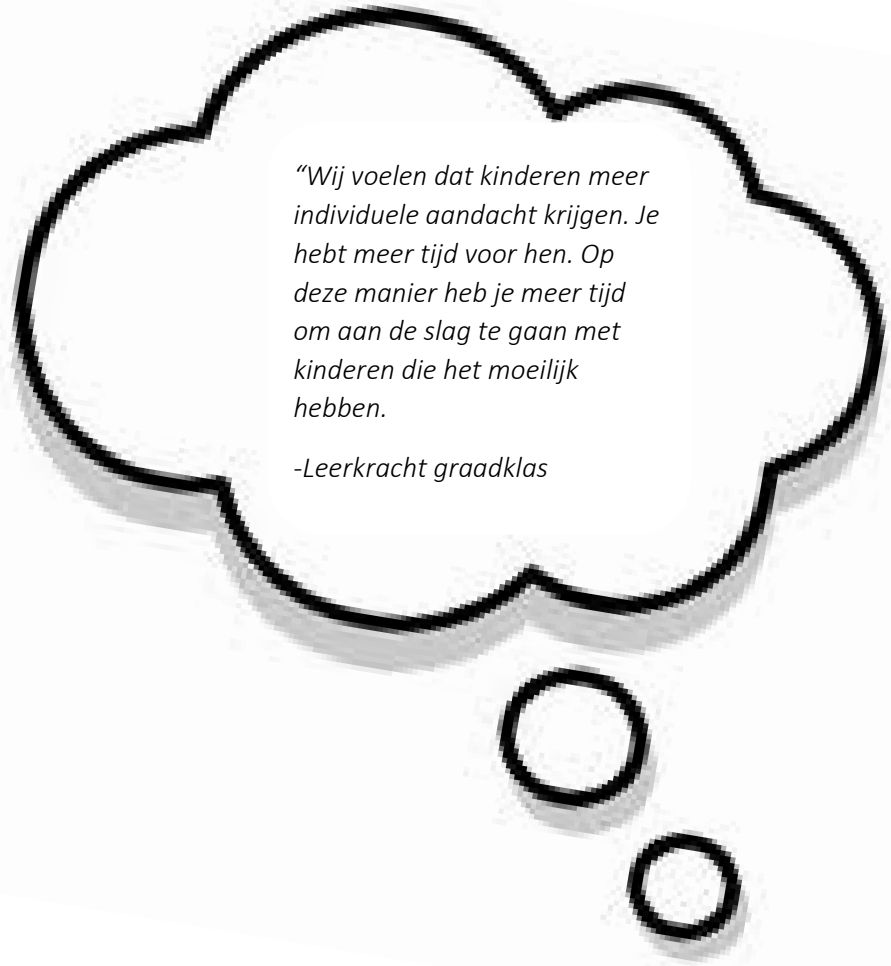
Waarom zou je opstarten met co-teaching?

Het is vaak een erg grote stap om te starten met co-teaching als je het gewoon bent om heer en meester te zijn over je eigen klas. Hieronder zal je verschillende aanzetredenen terugvinden op niveau van de leerling, leerkracht en school.

Leerlingenniveau

Het aantal leerlingen per leerkracht zal verminderd worden met als gevolg dat er meer ruimte zal zijn voor interactie, betrokkenheid en ondersteuning per leerling. Op deze manier krijg je als leerkracht meer de kans om in te spelen op wat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften nodig hebben. Door co-teaching wordt lesgeven in grotere klasgroepen haalbaar (Meirsschaut & Ruys, 2017).

Eén van de hoofdredenen om op te starten met co-teaching zijn dus de grote verschillen tussen de leerlingen onderling. Er is steeds meer nood aan differentiatie doordat men inzet op inclusie in het basisonderwijs (Beerens, 2017).

A large, stylized thought bubble with a thick black outline and a drop shadow, containing text. Below it are two smaller, similar thought bubbles, one above the other, also with thick black outlines and drop shadows.

“Wij voelen dat kinderen meer individuele aandacht krijgen. Je hebt meer tijd voor hen. Op deze manier heb je meer tijd om aan de slag te gaan met kinderen die het moeilijk hebben.

-Leerkracht graadklas

Leerkrachten-niveau

Door aan co-teaching te doen krijgen leerkrachten meer kans tot professionalisering. Dit gebeurt het meest in de reflectiefase van het co-teachen. Hier ga je reflecteren op het proces dat je doormaakte met het co-teachen. Je kan de expertise van beide leerkrachten steeds combineren. Op deze manier kan je inspelen op mekaar.

“Ik ben heel goed in gitaar spelen en mijn collega is technisch heel sterk. Zo spelen we in op mekaars talenten. Zij bouwt graag met de leerlingen en ik maak graag muziek met hen. Door op deze manier te werken komen onze talenten tot uiting.”

- Leerkracht instapklas en eerste kleuterklas

Verder blijkt co-teaching een manier te zijn om meer samenwerking en minder isolatie onder leerkrachten te realiseren. Ten slotte maakt het voor pas afgestudeerde leerkrachten de overstap van de lerarenopleiding naar de klaspraktijk minder groot (Meirsschaut & Ruys, 2017).

Schoolniveau

Scholen krijgen de kans om hun visie te ondersteunen en zo op een geïntegreerde manier onderwijs te geven. Dit wil zeggen dat ze hun visie sterk gaan verwerken in het reilen en zeilen van de school. Verder is er bij ziekte of afwezigheid een vlottere overname van het klasgebeuren door de andere klasleerkracht. Ten slotte kunnen leerkrachten zonder mandaat godsdienst tewerkgesteld worden in het katholieke onderwijs doordat ze ondersteuning hebben van een leerkracht die wel een mandaat bezit.

Wat zijn de randvoorwaarden om aan co-teaching te kunnen doen?

Volgens Meirsschaut en Ruys (2017) zijn randvoorwaarden factoren die bepalend zijn voor succesvol co-teachen, zowel bij de opstart als tijdens het co-teachen.

Persoonlijke en relationele randvoorwaarde

- **Een goede match:** Het is belangrijk om zelf je partner te mogen kiezen. Bovendien is het essentieel om mekaar niet enkel binnen klasverband te leren kennen maar ook erbuiten. Een goede match is gebaseerd op een relatie van openheid, vertrouwen, respect en gelijkwaardigheid. Hiervoor zijn individuele kenmerken en vaardigheden zoals een positieve houding rond samenwerking, sensitief omgaan met meningsverschillen en toegeeflijkheid nodig.

Randvoorwaarde in de professionele samenwerking

- **Open communicatie:** Het is belangrijk om effectief en continu te communiceren en reflecteren. Hierbij is een dialoog, open communicatie en kritische reflectie van groot belang. Binnen de dialoog tussen de leerkrachten wordt er de nadruk gelegd op: de visie op onderwijs, leren en co-teaching, de verdeling van rollen en verantwoordelijkheden en de lespraktijk zelf. Verder is een belangrijk aspect het effectief delen van verantwoordelijkheden. Het is niet voldoende om er gewoon over te praten, je moet verantwoordelijkheden in elke fase van het project delen, zowel bij de voorbereiding, uitvoering en reflectie.

Beleidsmatige en organisatorische randvoorwaarden

- **Steun:** Deze steun vanuit de schoolleiding is belangrijk. Hierbij moet er vertrouwen en autonomie geboden worden.
- **Tijd:** Er moet door de schoolorganisatie voldoende tijd voorzien worden om te plannen en overleggen maar ook voor continuïteit in de samenwerking.
- **Extra ondersteuning:** Extra leerbegeleiding voor leerkrachten die aan co-teaching doen.
- **Kansen:** Er zijn kansen tot professionalisering en ondersteuning op de werkvloer.
- **Vrije keuze:** Co-teaching is niet voor iedereen geschikt daarom is de vrije keuze om ermee te starten erg belangrijk.
- **Infrastructuur:** Denk na over klassamenstellingen op vlak van leerlingen en klasgrootte.

A large, hand-drawn style thought bubble with a thick black outline and a drop shadow, containing text. It is positioned in the lower right quadrant of the page.

*"Randvoorwaarde voor mij zijn:
een goede match en
verstandhouding, infrastructuur
van het klaslokaal moet co-
teaching toelaten, een goede
ondersteuning, open en duidelijke
communicatie en wederzijds
respect en vertrouwen.*

- Zorgcoördinator

De verschillende modellen van co-teaching

Co-teachen kan je op verschillende manieren doen. Elk model vraagt een andere groeperingsvorm en aanpak. Hieronder vind je de verschillende co-teachingmodellen volgens De Feyter, Jennes en Vanhove (2016). Leerkrachten die starten met co-teaching hervallen vaak in hetzelfde model. Het kan interessant zijn om te variëren tussen de verschillende modellen. Je zal merken dat verschillende modellen beter werken dan anderen afhankelijk van de klasgroep.

Bronvermelding afbeeldingen : De Lembre , A. (2017). *Modellen co-teaching* [Foto]. Geraadpleegd van https://www.arteveldehogeschool.be/sites/default/files/projectfiche/leidraad_teamteaching_samen_onderweg.pdf

Het observatiemodel

Eén leerkracht geeft les en de andere observeert. De leerkrachten doen vooraf samen een gesprek over de punten waar de observator op moet letten tijdens het observeren. Ze spreken samen af wat en hoe er geobserveerd wordt. Vervolgens geeft de observator feedback. Dit is dan ook het doel van de observatie. Ze gaan specifieke data verzamelen om daar vervolgens samen over te reflecteren.

"Door aan co-teaching te doen hebben we meer tijd voor observatiemomenten. We observeren ieder om de beurt het gedrag van de leerlingen tijdens bepaalde activiteiten."

- Leerkracht tweede kleuterklas

Het coachingsmodel

De ene leraar ondersteunt de andere, die de verantwoordelijkheid over het klasgebeuren draagt vanuit een coachende houding. De focus van de ondersteuning ligt niet bij de leerlingen maar wel bij de collega (leraar).

“Wanneer ik tegen een bepaalde leervraag aanloop vraag ik mijn collega om me te observeren. Op deze manier kan ze me nadien tips geven.”

- Leerkracht derde kleuterklas

Het ondersteuningsmodel

Eén leerkracht geeft les en de andere begeleidt. Eén leerkracht is verantwoordelijk voor de instructie aan de volledige groep. De andere leraar loopt rond in de klas en begeleidt leerlingen die nood hebben aan extra uitleg of ondersteuning. Wanneer je dit model toepast worden de rollen vaak omgedraaid. Elke leerkracht heeft talenten, de leerkrachten bepalen onderling wie welke rol op zich neemt aan de hand van zijn/haar talenten. Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas uit zich het als volgt: In de kring, de ene leidt het gesprek en de andere ondersteunt of de ene begeleidt de grote groep en de andere leerkracht neemt een klein groepje bij zich samengesteld volgens niveau of interesse.

“ Terwijl mijn collega de dag afsluit in de kring, maak ik de heen- en weerschriftjes van de leerlingen in orden.”

- Leerkracht tweede kleuterklas

Het sequentieel model

De leerkrachten verdelen onderling de instructies en nemen ieder een stukje verantwoordelijkheid voor een vergelijkbaar deel van de fasen in de lessen.

“Wanneer we boetseren in de klas maak ik samen met de kleuters een figuur. Nadien verft mijn collega de werkjes.”

- Leerkracht derde kleuterklas

Het parallelmodel

De klas wordt in heterogene groepen verdeeld. Dit wil zeggen dat de kinderen in de groepen een verschillend niveau hebben. Eenzelfde les wordt op hetzelfde tijdstip en met dezelfde aanpak aan de twee groepen apart gegeven. Doordat je hier werkt in kleinere groepen is er vaak een hogere betrokkenheid. Er is meer ruimte voor vragen/opmerkingen en om deze te beantwoorden. Binnen dit model van co-teaching kan je ook de alternatieve co-teaching plaatsen. Dit wil zeggen dat één leerkracht een activiteit/les geeft aan een grote groep leerlingen terwijl de andere leerkracht een kleiner groepje voor zijn/haar rekening neemt. Dezelfde leerinhouden worden in beide groepen aangeboden alleen verschilt hier de aanpak. De aanpak wordt door de leerkrachten afgestemd op de noden van de leerlingen.

Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas gaat het als volgt. Elke leerkracht begeleidt een deel van de groep in een kring. De groep schuift door naar de andere leerkracht. De activiteit van die leerkracht wordt dan nog eens aangeboden maar met een andere groep kinderen.

De kinderen kunnen zo genieten van een divers aanbod dat parallel door de leerkrachten wordt aangeboden. Wanneer de activiteit in de ene kring is afgelopen, schuiven ze door naar de volgende activiteit. Jij kan zo als leerkracht je talenten benutten in een klassikale activiteit en de kinderen schuiven door en kunnen zo ook nog eens genieten van de talenten van de andere leerkracht. Het aanbod dat de leerkrachten aanbieden wordt wel steeds samen voorbereid.

Het hoeken-werk-model

= station teaching. De klasgroep wordt in verschillende kleine groepen verdeeld. De leerkrachten geven aan twee groepen instructie en de andere groepen werken zelfstandig. Nadat de leerkracht aan één groepje de instructie/activiteit gegeven heeft, schuiven de groepen door. Ten slotte geeft de leerkracht opnieuw de instructie/activiteit aan de volgende groep.

Wanneer we dit vertalen naar de kleuterklas gaat het als volgt; elke leerkracht begeleidt tijdens het hoekenwerk één hoek die hij/zij heeft voorbereid. De kleuters mogen zelf een hoek kiezen en zijn hiermee niet gebonden aan de leerkracht om een hoek te kiezen.

“Terwijl ik een rollenspel begeleid in de nabootsingshoek met groep a maakt mijn collega een kunstwerk in de creahoek met groep b. Groep c speelt zelfstandig in de bouwhoek”

- Leerkracht eerste kleuterklas

Het interactief model

Complementaire co-teaching. Bij deze vorm van co-teaching geven twee leerkrachten samen een les/activiteit. Ze geven samen de instructie en begeleiden samen een activiteit. Hierbij ondersteunen ze elkaar en vullen ze elkaar aan. Tijdens de activiteit is er een wisselende leiding, beide leerkrachten zijn evenwaardig en beide zijn ze verantwoordelijk voor het totaalpakket.

Bewegingslessen die door twee leerkrachten samen worden gegeven zijn hier een mooi voorbeeld van.

“Samen genieten we ervan om af en toe eens een poppenkast te spelen. De leerlingen hun betrokkenheid is immens hoog dan.”

- Leerkracht graadklas

Wat zijn de effecten van co-teaching?

Voor vele leerkrachten heeft co-teaching enkel maar voordelen. Toch blijkt het erg belangrijk te zijn om niet alleen de voordelen aan te halen maar ook de uitdagingen/valkuilen. Dit komt omdat co-teaching niet voor iedereen werkt en er ook valkuilen zijn. Hieronder zal je een lijst van positieve en negatieve effecten vinden. Deze lijst is samengesteld vanuit literatuur (Koot, 2017) maar ook vanuit ervaringen van leerkrachten die al aan co-teaching doen.

Positieve effecten

Leerlingenniveau :

- **Meer ruimte om kinderen met specifieke onderwijsbehoeften individueel te begeleiden:** Ze krijgen een andere instructie of worden sneller geholpen.
- **Extra begeleiding kan in de klas gebeuren:** Doordat er extra hulp in de klas wordt aangeboden hebben deze kinderen meer het gevoel dat ze erbij horen en dat vergroot hun gevoel van eigenwaarde. Terwijl de andere leerkracht in co-teaching zich meer kan focussen op de gehele klasgroep.
- **Passend onderwijs:** Er zijn meer differentiatiemogelijkheden. Er kan meer op maat van het kind gewerkt worden.
- **Observaties:** Er is meer ruimte. Op deze manier kunnen leerkrachten een handelsgerichte aanpak bij zorgvragen ondersteunen.
- **Voorbeeld:** De leerlingen zien een voorbeeld van hoe je gaat/kan samenwerken.
- **Meer interactie:** Doordat er meerder leerkrachten aanwezig zijn.
- **Welbevinden:** Leerlingen kunnen terecht bij een leerkracht die ze zelf kiezen.
- **Betrokkenheid stijgt.**
- **Meer ruimte:** Hierdoor kan je meer variatie in het aanbod bieden. Er is meer ruimte voor andere hoeken in de klas. Hiermee wordt er bedoeld hoeken die minder voor de hand liggend zijn of specifieke themahoeken. Vaak is er ook een groter budget om de klas in te kleden.
- **Ruimere vriendschappen:** Leerlingen komen steeds met andere leerlingen in contact.

Leerkrachten niveau:

- **Unieke, diverse vaardigheden en instructievaardigheden:** Leerkrachten kunnen mekaar hier steeds aanvullen.
- **Oplossingsgericht leren en handelen**
- **Feedback:** Je ontvangt en geeft voortdurend feedback. Je blijft leren. Het is een wederzijds proces.
- **Samenhorigheidsgevoel:** Je werkt zo nauw samen hierdoor creëer je samenhorigheid.
- **Persoonlijke en professionele identiteit:** In het proces kom je deze steeds tegen.
- **Gedeelde verantwoordelijkheid:** Je bent samen verantwoordelijk voor onderwijsleerprocessen. Zo heb je altijd iemand bij je waarop je kan rekenen en die er is om je te steunen. Je staat er nooit alleen voor
- **Opmars klassen- en gedragsmanagement:** Dit zal men kunnen waarnemen zodra er volledig gewerkt wordt met co-teaching. De rol van de leraar verandert stilaan van een controlerende naar een stimulerende rol.
- **Motivatie:** Leerkrachten gaan mekaar motiveren.

- **Grotere leerwinst:** Er wordt samen gebrainstormd en nagedacht over thema's en activiteiten.
- **Taakverdeling:** Doordat je aan taakverdeling gaat doen, heb je een minder hoge werklast, minder planlast en meer draagkracht.

Schoolniveau:

- **Open cultuur:** Leervragen aan mekaar stellen wordt meer dan normaal.
- **Coaching:** Het is een intensieve manier van lerarenbegeleiding met een hoog rendement of winst. Het wordt steeds meer normaal om leraren te gaan coachen.
- **Professionalisering:** De professionalisering van leraren gebeurt op de werkvloer, daar waar het hoort.

A thought bubble with a cloud-like top and two small circles leading to it. The text inside is centered and reads:

*"Met twee
leerkrachten heb je
veel meer ideeën
en
mogelijkheden."*

- Leerkracht eerste

A thought bubble with a cloud-like top and two small circles leading to it. The text inside is centered and reads:

*"Doordat we meer
plaats hebben, heb ik
een podium kunnen
maken in de klas. Echt
een topper!"*

*- Leerkracht derde
kleuterklas*

A thought bubble with a cloud-like top and two small circles leading to it. The text inside is centered and reads:

*"We hebben veel meer
observatiemogelijkheden
en toetsen deze ook
bij mekaar af."*

*- Leerkracht derde
kleuterklas*

Negatieve effecten

Voor de negatieve effecten heb ik geen beroep kunnen doen op ervaringen van leerkrachten. Vanuit verschillende interviews bleek dat leerkrachten er enkel maar voordelen van inzien. Daarom heb ik beroep gedaan op literatuur en andere bevestigingen namelijk een enquête. Met het uitwerken van deze handleiding wil ik zo goed mogelijk inspelen op het voorkomen van deze negatieve effecten.

Leerlingenniveau

- **Geen betere leerlingresultaten:** Bij bepaalde modellen van co-teaching.
- **Ouders:** Ze zien vaak de meerwaarde van co-teaching niet. Daarom is het van groot belang om ouders zo volledig mogelijk te informeren over de werking.
- **Verwarring:** Leerlingen weten niet goed wie nu de echte klasleraar is en wat er van hen verwacht wordt.
- **Lagere concentratie en betrokkenheid**

Leerkrachten-niveau

- **Steeds dezelfde modellen:** Sommige situaties vereisen een andere aanpak toch blijken leerkrachten vaak te hervallen in dezelfde modellen.
- **Co-planning:** Dit blijft een moeilijk gegeven.
- **Te weinig gedeelde missie en visie:** De mening van de verschillende leraren omtrent goed onderwijs is dan ook zeer uiteenlopend. Het is dan ook vaak het geval dat je bepaalde leraren niet samen kan zetten omwille van deze reden. Ze blijven met een te gesloten eigen visie kijken naar het onderwijs.
- **Frustraties:** Doordat er geen duidelijke afspraken zijn gemaakt of er geen planning is vastgelegd. Het resultaat hiervan kan zijn dat er een tekort aan wederzijds respect en vertrouwen komt. Een ander resultaat hiervan is dat de leerkrachten op de duur geen gedeelde verantwoordelijkheden meer gaan nemen.
- **Afschrikken door negatieve ervaringen:** Vaak laten leerkrachten zich afschrikken door negatieve ervaringen in het verleden en durven ze hierdoor minder snel met deze manier aan de slag te gaan.

Schoolniveau

- **Coaching gebeurt achteraf:** Vaak worden leerkrachten eerst geobserveerd en pas nadien gecoacht.
- **Schoolbreed gedragen visie:** Dit is een belangrijke voorwaarde voor een goede ontwikkeling en functioneren van de co-teaching teams.
- **Onvoldoende professionele ondersteuning:** zowel intern als extern.
- **Onvoldoende kennis en vaardigheid.**

Hoe ziet de infrastructuur van een klas waar aan co-teaching wordt gedaan eruit?

Er bestaat nog geen norm voor de infrastructuur van een lokaal waar aan co-teaching wordt gedaan. We zien erg veel verschillen terugkeren. Maar er zijn volgens Vandevelde (2017) wel enkele principes waar rekening mee gehouden moet worden om een klas functioneel in te richten.

Flexibiliteit van het meubilair

1. **Vertretpunt:** De verschillen tussen de leerlingen om variatie te brengen in de didactische aanpak van leerkrachten maar om te gaan differentiëren maar ook over hoe je het klaslokaal gaat inrichten.
2. **Hoeken:** Eigenlijk moeten de verschillende zones in een klas niet zo sterk afgebakend zijn. Natuurlijk is dit geen smoes om er niet voor te zorgen dat je hoeken georganiseerd zijn. Het is de bedoeling dat we verschillende plekken gaan organiseren waarin de kinderen zelfstandig of in groep aan de slag kunnen, waar ze iets kunnen creëren, onderzoeken en waar ze werk kunnen bewaren.

Krachtige leerzones

1. Een klas moet veilig, functioneel, warm en comfortabel zijn voor zowel de leerlingen en leerkrachten.
2. Om bij het co-teachen een krachtige leeromgeving te scheppen is het belangrijk dat er bepaalde routines worden opgezet. Er moet voldoende ruimte zijn om te bewegen en zo moeten de overgangen naar verschillende opdrachten vlot kunnen verlopen.
3. De ruimte opsplitsen in zeven zones die een bepaalde houvast bieden voor zowel leerlingen als leerkrachten: een ontdekkingszone, een nieuwszone, een materiaalzone, een gemeenschappelijke zone, een stille zone, een lerarenzone en een voorbeeldzone.
4. Vakoverschrijdend werken en digitale tools: hiermee moet ook rekening worden gehouden bij het inrichten van een klas.

! Het is dus van cruciaal belang dat co-teachers afspraken maken over de inrichting van hun klas vooraleer ze met co-teaching starten !

De leerling centraal

Leerkrachten proberen steeds te vertrekken van wat een leerling nodig heeft. Dit kan dus ook elk schooljaar anders zijn want geen enkele klasgroep is hetzelfde. Een belangrijke reminder die we terugvinden in co-teaching is dat leerkrachten niet meer centraal staan om enkel kennis over te brengen. Ze moeten nadenken over hoe ze een functionele leeromgeving kunnen bieden voor de leerlingen maar ook voor zichzelf.

Een concreet voorbeeld hiervan is dat je als leerkracht kan werken met een planningsbord met pictogrammen. Dit bord update je elke maandagmorgen. Zo weten de leerlingen wat je in de klas gaat doen en welke werkvorm hiervoor gebruikt wordt. Als school moet je nagaan welke lokalen het meest geschikt zijn om aan co-teaching te doen en welke anders ingericht zullen moeten worden. Dat is kostelijk maar de directie kan er een subsidiedossier voor indienen.

Tips bij het inrichten van een co-teaching klas (Vandevelde, 2017):

- Overweeg modieus en verplaatsbaar materiaal in het klaslokaal op deze manier kan je krachtige leerzones creëren. Hierbij rekening houdend dat al het materiaal zichtbaar is zonder dat het te overweldigend wordt.
- Stel de noden van de leerlingen centraal en laat de kinderen meebeslissen over de inrichting van de hoeken in de klas.
- Indien je weinig ruimte ter beschikking hebt, zorg dan toch voor gebondenheid in kleine hoekjes. Op deze manier kan je van deze ruimte toch krachtige leerzones ontwikkelen.
- Indien gewenst aparte onthaalkringen in de uiterste van de klaslokalen.
- Indien mogelijk letterlijk een opening tussen beide klassen maken zodat het één lokaal wordt.

“Het was voor ons belangrijk om een opening te hebben tussen beide klaslokalen. Op deze manier kunnen zowel de leerlingen als wij zien wat er gebeurt in het ander klaslokaal.

- Leerkracht derde kleuterklas

Tips/concrete richtlijnen om op te starten met co-teaching

Deze tips zijn opgesteld vanuit ervaringsdeskundigen en literatuur.

Voor de opstart:

- Een goede match is essentieel. Bepaal zelf met wie je kan samenwerken. Je moet mekaar veel toevertrouwen. Je manier van werken en karaktereigenschappen spelen hierbij een grote rol. Een manier om tot deze conclusie te komen, kan bijvoorbeeld een teambuilding zijn.
- Ga samenzitten met andere leerkrachten die al aan co-teaching doen en kijk hoe ze het aanpakken. Hierdoor kan je je laten inspireren.
- Stel je als leerkracht EN directie verschillende vragen: Hoe past co-teaching in de visie van de school? In welke klassen wordt er opgestart? Welke teams kunnen er gevormd worden? Hoe wordt het verder uitgebouwd na het opstartjaar?
- Geef leerkrachten keuzevrijheid. Laat ze zelf beslissen of ze meestappen in het co-teaching project of niet.
- Bespreek je leerkrachtenstijl. Het is belangrijk om van mekaar te weten wat je belangrijk vindt.
- Laat de directie of pedagogisch coördinator het traject bewaken.
- Analyseer je eigen leerkrachtengedrag. Noteer voor jezelf wat je sterke en goede punten zijn.
- Stel als leerkrachten/directie je teams op tijd samen dat je goed kan voorbereiden en afspraken kan maken.
- Wissel als leerkracht eens van groep, laat de kinderen niet wisselen. Zo maak je al kennis met de leerlingen van de andere klasgroepen.
- Een duidelijk overleg vooraleer je opstart. Hierbij worden al de praktische aspecten besproken zoals: een oudercontact, een eetmoment, invulling van de hoeken... Denk na over elk mogelijk scenario dat er in je opkomt. Deze informatie bundel je in duidelijke afspraken. Een hulpmiddel hierbij kan een webschema zijn. In het midden van het schema noteer je een kernwoord bijvoorbeeld: oudercontact en hierrond schrijf je hoe je het gaat aanpakken, welke afspraken jullie hier rond maken enzovoort... Bij deze voorbereiding is het belangrijk om je verwachtingen samen te bespreken. Vanuit deze verwachtingen kan je doelen opstellen waaraan je samen gaat werken.

Tijdens het co-teachen

- Start op een laagdrempelige en veilige manier met co-teaching bijvoorbeeld de thema's uitwisselen of soms eens klas doorbrekend te werken.
- Behoud je eigenheid binnen het lesgeven.
- Open communicatie: durf te zeggen wat je denkt, ook in dieptepunten. Speel open kaart en durf je hart te luchten. Durf spreken over je gevoelens.
- Blijf steeds praten. Hoe meer jullie op professioneel en persoonlijk vlak van mekaar weten, hoe beter!
- Speel in op mekaars sterktes en zwaktes. Zie je collega als een verrijking en niet als een bedreiging.
- Blijf systematisch aan teambuilding doen, plan dit in! Zo kan je bijvoorbeeld aan de start van het schooljaar een planning opstellen waarin je de momenten noteert waarop een teambuilding zou plaatsvinden. Op deze manier leer je mekaar beter kennen.
- Bereid je lessen samen voor. Vertrek vanuit materiaal dat je al hebt maar maak er samen nieuwe lessen mee. Op die manier ben je samen de auteur van de les en ben je beide verantwoordelijk.
- Sta open voor iemand anders zijn mening.
- Test niet alleen je eigen voorstellen voorop. Test ook uit wat anderen voorstellen.
- Probeer niet zomaar iets uit, vertrek vanuit het idee 'there's no way back'. Bijvoorbeeld wanneer je tegen een uitdaging aanloopt niet meteen willen stoppen met co-teaching maar deze uitdaging aangaan. Samen met je collega op zoek gaan naar oplossingen.
- Ga op zoek naar structuur in de werking. Stimuleer hierbij de zelfstandigheid van de leerlingen. Maak hierbij gebruik van zoveel mogelijk visualisatie.
- Ga aan de slag met activiteiten die je gewoon bent. Activiteiten waar je als leerkracht al ervaring mee hebt en die je al eens eerder uitgevoerd hebt. Door op deze manier te werken voel je je als leerkracht meer zelfzeker.
- Start best met groepsactiviteiten.
- Zie je opstartjaar als een experimenteerjaar. Co-teachen is een proces, het loopt niet vanaf dag één van een leien dakje. Je moet er als leerkracht in groeien. Je test zoveel mogelijk uit en gaat uiteindelijk als leerkracht je draai geven aan jouw manier van co-teaching.
- Zorg ervoor dat al de domeinen zoals taal, wiskunde, mens en maatschappij enzovoort aan bod komen.
- Geef je observaties aan mekaar door en bespreek deze tijdens overlegmomenten.

- Ga in overleg. Dit kan met het CLB, je collega, de directie, de pedagogische begeleidingsdienst enzovoort. Hierbij is er ruimte voor ondersteuning en reflectie. Het is de bedoeling om dit overleg systematisch te doen om zo liefst wekelijks te reflecteren op het traject dat je aflegt als beginnende co-teacher.

Hieronder vind je enkele concrete praktijkvoorbeelden.

- Onthaal en kalenders gescheiden houden in twee of meerdere aparte kringen.
- Leerlingen krijgen de kans om heen en weer te lopen van het ene lokaal naar het andere.
- Eetmomenten: De leerlingen worden in verschillende groepen verdeeld. Elke groep is een bepaalde kleur. Door op deze manier te werken is er voldoende plaats voor iedereen om op een aangename manier te eten. Kinderen die meer tijd nodig hebben bij het eetmoment krijgen deze ook door bijvoorbeeld in de eerste groep 'blauw' te gaan eten.

“Reflecteren op vaste momenten is essentieel maar wij doen het vaak ook extra bij het borstelen of opruimen.”

- Leerkracht derde kleuterklas

“Het is zo belangrijk om je collega te zien als een verrijking en niet als een bedreiging. Je kan zoveel leren van mekaar.

- Zorgcoördinator

Tips voor de directie: hoe omgaan met onderwijsvernieuwingen

Wat te doen voor de invoering?

1. Directies en leerkrachten gaan kijken wat de vernieuwing inhoudelijk inhoudt. Ze leggen er dan hun eigen visie over goed onderwijs naast. Hierbij rekening houdend met wat zij belangrijk vinden als school. Wanneer je deze elementen samenlegt zal het resultaat een interne vernieuwingsagenda zijn voor een bepaalde school in een specifieke situatie.
2. Directies passen de vernieuwing aan, in functie van de specifieke schoolnoden.
3. Tenslotte gaat de directie met één hoofddoel verschillende werkroosters realiseren. Dit kan doordat de directie geïntegreerd gaat werken. Hiermee bedoel ik dat je bijvoorbeeld een directie kan hebben die vindt dat samenwerken tussen collega's essentieel is en daarom ook vaak opdrachten geeft om samen te werken. Dit past perfect binnen het co-teachen maar je kan ook een directie hebben die zegt: "We werken al vaak samen en nu moeten we ook nog eens gaan co-teachen." Wanneer je dit hebt, ga je een opeenstapeling van verschillende uitdagingen krijgen en gaan leerkrachten verdrinken in de interne vernieuwingsagenda. De aanpak van de directie is dus veel bepalend voor de motivatie van leerkrachten (Leemans, 2020).

A yellow sticky note with a red pushpin at the top left corner, containing the word 'TIP!' in black, bold, uppercase letters.

Onderwijsvernieuwingen komen vaak voor op het werkveld. De vraag is wat je nu echt nodig hebt om ervoor te zorgen dat deze vernieuwingen blijvend wordt toegepast. Volgens Vanbuel (2017) zijn er verschillende tips waarmee je aan de slag kan gaan zodat een onderwijsvernieuwing blijft plakken.

- Het kan relevant zijn om als leerkracht en directie te gaan kijken naar informele relaties. Hiermee wordt er bedoeld dat informele relaties zorgen voor kennisdeling. Zo kan een ouder bijvoorbeeld zijn/haar kennis overbrengen naar de leerkracht en deze samenbrengen. Het volstaat meestal niet om een expert in te roepen om de onderwijsvernieuwing door te voeren. Zo kan je bijvoorbeeld terecht bij ouders. Een ouder is misschien een coach die je kan helpen om te leren samenwerken. Zo kan je bijvoorbeeld de kennis van de leerkrachtondersteuner omtrent samenwerken en die van de ouder als coach samenbrengen.
- Let op voor eilandjes van een vernieuwing. Vaak storten een deel enthousiaste leraren zich op een vernieuwing en geven zij deze ook mee vorm. Vergeet de rest die niet in dat groepje zit ook te informeren van wat de andere collega's allemaal doen. Start daarom met zo een breed mogelijk team. Zo ervaart iedereen meer eigenaarschap over de vernieuwing.
- Benut iedereen: jong en oud. Vaak worden senior leerkrachten als eerste in contact gebracht met de vernieuwing maar vergeet ook de startende leraren niet. Zij komen vaak met heel wat nieuwe inzichten een school binnen en vormen zo een meerwaarde voor de school.
- Vergeet in de onderwijsvernieuwingen de eenvoudige tools niet. Je kan deze stevast blijven gebruiken in het onderwijs. Vaak worden eenvoudige dingen zoals een handboek of leerlingvolgsysteem vergeten. Deze tools kunnen mensen letterlijk rond de tafel brengen en zo weer nieuwe connecties maken.

- Ga eerst op zoek naar expertise in de school. Vaak is er de neiging om expertise rond onderwijsvernieuwingen ergens anders te gaan zoeken. Kijk eerst naar wat je in de eigen school hebt en investeer daarin.
- Laat de schooldirectie de verdeler zijn. Hij/zij bepaalt wie met wat aan de slag gaat. De schoolleider staat in voor een mooi samenspel. Hij/zij kan leerkrachten laten samenwerken en stimuleert om kennis te delen. Hij/zij geeft vertrouwen, tijd en ruimte om aan onderwijsvernieuwingen te werken en om ze in te roosteren.
- Stel je als directie verschillende vragen: Hoe past co-teaching in de visie van de school? In welke klassen wordt er opgestart? Welke teams kunnen er gevormd worden? Hoe wordt het verder uitgebouwd na het opstartjaar?
- Bewaak het traject. Volg regelmatig op en reflecteer samen met de leerkrachten.
- Geef leerkrachten keuzevrijheid. Laat ze zelf beslissen als ze meestappen in het co-teaching project of niet.
- Geef als directie vertrouwen en sta achter je leerkrachten.
- Stel als leerkrachten/directie je teams op tijd samen zodat je goed kan voorbereiden en afspraken kan maken.

A large, stylized thought bubble with a thick black outline and a drop shadow, containing text. Below the main bubble are two smaller, empty circles of the same style, suggesting a trail of thought.

“Wij wilden op eigen initiatief opstarten met co-teaching. We stelden dit voor aan de directie. We kregen al het vertrouwen en veel steun van hen. We krijgen ook vaak complimenten, dit is een extra duwtje in de rug.”

- Leerkrachten tweede kleuterklas

Concrete praktijkvoorbeelden

Hieronder zal je enkele activiteitenfiches en hoekenfiches terugvinden die jullie mogelijk zullen inspireren om laagdrempelig op te starten met co-teaching. Ik licht toe wat je kan terugvinden in de verschillende sjablonen.

Hoekenfiches

De hoekenfiches zijn steeds op dezelfde manier opgebouwd. Je vindt een fiche met daarin: over welke hoek het gaat, welke ontwikkelingsdoelen centraal staan in de hoek, welke leerplannen centraal staan (in deze hoekenfiches zijn het doelen uit het ZILL → katholiek onderwijs), de verschillende materialen en de maximale ontwikkelingskansen voor de leerlingen. Nadien heb je de verrijkingfiche met daarin: over welke hoek het gaat, welke ontwikkelingsdoelen centraal staan, welke leerplannen centraal staan, de verschillende materialen en ook weer de maximale ontwikkelingskansen voor de leerlingen.

Hieronder vind je een overzicht van de verschillende hoekenfiches :

1. Hoekenfiche nabootsingshoek
2. Hoekenfiche nabootsingshoek: winkel
3. Hoekenfiche nabootsingshoek: bakkerij
4. Hoekenfiche nabootsingshoek: bloemenwinkel
5. Hoekenfiche muziekhoek
6. Hoekenfiche bewegingshoek

Hieronder vind je een voorbeeld van hoe een nabootsingshoek georganiseerd kan worden bij parallelklassen die klas doorbrekend willen werken.. In het ene klaslokaal wordt er een winkel gemaakt en in de andere klas een nabootsingshoek met verschillende spelmogelijkheden: een dokterspraktijk, een restaurant en het verzorgen van een baby. De leerlingen kiezen één spelmogelijkheid waarmee ze aan de slag gaan. Per hoek wordt er een verschillende kleur ketting gemaakt. Een groene ketting voor de winkel en een rode ketting voor de nabootsingshoek. Er zijn voor elke hoek, vier kettingen. Elke leerkracht krijgt twee kettingen van elke kleur en deelt deze uit aan de leerlingen die bij hem/haar in de kring zitten. Nadien gaan de deuren van de klaslokalen open en mogen de leerlingen met een ketting wisselen van klas. Zo wordt er op een laagdrempelige manier klas doorbrekend gewerkt in de hoeken. Dit kan een beginstap zijn tot co-teaching. De leerlingen mogen ook materiaal van in de winkel in klaslokaal a meenemen naar de nabootsingshoek in klaslokaal b. Bij het opruimmoment gaan de leerlingen opruimen in de hoek in de klas waar dat zij die spelblok gespeeld hebben. Na het opruimen mogen ze terug oversteken naar de klas waar de kettingen verdeeld werden.

TIP!

Wanneer je met klas doorbrekende hoeken werkt kan je werken met een keuzebord op de gang. Op deze manier is het overzichtelijk voor beide leerkrachten welke leerlingen in de klas doorbrekende hoeken spelen.

1. Hoekenfiche nabootsingshoek

BASISFICHE PER HOEK: klas doorbrekend

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteiten aanbod)

Hoek: Nabootsingshoek

Waarom kies ik voor deze basishoek (**waarde** hoek)?

Nabootsingspelen zijn leidende spelactiviteiten bij de oudste kleuters. Via deze hoek komen de kleuters tot thematisch interactief rollenspel met aandacht voor rolhandeling (dit zijn specifieke handelingen voor een rol), rolcommunicatie en rollen. Hierbij heb je aandacht voor de culturele vaardigheden: lezen, schrijven en rekenen. De kleuters kunnen via dit spel de werkelijkheid op hun eigen manier vormgeven en verbeelden. De kleuters maken via deze hoek een evolutie van parallel spel naar samenspel.

Welke **ontwikkelingsdomeinen** staan hierbij centraal?

Ontwikkelingsdomeinen:

- Taalvaardigheid
- Sociale competenties
- Abstract/logisch denken
- Begrijpen van de maatschappelijke wereld
- Fantasievermogen

Welke **leerplandoelen** streef jij binnen dit rijk basismilieu (zeer waarschijnlijk) na voor jouw kleuters?

Welke leerplandoelen kan je koppelen aan het spel dat de kleuters (zeer waarschijnlijk) in deze hoek zullen spelen?

Let op de relatie met 'het waarom' en 'de ontwikkelingsdomeinen' in de rubrieken hierboven.

Sociale emotionele ontwikkeling (inlevingsvermogen):

SEiv1 Zich inleven in anderen, andere standpunten en situaties, zonder de eigen identiteit te verliezen.

Ontwikkelingsstap: Zich inleven in anderen in situaties die dicht bij de eigen belevingswereld liggen - ervaren hoe men eenzelfde situatie op dezelfde wijze of anders kan beleven en er verschillend op kan reageren.

Taal (mondelijke taalvaardigheid Nederlands):

TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek.

Ontwikkelingsstap: Gesprekken voeren met leeftijdsgenoten en bekende volwassenen over onderwerpen uit de leefwereld:

- luisteren naar een uitleg over een gebeurtenis, reageren op een vraag, gedachten verwoorden, een vraag naar informatie stellen ...
- zich inleven in een rol of een situatie, zelf bedenken wat je wil zeggen, aangeven aan het woord te willen komen, elkaar laten uitspreken, elkaars ideeën waarderen ...

Muzische ontwikkeling (muzische vaardigheid):

MUva3 De technische en expressieve vaardigheden die nodig zijn om zich muzisch uit te drukken in beeld, muziek, dans en drama verfijnen.

Ontwikkelingsstap: drama → dramaspel

Spontaan spelen met doen alsof (individueel of in groep) – handelingen nabootsen – herkenbare situaties en rollenspelen – een dramaspel spelen onder begeleiding.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid (onderzoekskompetentie):

IVoc2 Exploreren en experimenteren in de wereld rondom zich.

Ontwikkelingsstap: De wereld rondom zich speels, fantasierijk en onbevangen exploreren - bereidheid tonen om met het eigen lichaam, materialen, voorwerpen en technieken en technische systemen te experimenteren om er de mogelijkheden van te ontdekken - zich verwonderen over de mogelijkheden die men ontdekt door actief te exploreren en te experimenteren.

Welke materialen bied ik aan als **basismateriaal** in deze hoek om de **betrokkenheid** en dus ook ontwikkeling te stimuleren?

Vermeld ook de **verschillende spelmogelijkheden**.

Materialen:

- **Een doos met spelmogelijkheid restaurant:**
ovenwanten, ovenlappen, een lepel, een spatel, een pizzasnijder, een afwasborstel, een garde, drie houten lepels, een vergietlepel, een blikopener, een soeplepel, een sauslepel, een opscheplepel en deegrollen, bestek, een fornuis, een afwasbak, een frietketel, een oven, een koelkast, een mixer, een blender, een koffiezetapparaat, een wafelijzer, een kookboek, eierdoppen, bakvormen, theepotten, een maatbeker, potten, pannen, borden, bekens, kommen, een tafel, vier stoelen, hulpkaarten tafel dekken, een tafelkleed, bloemen, plasticen voedingsmiddelen, een snijplank, rollenkaarten (kok, kokkin, poetsvrouw/man ober en klanten), een keukenshort, een koksmuts, poetsmateriaal (een stofzuiger, spuitbussen, een aftrekker, een borstel, microvezeldoekjes)
- **Een doos met spelmogelijkheid baby verzorgen:**
een wasbak, een spons, een handdoek, een washandje, papflessen, babykieren, een babyslaapzak, een potje, een bed, een gekleurde pop, een pop, een kussen, een tandenborstel, een laken, een maxicosi, een koets, een kast met lades, haarborstels, kammen, lege shampooverpakkingen, een haarband, een muts, een haarelastiek, pampers, hulpkaarten rituelen (tanden poetsen, pamper verversen, wassen met shampoo en spons, aankleden, haar kammen)
- **Een doos met spelmogelijkheid de dokter:**
een dokterskist met gerief, krukken, haarnetten, kartonnen overgeefbakjes, plasticen spuiten, handschoenen, een operatieshort, een slaapshort, een mondlapje, een thermometer, een bloeddrukmeter, houten spatels, windels, pleisters, een schaar, een notitieblokje, doktersbriefjes, rollenkaarten (dokter, dokteres, patiënt)

Spelmogelijkheden:

- **Restaurant:**
De kleuters komen tot de spelmogelijkheid van koken: meer specifiek restaurantje. Hierbij voeren ze de bijhorende handelingen uit en verdelen de kleuters al dan niet de verschillende rollen zoals: tafel dekken, opruimen, afwassen, poetsen, opdienen en koken. Zo bootsen de kleuters de beroepen na van ober/opdienster, kok/kokkin, poetsvrouw/poetsman en de klanten natuurlijk. Door met verschillende rollen te werken komen de kleuters ook tot samenspel.

Om deze rollen visueel duidelijk te maken voor de kleuters worden er kettingen voorzien met een prent waar deze rollen op staan afgebeeld. Ook zijn er hulpkaarten aanwezig. Hier kunnen de kleuters stapsgewijs vinden hoe ze op een correcte manier de tafel horen te dekken in een restaurant. De kok/kokkin kan gebruik maken van een echt kookboek. Zo is het spel zo realistisch mogelijk voor de kleuters.

- **Verzorging van de baby:**
De kleuters leren met deze spelmogelijkheid de verzorging voor een baby. Door het doen alsof spel leren ze zorgzaam om te gaan zelfs als dit fictief is. Wij proberen deze spelmogelijkheid zo realistisch mogelijk te maken door concreet verzorgingsmateriaal toe te voegen zoals lege shampooebussen.

Als hulpmiddel bieden wij een zelfgemaakt boek aan waar de rituelen terug te vinden zijn voor de verzorging van een baby. Wanneer de kleuters moeilijkheden ervaren bij het ritueel 'pamper verversen' is er voor hen een stappenplan voorzien om het te vergemakkelijken.

- **Dokter:**

De kleuters komen tot de spelmogelijkheid dokter zoals in een dokterspraktijk. Om hen op weg te helpen hebben wij ook hier rolkaarten voorzien. Deze bestaan uit de dokter/dokteres en een patiënt. De kleuters vinden in de doos van de dokter verschillende concrete materialen zoals pleisters, windel, een thermometer,...

Om de kleuters een realistisch gevoel te bezorgen wordt er ook een wachtzaal gecreëerd. Zo kunnen er meerdere kleuters deelnemen aan deze spelmogelijkheid en kan er achteraf de diagnose van de verschillende patiënten vastgesteld worden.

Inzetten op **maximale ontwikkelingskansen van alle kinderen** (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

- **Interesse:**

Doordat er verschillende spelmogelijkheden en materialen worden aangeboden, krijgen de kleuters de kans om een spel te kiezen wat zij wensen te spelen. De kleuters krijgen de keuze om zelf te beslissen met welke materialen ze willen spelen. Er wordt hen een ruim assortiment aangeboden zodat ieder bezig kan zijn met wat hen aanspreekt.

- **Leerstatus:**

Cognitief: Omdat niet elke kleuter fantasierijk kan denken, worden er situatiekaarten en rollenkaarten aangeboden.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de nabootsingshoek spelen. Ze maken de evolutie door van parallelspel naar samenspel. Doordat ze samen spelen leren ze met elkaar omgaan en leren ze ook dat er bepalende afspraken moeten, worden gemaakt. Deze hoek werkt met een klas doorbrekend systeem. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas

- **Leerprofiel:** De kleuters krijgen de kans om een rollenspel uit te werken op hun eigen manier met materialen naar eigen keuze. Ze krijgen hier een volledige tijdsblok voor. Er is geen doorschuifstelsel in de hoeken met andere woorden ze vlinderen zo weinig mogelijk. Zo kan je diepgang creëren in hun spel.

BASISFICHE PER HOEK: klas doorbrekend

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteiten aanbod)

Hoek: Nabootsingshoek: winkel

Waarom kies ik voor deze basishoek (**waarde** hoek)?

Nabootsingsspelen zijn leidende spelactiviteiten bij de oudste kleuters. Via deze hoek komen de kleuters tot thematisch interactief rollenspel met aandacht voor rolhandeling (dit zijn specifieke handelen voor een rol), rolcommunicatie en rollen. Hierbij heb je aandacht voor de culturele vaardigheden: lezen en rekenen. De kleuters kunnen via dit spel de werkelijkheid op hun eigen manier vormgeven en verbeelden.

Welke **ontwikkelingsdomeinen** staan hierbij centraal?

Ontwikkelingsdomeinen:

- Taalvaardigheid
- Sociale competenties
- Abstract/logisch denken
- Begrijpen van de maatschappelijke wereld
- Fantasievermogen

Welke **leerplandoelen** streef jij binnen dit rijk basismilieu (zeer waarschijnlijk) na voor jouw kleuters?

Welke leerplandoelen kan je koppelen aan het spel dat de kleuters (zeer waarschijnlijk) in deze hoek zullen spelen?

Let op de relatie met 'het waarom' en 'de ontwikkelingsdomeinen' in de rubrieken hierboven.

Ontwikkeling van oriëntatie (ontwikkeling op de samenleving):

OWsa3 Ervaren, onderzoeken, vaststellen en uitdrukken hoe mensen goederen en diensten produceren, verhandelen en consumeren en hoe dit hun leven beïnvloedt.

Ontwikkelingsstap: Ervaren, vaststellen en verwoorden hoe leeftijdsgenoten en andere mensen in hun omgeving betalen en daarbij gebruik maken tussen verschillende betaalwijzen, ruilen, lenen, kopen en verkopen.

Taal (mondelijke taalvaardigheid Nederlands):

TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek.

Ontwikkelingsstap: Gesprekken voeren met leeftijdsgenoten en bekende volwassenen over onderwerpen uit de leefwereld:

- luisteren naar een uitleg over een gebeurtenis, reageren op een vraag, gedachten verwoorden, een vraag naar informatie stellen ...
- zich inleven in een rol of een situatie, zelf bedenken wat je wil zeggen, aangeven aan het woord te willen komen, elkaar laten uitspreken, elkaars ideeën waarderen ...

Ontwikkeling van wiskundig denken (logisch en wiskundig denken):

WDIw1 Inzien en vaststellen hoe men wiskunde en logisch denken kan gebruiken om problemen uit het dagelijkse leven op te lossen en daarbij waardering opbrengen voor wiskunde als dimensie van menselijke inventiviteit.

Muzische ontwikkeling (muzische vaardigheid):

MUva3 De technische en expressieve vaardigheden die nodig zijn om zich muzisch uit te drukken in beeld, muziek, dans en drama verfijnen.

Ontwikkelingsstap drama → dramaspel

Spontaan spelen met doen alsof (individueel of in groep) – handelingen nabootsen – herkenbare situaties en rollenspelen – een dramaspel spelen onder begeleiding.

Welke materialen bied ik aan als **basismateriaal** in deze hoek om de **betrokkenheid** en dus ook ontwikkeling te stimuleren?

Vermeld ook de **verschillende spelmogelijkheden**.

Materiaal:

- Groenten en fruit
- Reclameborden en reclamefolders
- Telraam
- Winkelmandjes
- Geld en bankkaart
- Kaartjes met alles wat in de winkel te vinden is
- Prijslijst
- Weegschaal
- Groenten en fruit dozen
- Kassarolletjes
- Kassa
- Winkelzakken
- Klantenkaart

Spelmogelijkheden:

- De kleuters winkelen in de winkelhoek.
- In de winkelhoek werkt een verkoper/verkoopster, maar ook nog anders personeel dat de rekken bijvult of prijskaarten ophangt.
- Een leverancier komt goederen brengen om de winkel terug bij te vullen.

Inzetten op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

Interesse: Doordat er verschillende rollen worden aangeboden krijgen de kleuters de kans om te kiezen welke rol ze willen spelen.

Leerstatus:

Cognitief: Omdat de kleuters niet tot thematisch rollenspel komen, bied ik hun rollenkaarten aan.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de winkelhoek spelen. Deze hoek werkt met een klas doorbrekend systeem. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas.

Leerprofiel: De kleuters krijgen de kans om een rollenspel uit te werken op hun eigen manier. Ze krijgen hier een volledige tijdsblok voor. Er is geen doorschuifstelsel in de hoeken, met andere woorden ze vliedden zo weinig mogelijk. Zo kan je diepgang creëren in hun spel.

Hieronder vind je twee hoekenfiches terug. Het is dezelfde werking als de eerste hoekenfiches van de nabootsingshoek. Deze hoeken zijn ingedeeld in het thema moederdag. De nabootsingshoek wordt opnieuw opgesplitst over twee klassen. In de ene klas vind je een bakkerij terug en in de andere klas vind je een bloemenwinkel terug. Ook hier kan je weer werken met het kettingsysteem.

3. Hoekenfiche nabootsingshoek: bakkerij

VERRIJKINGSFICHE PER HOEK: klasdoorbrekend

Je wil nieuwe indrukken aanbieden aan de kleuters via het verrijken van het rijke basismilieu, ofwel via uitbreiden/aanvullen ofwel via variëren.

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteitenaanbod)

Hoek: De nabootsingshoek: bakkerij

Vanuit welke **inspiratiebron** ga je verrijken?

- Leerplandoel?
- Thema?
- Observatie?

Thema: moederdag.

De leerkracht laat zich inspireren door het boek 'de knuffelkoningin'.

Kies je voor een verrijking via:

- **Uitbreiden/aanvullen** van het aanwezige basismilieu?

OF

- Aanbieden van **variatie**?

Omschrijf hierbij ook het nieuwe **spelidee**, met vermelding van de bijhorende lesdoelen.

Spelidee: De kleuters bootsen de rol van de bakker na. Ze gaan zelf aan de slag met bakmaterialen en kunnen hierbij ook gebruik maken van het werken met zoutdeeg. Ze kunnen zelf kiezen wat ze kunnen bakken en kunnen hierbij gebruik maken van een zelfgemaakte oven. De kleuters maken zelf zanddeeg aan de hand van een stappenplan.

Concreet doel: De kleuters bootsen de rol van de bakker na en doen de bijhorende rolhandelingen.

Welke nieuwe materialen bied je aan in functie van deze verrijking?

Nieuwe materialen: Een koksmuts, een schort, plastic handschoenen, spuitzakken, spatels, mengkommen, een garde, een grote houten spatel, taartdozen, een zelfgemaakte oven, broodzakken, een prent van broden in de oven, een stappenplan en plastic taarten en gebak, situatiekaarten bakker.

Op welke manier zet je via verrijking in op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

Leerstatus: De kleuters kunnen zoutdeeg maken aan de hand van een stappenplan. Hiermee werken ze aan wiskundige doelen. De leerkracht biedt die nog niet veel fantasievermogen hebben situatiekaarten aan van wat een bakker allemaal doet.

Interesse: De kleuters bepalen zelf wat ze gaan maken met het zoutdeeg.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de nabootsingshoek spelen. Ze maken de evolutie door van **parallelspeel** naar **samenspeel**. Doordat ze samen spelen leren ze met elkaar omgaan en leren ze ook dat er **bepalende afspraken** moeten worden gemaakt. Deze hoek werkt met een **klas doorbrekend systeem**. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas

Leerprofiel: De kleuters kunnen zelf bepalen als ze individueel of in groep aan de slag gaan. Ze kunnen onderling taken verdelen.

4. Hoekenfiche nabootsingshoek: bloemenwinkel

VERRIJKINGSFICHE PER HOEK

Je wil nieuwe indrukken aanbieden aan de kleuters via het verrijken van het rijke basismilieu, ofwel via uitbreiden/aanvullen ofwel via variëren.

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteitenaanbod)

Hoek: Nabootsingshoek: winkel

Vanuit welke **inspiratiebron** ga je verrijken?

- Leerplandoel?
- Thema?
- Observatie?

Thema: Moederdag

We werken rond het boek de knuffelkoningin. In het boek komt de bloemenkoningin voor. Vanuit hier willen we vertrekken om de winkelhoek te verrijken.

Kies je voor een verrijking via:

- **Uitbreiden/aanvullen** van het aanwezige basismilieu?
- OF
- Aanbieden van **variatie**?

Omschrijf hierbij ook het nieuwe **spelidee**, met vermelding van de bijhorende lesdoelen.

Spelidee: De kleuters gaan naar de bloemenwinkel en kiezen hier welke bloemen ze willen kopen. Ook kunnen ze een boeket laten samenstellen door de verkoper. De verkoper verpakt de bloemen in doorzichtige folie en kijkt hoeveel de klant moet betalen aan de hand van de prijslijst. De klant betaalt en krijgt een rekening mee.

Concreet doel: De kleuters bootsen de rol van de bloemist of de klant na en doen de bijhorende handelingen.

Welke nieuwe materialen bied je aan in functie van deze verrijking?

Bloemen (echte en onechte), doorzichtige inpakfolie, plakband, inpak lint, prijslijst van de bloemen, kassarol voor rekeningen mee te maken, een schaar, een pen, rollenkaarten, bloempotten (flessen met steentjes)

Op welke manier zet je via verrijking in op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

Interesse: De kleuters kunnen kiezen welke rol ze innemen. Meer specifiek de rol van de kassierster of de rol van de klant. De kleuters kunnen aan het begin van hun spel kiezen hoe ze de prijslijst opstellen.

Leerstatus: Doordat ze alledaagse situaties naspelen, activeer je de voorkennis van de kinderen.

Cognitief: Er wordt een prijslijst voorzien om te gebruiken. Hierbij wordt het getalbeeld en het cijfer aangeduid.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de nabootsingshoek spelen. Ze maken de evolutie door van **parallelspeel** naar **samenspel**. Doordat ze samen spelen leren ze met elkaar omgaan en leren ze ook dat er **bepalende afspraken** moeten, worden gemaakt. Deze hoek werkt met een **klas doorbrekend systeem**. Er spelen **twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas**

Leerprofiel: De kleuters ervaren geen druk in deze hoek. Ze mogen hun rollenspel gedurende een hele tijdsblok uitvoeren.

Bovendien kan je ook een klas doorbrekende hoek maken op bijvoorbeeld de gang waar leerlingen en leerkrachten van beide klassen verantwoordelijk voor zijn. Ik geef je een voorbeeld van de muziekhoeke en een bewegingshoeke. Er worden vier paarse kettingen voorzien. Elke leerkracht krijgt twee kettingen en deelt deze uit aan de leerlingen. Deze leerlingen mogen dan samen gaan spelen op de gang. Bij het opruimmoment zijn dezelfde leerlingen verantwoordelijk voor het opruimen van de hoek. Nadien keren ze ieder terug naar de eigen klas. Het is belangrijk om hier als leerkrachten van beide klassen samen over na te denken. Je draagt samen de verantwoordelijkheid voor de inrichting en organisatie van deze hoek.

5. Hoekenfiche muziekhoeke

<h1>BASISFICHE PER HOEK: klas doorbrekend</h1>
<p>Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteitsaanbod)</p>
<h2>Hoek: Muziekhoeke</h2>
<p>Waarom kies ik voor deze basishoeke (waarde hoeke)?</p>
<p>Een hoeke waarin kleuters kunnen experimenteren en fantaseren met muziekinstrumenten en materialen. Ze ontdekken allerlei klanken en geluiden. De kleuters leren geluiden samenbrengen en structureren. Ze maken al spelend kennis met de omgeving.</p>
<p>Welke ontwikkelingsdomeinen staan hierbij centraal?</p>
<p>Ontwikkelingsdomeinen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sociale competenties ▪ Fijne motoriek ▪ Abstract/logisch denken ▪ Begrijpen van de fysische wereld ▪ Muzikale expressie ▪ Zelfsturing en ondernemerschap ▪ Zelfvertrouwen
<p>Welke leerplandoelen streef jij binnen dit rijk basismilieu (zeer waarschijnlijk) na voor jouw kleuters? Welke leerplandoelen kan je koppelen aan het spel dat de kleuters (zeer waarschijnlijk) in deze hoeke zullen spelen?</p> <p>Let op de relatie met 'het waarom' en 'de ontwikkelingsdomeinen' in de rubrieken hierboven.</p>
<p>Muzische ontwikkeling (muzische vaardigheid) MUva1 Tot kwaliteitsvol muzisch samenspel komen. <u>Ontwikkelingsstap:</u> Plezier beleven en samen muzisch bezig zijn en muzisch samenspel – zich aanpassen aan de regels van het muzisch samenspel – bereid zijn en geduld oefenen om tot harmonisch samenspel te komen.</p> <p>Muzische ontwikkeling (muzische vaardigheid) MUva3 De technische en expressieve vaardigheden die nodig zijn om zich muzisch uit te drukken in beeld, muziek, dans en drama verfijnen. <u>Ontwikkelingsstap:</u> Muziek (musiceren met instrumenten en materialen) Onderzoeken van verschillende bespeelmogelijkheden met respect voor het materiaal – experimenteren met het instrumentaal begeleiden van liedjes</p>
<p>Motorische en zintuigelijke ontwikkeling (kleinmotorisch bewegen)</p>

MZkm2 Functionele grepen gedifferentieerd gebruiken voor het hanteren van voorwerpen

Welke materialen bied ik aan als **basismateriaal** in deze hoek om de **betrokkenheid** en dus ook ontwikkeling te stimuleren?

Vermeld ook de **verschillende spelmogelijkheden**.

Materialen:

- Muziekdoos met: twee paar maracas, 10 paar slagstaven, een kokofoon, een regenbuis, een rasp, vier trommels met drumstokken, drie bellenkransen, zes schudeieren, twee schudbusjes, drie schellenramen, een kaft met een overzichtsblad, bespeelkaarten en ritmekaarten grafisch en concreet
- Keyboard met gekleurde stippen: wit papier, gekleurde stiften, partituurkaarten
- Pepieter met partituren
- Dirigentstok en kostuum jas
- Computer met luisterverhalen van Kabouter Korsakov, koptelefoon, splitter
- Trommels met drumstokken
- Djembé's
- Kettingen
- Metronoom
- Een xylofoon
- Een partituur met gekleurde bollen
- Gitaar met voet en hoes
- Ukelele met hoes
- Een microfoon met staander
- Een memorybord met materialen: twee pannen, twee garde, twee zeven, twee afwasborstels en twee spatels
- Boek met instrumenten
- Ipad met twee koptelefoons en een splitter
- ...

Spelmogelijkheden:

- De kleuters bespelen de muziekinstrumenten.
- De kleuters maken zelf een partituur.
- De kleuters begeleiden een muziekstuk.
- De kleuters beluisteren muziekverhalen.
- De kleuters spelen op het ritme van de metronoom.
- De kleuters ontdekken en herkennen verschillende klanken en geluiden door middel van de geluidsmemory.
- De kleuters zingen met de microfoon.

Inzetten op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

- **Interesse:** De kleuters hebben veel materiaalkeuze: zelfgemaakte en aangekochte instrumenten. Ze bepalen zelf welk instrument hen het meest aanspreekt. De kleuters krijgen verschillende spelmogelijkheden aangeboden met de materialen.
- **Leerstatus:**
Motorisch: De kleuters bespelen de instrumenten.
Cognitief: De kleuters gaan zelf op zoek naar de bespeelwijze van de instrumenten. Wanneer dit niet lukt kunnen ze in de map met bespeelkaarten kijken. De kleuters krijgen partituren aangeboden maar kunnen deze ook zelf maken.
Affectief: De kleuters mogen per vier in de muziekhoek spelen. Deze hoek werkt met een klas doorbrekendstelsel. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas.
- **Leerprofiel:** De kleuters doorlopen de activiteiten op eigen tempo. Iedere kleuter verkent het op zijn eigen niveau. De ene experimenteert meer en de andere maakt al meteen muziek.

6. Hoekenfiche bewegingshoek

BASISFICHE PER HOEK

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteitenaanbod)

Hoek: De bewegingshoek

Waarom kies ik voor deze basishoek (**waarde** hoek)?

Ik wil de grove motorische ontwikkeling van de kleuters stimuleren door hen actief bezig te laten zijn tijdens het vrij spel. Terwijl stimuleer je ook de morele ontwikkeling. De kleuters leren omgaan met winnen en verliezen. De kleuters met veel energie krijgen op deze manier de kans om hun energie kwijt te raken. Zodat ze daarna weer rustig aan de slag kunnen.

Welke **ontwikkelingsdomeinen** staan hierbij centraal?

Ontwikkelingsdomeinen:

- Grote motoriek
- Zelfvertrouwen

Welke **leerplandoelen** streef jij binnen dit rijk basismilieu (zeer waarschijnlijk) na voor jouw kleuters?

Welke leerplandoelen kan je koppelen aan het spel dat de kleuters (zeer waarschijnlijk) in deze hoek zullen spelen?

Let op de relatie met 'het waarom' en 'de ontwikkelingsdomeinen' in de rubrieken hierboven.

MZgm9 Voldoende basisvaardigheden beheersen om een bewegingsspel te spelen en daarbij eenvoudige spelideeën kunnen toepassen en slim spelen.

Ontwikkelingsstap: vrij spelen: Experimenteren met verschillende soorten bewegingsspel

Speels bewegen met materialen - materialen functioneel inzetten tijdens een bewegingsspel

IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen

Ontwikkelingsstap: Vertrouwen hebben in zichzelf - zichzelf aanvaarden met zijn mogelijkheden en beperkingen - zichzelf durven zijn, alleen en tussen anderen - voor zichzelf opkomen.

Welke materialen bied ik aan als **basismateriaal** in deze hoek om de **betrokkenheid** en dus ook ontwikkeling te stimuleren?

Vermeld ook de **verschillende spelmogelijkheden**.

Materialen: 10 petflessen, kleine bal, een basketbal, een voetbal, 4 kegels, een strandbal, pittenzakjes en een doos, hulpkaart bowling, kleine doos

Spelmogelijkheden:

- De kleuters kunnen bowling spelen met de petflessen en de zelfgemaakte bal. Ze zetten de petflessen zoals op de hulpkaart. Ze gaan dan aan de kegel staan en moeten proberen om alle petflessen om te rollen. Ze krijgen hier twee kansen voor net zoals bij het bowlen.
- De kleuters proberen de pittenzakjes in de doos te werpen. Als dit goed lukt kunnen ze een beetje verder gaan staan of een kleinere doos gebruiken.
- De kleuters moeten de basketbal laten botsen en terug vangen. Dit oefenen ze eerst een paar keer. Als dit goed lukt, kunnen ze proberen om te slommen tussen de kegels terwijl ze de bal laten botsen en weer vangen.
- De kleuters proberen om te slommen tussen de kegels met de bal aan hun voet.

Inzetten op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

Interesse: Er worden verschillende spelmogelijkheden en materialen aangeboden. De kleuters krijgen de keuze om zelf te kiezen welke spelmogelijkheid ze uitvoeren.

Leerstatus:

Cognitief: De leerkracht activeert de voorkennis van de kleuters. Ze kennen al verschillende technieken en vaardigheden waarmee ze zelfstandig aan de slag kunnen gaan. De leerkracht voorziet een hulpkaart voor de bowling.

Motorisch: De leerkracht varieert in moeilijkheidsgraad. Ze biedt de kleuters verschillende materialen aan: een grote doos, een kleine doos, een grote bal en een kleine bal. De leerkracht kan ook variëren in afstand. Ze kan werken met een kegel die ze verplaatst. Hoe verder ze de kegel plaats, hoe moeilijker.

Leerprofiel: De kleuters krijgen de kans om op hun eigen tempo aan de slag te gaan in de hoek. Sommige kleuters gaan langer experimenteren met de verschillende materialen terwijl andere al meteen aan de slag gaan en technieken gaan toepassen.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de muziekhoeke spelen. Deze hoek werkt met een klas doorbrekendstelsel. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas.

VERRIJKINGSFICHE PER HOEK

Je wil nieuwe indrukken aanbieden aan de kleuters via het verrijken van het rijke basismilieu, ofwel via uitbreiden/aanvullen ofwel via variëren.

Een rijke leeromgeving = basismilieu + aanbod (verrijking van hoeken + activiteitenaanbod)

Hoek: De bewegingshoek

Vanuit welke **inspiratiebron** ga je verrijken?

- Leerplandoel?
- Thema?
- Observatie?

Thema: sport.

De leerkracht laat zich inspireren door het thema sport. De rode draad doorheen het thema is het prentenboek: Igor de stippelkampioen. De leerkracht laat zich dan ook door dit boek inspireren voor de verrijkingen in de hoek.

Kies je voor een verrijking via:

- **Uitbreiden/aanvullen** van het aanwezige basismilieu?

OF

- Aanbieden van **variatie**?

Omschrijf hierbij ook het nieuwe **spelidee**, met vermelding van de bijhorende lesdoelen.

Spelidee:

- De kleuters gaan naar een matje waar ze oefeningen op kunnen doen zoals sit-ups en push-ups. De kleuters doen eerst een paar sit-ups en push-ups, maar wanneer ze dit al goed kunnen, kunnen ze er een klein wedstrijdje van maken. Twee kleuters proberen dan voor het langst push-ups of sit-ups te doen.
- De kleuters kunnen gewichtheffen. Dit doen ze natuurlijk met hele lichte gewichten, maar er liggen ook neppe gewichten die erg licht zijn. De kleuters kunnen dan kiezen met welke gewichten ze oefeningen willen uitvoeren.
- De kleuters gaan beide aan een kant van een tafel staan. Over de tafel is een net gespannen. De kleuters spelen het spel ping pong.
- De kleuters doen oefeningen op de grote opblaasbare bal.
- In de hoek staan gekleurde kegels en een kleine voetbal. De kleuters dribbelen met de bal tussen de kegels.

Concrete doelen:

- De kleuters doen oefeningen zoals sit-ups en push-ups op het matje.
- De kleuters doen aan gewichtheffen met de lichte gewichten .
- De kleuters pingpongen.
- De kleuters dribbelen met een voetbal tussen de kegels.

Welke nieuwe materialen bied je aan in functie van deze verrijking?

Materiaal: een matje, echte gewichten, neppe gewichten, ping pong, grote opblaasbal, een kleine voetbal en kegels, voorbeeldkaarten sit-ups en push-ups, voorbeeldkaarten gewichtheffen, voorbeeldkaart dribbelen

Op welke manier zet je via verrijking in op **maximale ontwikkelingskansen** van **alle** kinderen (zorgen voor een inclusieve leeromgeving, o.a. via binnenklasdifferentiatie)

Interesse: Er worden verschillende spelmogelijkheden en materialen aangeboden. De kleuters krijgen de keuze om zelf te kiezen welke spelmogelijkheid ze uitvoeren.

Leerstatus:

Cognitief: De leerkracht activeert de voorkennis van de kleuters. Ze kennen al verschillende technieken en vaardigheden waarmee ze zelfstandig aan de slag kunnen gaan. De leerkracht voorziet een hulpkaart voor de bowling.

Motorisch: De leerkracht varieert in moeilijkheidsgraad. Ze biedt de kleuters verschillende materialen aan: een grote doos, een kleine doos, een grote bal en een kleine bal. De leerkracht kan ook variëren in afstand. Hij/zij kan werken met een kegel die ze verplaatst. Hoe verder ze de kegel plaats, hoe moeilijker.

Affectief: De kleuters mogen per vier in de muziekhoeke spelen. Deze hoek werkt met een klas doorbrekendsysteem. Er spelen twee kleuters van de ene klas en twee kleuters van de andere klas.

Leerprofiel: De kleuters krijgen de kans om op hun eigen tempo aan de slag te gaan in de hoek. Sommige kleuters gaan langer experimenteren met de verschillende materialen terwijl andere al meteen aan de slag gaan en technieken gaan toepassen.

Activiteitenfiches

Hierboven kon je inspiratie terugvinden om hoeken klas doorbrekend in te richten. Nu geef ik enkele voorbeelden van activiteiten om op een laagdrempelige manier te starten met co-teaching. De activiteitenfiches zijn steeds op dezelfde manier opgebouwd: een verplichte of keuze-activiteit, groeperingsvorm, de naam van de activiteit, de kernleerplandoelen die aan bod zullen komen (in deze activiteitenfiches zijn het leerplandoelen uit het ZILL → katholiek onderwijs), de inhoudsanalyse, de concrete lesdoelen, hoe je kan inzetten op maximale ontwikkelingskansen van de leerlingen, de bronnen die ik geraadpleegd heb en nadien het lesverloop met oog voor de organisatie.

Hieronder vind je een overzicht van de verschillende hoekenfiches :

1. Activiteitenfiche: de stippelspelen → beweging
2. Activiteitenfiche wiskunde activiteiten: de Gruffalo
3. Activiteitenfiche poppenspel de Gruffalo

1. Activiteitenfiche: de stippelspelen → beweging

Activiteitenfiche BVA of BKA

BVA = begeleide verplichte activiteit

BKA = begeleide keuzeactiviteit

In **grote** / kleine groep

Naam activiteit: De stippelspelen co-teaching → beweging

KERNLEERPLANDOELLEN

- Mens en maatschappij**
 OWsa2 Ervaren, onderzoeken, vaststellen en uitdrukken hoe mensen in hun levensonderhoud voorzien
Ontwikkelingsstap: Verschillende beroepen en vrijetijdsbestedingen uit hun omgeving herkennen en op eenvoudige wijze beschrijven
- Motorische en zintuigelijke ontwikkeling**
 MZrt2 De eigen bewegingen aanpassen aan statische en dynamische objecten door af te remmen, te stoppen, te vertragen, te versnellen en/of door van richting te veranderen, al dan niet met een voorwerp
Ontwikkelingsstap: Kunnen stoppen en versnellen - kunnen uitwijken.

INHOUDSANALYSE

Kenniselementen	Vaardigheden	Attitudes
<ul style="list-style-type: none"> - Functionele woorden en begrippen - Themagerelateerde woorden en begrippen - Relaties - Oplossingsmethodes 		
<ul style="list-style-type: none"> - Functionele woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> - Hoog - Ver - Telrij 10 - Themagerelateerde woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> -Sport -Balsport -Transpireren -Een sportman -Een sportvrouw -Een bal -Een competitie - en veld -Hobby 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hoogspringen ✓ Verspringen ✓ Balanceren ✓ Heffen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters luisteren naar de instructies van de leerkracht. ✓ De kleuters houden zich aan de afspraken. ✓ De kleuters voeren de opdrachten zo correct mogelijk uit.

<ul style="list-style-type: none"> - Relaties - Oplossingsmethodes 		
CONCRETE LESDOELEN		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters verwoorden welke sporten er voorkomen tijdens de stippelspelen. ✓ De kleuters springen over de hindernis. ✓ De kleuters springen zo ver mogelijk door een aanloop te nemen en zich af te stoten met één voet. ✓ De kleuters balanceren zich over de balk en voeren hierbij oefeningen uit zoals buigen door de knieën. 		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE		
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van BREDE BASISZORG (kader binnenklasdifferentiatie, inclusieve leeromgeving). ➔ Dit pro-actief werken en groepsgericht denken krijgt VOORRANG! 		
<p>De kleuters hebben het verhaal al eens gehoord en weten waar het over gaat en welke sporten er in voorkomen. Ook kennen ze de meeste oefeningen al uit de turnlessen.</p> <p>De kleuters worden begeleid door twee leerkrachten. Op deze manier is er meer ruimte voor ondersteuning tijdens de oefeningen.</p>		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE		
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van EXTRA zorg in de klas. ➔ Dit individueel kindgericht denken/werken is eerder een UITZONDERING en gebeurt bij voorkeur in samenwerking met het zorgteam van de school. 		
BRONNEN (volgens APA-normen)		
<p>Katholiek onderwijs Vlaanderen. (2016). <i>ZILL: de ontwikkelvelden van het basisonderwijs</i>. Geraadpleegd op 15 mei 2020, van https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/leerinhoud</p> <p>Van Genechten, G. (2013). <i>Igor Stippel kampioen</i>. Hasselt - Amsterdam - New York: Clavis uitgeverij.</p>		

FEEDBACK VAN JE MENTOR

		
Binnenkant lesvoorbereidingsformulier		
Wat wil ik bereiken?	Wat gaan we doen?	Wat mag ik niet vergeten? Wat heb ik nodig?
Lesfasen en concrete doelstellingen	Lesverloop + vermelding van de gekozen werkvormen	Didactische aandachtspunten
<p>Sfeerschepping</p> <p>De kleuters verwoorden welke sporten er voorkomen tijdens de stippelspelen.</p>	<p>De leerkracht neemt de uitnodiging van de stippelspelen er nog eens bij die de kleuters dinsdag hadden gekregen. De leerkracht stelt hier enkele vragen over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Weten jullie nog wat dit is?" - "Weet er nog iemand wat er in deze uitnodiging stond?" <p>"Igor had ons uitgenodigd om samen met hem nog eens te gaan oefenen voor de stippelspelen zodat hij misschien kan winnen."</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Weten jullie nog voor welke sporten Igor allemaal moest oefenen?" 	<p>Ervoor zorgen dat elke post voldoende plaats heeft en dat de keuters voldoende tijd krijgen om de mini activiteit uit te voeren.</p>

<p>Inleiding</p> <p>De kleuters tellen het aantal ogen dat ze gegooid hebben op de dobbelsteen.</p> <p>De kleuters leggen het zelfde aantal dopjes als het aantal ogen dat ze hebben gegooid met de dobbelsteen.</p> <p>Kern</p> <p>De kleuters springen over de hindernis.</p> <p>De kleuters springen zo ver mogelijk door een aanloop te nemen en zich af te stoten met één voet.</p> <p>De kleuters balanceren zich over de balk en voeren hierbij</p>	<p>“Kent er nog iemand het lied dat we hebben geleerd van de stippelspelen? Zullen we het eens samen zingen?”</p> <p>De leerkrachten zingt samen met de kleuters het stippellied en gaat met hun naar de sporthal.</p> <p>In de sporthal staan verschillende posten klaar voor de kleuters:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een post waar ze kunnen hoogspringen. - Een post waar ze kunnen verspringen. - Een post waar ze over een balk moeten wandelen en verschillende oefeningen op moeten doen zoals een halve draai maken, hurken... - Een post waar ze sit-ups en push-ups kunnen doen en waar ze gewicht (flessen met water/zand) kunnen heffen. <p>De leerkracht legt de verschillende posten uit aan de kleuters. Eén kleuter/leerkracht doet de oefeningen voor.</p> <p>Post 1: Hier mogen jullie zo dadelijk hoogspringen. Jullie nemen een aanloop en moeten dan proberen om over het touw te springen zonder het touw aan te raken. Jullie moeten dus heel hoog springen.</p> <p>Post 2: Hier moeten jullie proberen om zo ver mogelijk te springen. Jullie nemen een aanloop, stoten met één voet af op</p>	<p>Bijkomende aandachtspunten inzake organisatie, wenken, materialen, grondplan, ...</p> <p>Organisatie:</p> <p>De stippelspelen gaan door in de sporthal samen met de kleuters van de andere klas.</p> <p>Er wordt gewerkt in vier posten. De kleuters worden verdeelt zodat er overal evenveel kleuters staan. Per post krijgen de kleuters vijf tot tien minuten en dan schuiven we door tot iedereen overal is geweest.</p> <p>De les samen voorbereiden, uitvoeren en erop reflecteren.</p> <p>Voordien verdelen wie welke instructie gaat geven.</p> <p>De les verdelen in twee kleuren: rood is leerkracht a en blauw is leerkracht b.</p> <p>Materiaal:</p>
---	---	---

oefeningen uit zoals buigen door de knieën.

de springplank en proberen dan zo ver mogelijk te springen. Het kan helpen om met je armen mee te zwaaien.

Post 3: Hier moeten jullie over de balk wandelen. Je moet hiervoor heel goed op je evenwicht letten. Het kan helpen om je armen uit te steken. Dit is niet voor het snelst, maar voor het best.

Variant: Als dit te gemakkelijk is voor de kleuters, moeten ze enkele oefeningen uitvoeren op de balk. Dit zijn oefeningen zoals in het midden van de balk een halve draai maken, op je hurken gaan zitten, drie seconden op één been blijven staan...

Post 4: Hier kunnen jullie verschillende dingen doen. Je kan sit-ups doen. Dat wil zeggen dat je gaat liggen op je rug met je benen in een boog en je voeten op de grond. Je komt dan omhoog met je bovenlichaam en je gaat weer liggen.

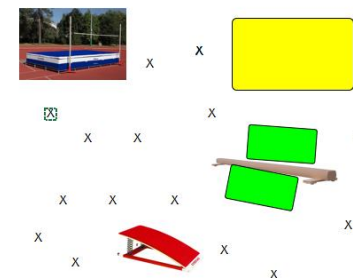
Ook kan je hier push-ups doen. Dit wil zeggen dat je op je handen en voeten gaat staan zoals een plank en lichtjes door je armen buigt en ze daarna weer strekt.

Tot slot kunnen jullie hier gewichtheffen. Je kiest een gewicht en moet deze 10 keer omhoog tillen.

De leerkracht verdeelt de kleuters zodat er per post evenveel kleuters staan. Ze wenst alle deelnemers veel succes en zegt: "Laat de stippelspelen beginnen!"

- Uitnodiging stippelspelen
- Twee palen en een touw
- Eén springplank
- Eén balk
- Vijf veiligheidsmatjes
- Eén dikke valmat
- Zelfgemaakte gewichten

Grondplan:

Slot	De leerkracht verzamelt alle kleuters bij elkaar en vertelt hun dat ze het heel erg goed hebben gedaan op de stippelspelen. De kleuters geven zichzelf een groot applaus.	
------	---	--

Bij de volgende activiteitenfiches werd er gewerkt rond het thema van de Gruffalo. De eerste twee fiches zijn beide wiskunde activiteiten. De leerlingen van de klassen worden gewisseld aan de hand van een doorschuifstelsel: zie topic organisatie in de activiteitenfiches.

2. Activiteitenfiche 2 & 3 wiskunde activiteiten de Gruffalo

Activiteitenfiche BVA of BKA

BVA = begeleide verplichte activiteit

BKA = begeleide keuzeactiviteit

In grote / kleine groep

Naam activiteit: Wiskunde activiteit 1: De Gruffalo is zijn stekels kwijt → co-teaching

KERNLEERPLANDOELLEN

- **Wetenschappen en techniek**
OWna1 De natuur actief opzoeken en waarderen
Ontwikkelingsstap: het waardevolle van de natuur ervaren - zich verwonderen over de natuur en er zich over uitdrukken
- **Wiskunde: getallenkennis**
WDgk1 inzicht verwerven in hoeveelheden

INHOUDSANALYSE

Kenniselementen	Vaardigheden	Attitudes
<ul style="list-style-type: none"> - Functionele woorden en begrippen - Themagerelateerde woorden en begrippen - Relaties - Oplossingsmethodes 		
<ul style="list-style-type: none"> • Functionele woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> - Telrij 4 - Telrij 6 - Telrij 14 - Kleur paars - Meer - Minder - Evenveel • Themagerelateerde woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> - Het bos - De vos - De muis - De slagstanden - De klauwen - De uil 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tellen ✓ Gooien ✓ Knijpen ✓ Verwoorden 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters gaan handelen en verwoorden. ✓ De kleuters krijgen interesse voor getallen en hoeveelheden.

Naam student: Fien Leenaerts

<ul style="list-style-type: none"> - De gruffalo - De slang - De stekels - De bomen - De noot - Sissen (slang) - Piepen (muis) - Snateren (vos) - Roepen (uil) • Relaties • Opllossingsmethodes 		
CONCRETE LESDOELEN		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters tellen het aantal ogen dat ze gegooid hebben op de dobbelsteen. ✓ De kleuters nemen hetzelfde aantal stekels als het aantal ogen dat ze hebben gegooid met de dobbelsteen. ✓ De kleuters verwoorden welke dieren niet echt zijn en welke dieren wel echt zijn en in de natuur leven. 		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE		
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van BREDE BASISZORG (kader binnenklasdifferentiatie, inclusieve leeromgeving). ➔ Dit pro-actief werken en groepsgericht denken krijgt VOORRANG! 		
<p>De leerkracht voorziet twee dobbelstenen. Eén dobbelsteen heeft de getallen 1, 2, 3, 4, 5 en 6. De andere dobbelsteen heeft maar hoeveelheden tot 4. De kleuters die nog niet tot 6 kunnen tellen, kunnen gebruikmaken van de dobbelsteen met de hoeveelheden tot 4.</p>		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE		
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van EXTRA zorg in de klas. ➔ Dit individueel kindgericht denken/werken is eerder een UITZONDERING en gebeurt bij voorkeur in samenwerking met het zorgteam van de school. 		
BRONNEN (volgens APA-normen)		
<p>Katholiek onderwijs Vlaanderen. (2016). <i>ZILL: de ontwikkelvelden van het basisonderwijs</i>. Geraadpleegd op 25 mei 2020 van https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/leerinhoud</p>		

FEEDBACK VAN JE MENTOR

		
Binnenkant lesvoorbereidingsformulier		
Wat wil ik bereiken?	Wat gaan we doen?	Wat mag ik niet vergeten? Wat heb ik nodig?
Lesfasen en concrete doelstellingen	Lesverloop + vermelding van de gekozen werkvormen	Didactische aandachtspunten
<p>Sfeerschepping</p> <p>De kleuters verwoorden welke dieren niet echt zijn en welke dieren wel echt zijn en in de natuur leven.</p>	<p>De leerkracht neemt de prent van de Gruffalo zonder stekels en de prent van de Gruffalo met stekels erbij. Ze laat deze zien aan de kleuters en vraagt aan hun wat ze allemaal zien.</p> <p><i>Terwijl de kleuters kijken naar de prenten kan de leerkracht stimulerende impulsen geven in de hoeken.</i></p> <p>Vervolgens stelt de leerkracht enkele gerichte vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Welk dier zien jullie op de prenten?" - "Is de Gruffalo een echt dier dat in de natuur leeft?" - "Welke echte dieren leven dan wel in de natuur?" - "Wat is het verschil tussen deze Gruffalo's?" - "Wat is er hetzelfde?" 	<p>Zorgen voor differentiatie.</p> <p>De leerkracht legt het spel stap voor stap uit. Ook doet ze het spel eens voor zodat iedereen het goed begrijpt.</p>

<p>Inleiding</p> <p>Kern</p> <p>De kleuters tellen het aantal ogen dat ze gegooid hebben op de dobbelsteen.</p> <p>De kleuters nemen hetzelfde aantal stekels als het aantal ogen dat ze hebben gegooid met de dobbelsteen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - "Hoe zie je dat?" - "Kan je de stekels van de Gruffalo eens tellen?" - "Welke kleur hebben de stekels?" <p>"De Gruffalo is zijn stekels kwijt geraakt doordat hij zo bang was van de muis. Willen jullie hem helpen om zijn stekels terug te krijgen?"</p> <p>"Jullie kunnen de Gruffalo helpen om zijn stekels terug te krijgen door goed te tellen. Jullie krijgen allemaal een Gruffalo zonder stekels. Zo dadelijk mogen jullie om de beurt met de dobbelsteen rollen. Je telt dan het aantal ogen dat je gerold hebt. Dan mag je hetzelfde aantal stekels uit het bakje nemen en op jouw Gruffalo hangen. Dit blijven we doen tot er iemand zijn/haar Gruffalo al zijn stekels terug heeft."</p> <p>Gedurende de activiteit stoppen we enkele keren met tellen. De kleuters vergelijken dan de verschillende Gruffalo's met elkaar. De leerkracht vraagt de kleuters om eens te kijken welke verschillen er zijn.</p> <p>Terwijl de kleuters aan het vergelijken zijn, gaat de leerkracht stimulerende impulsen geven in de hoeken.</p>	<p>Bijkomende aandachtspunten inzake organisatie, wenken, materialen, grondplan, ...</p> <p>Organisatie:</p> <p>Deze activiteit wordt in co-teaching gegeven → klas doorbrekend</p> <p>Vier kleuters doen deze activiteit en vier kleuters doen de andere wiskunde activiteit met natuurmaterialen in de andere klas.</p> <p>De leerkrachten denken na over een doorschuifstelsel. Er worden verschillende kleuren stickers voorzien. In elke klas worden er per vier leerlingen verschillende kleuren stickers uitgedeeld. De eerste groep bestaat dus uit vier leerlingen met een blauwe sticker van klas a en vier leerlingen met een blauwe sticker van klas b. De leerlingen van klas a</p>
---	--	---

Slot	<p>Als de leerkracht terug is, bespreekt ze samen met de kleuters het aantal stekels. -> meer, minder, evenveel</p> <p>De kleuter waarvan zijn/haar Gruffalo terug alle stekels heeft, is gewonnen. Deze kleuter mag op de stoel gaan staan en krijgt een applaus van de anderen.</p>	<p>gaan dan naar klas b en de leerkrachten van klas b gaan naar klas a.</p> <p>Materiaal:</p> <ul style="list-style-type: none">- Prent Gruffalo met stekels- Prent Gruffalo zonder stekels- 4 Gruffalo's op A3 zonder stekels- De stekels van de Gruffalo- Dobbelsteen 6 ogen- Dobbelsteen 4 ogen
------	--	--

Activiteitenfiche BVA of BKA

BVA = begeleide verplichte activiteit

BKA = begeleide keuzeactiviteit

In grote / kleine groep

Naam activiteit: Wiskunde activiteit 2: Tellen en sorteren met natuurmaterialen

KERNLEERPLANDOELLEN

- **Wetenschappen en techniek**
OWna1 De natuur actief opzoeken en waarderen
Ontwikkelingsstap: het waardevolle van de natuur ervaren - zich verwonderen over de natuur en er zich over uitdrukken
- **Wiskunde: getallenkennis**
WDgk1 inzicht verwerven in hoeveelheden

INHOUDSANALYSE

Kenniselementen	Vaardigheden	Attitudes
<ul style="list-style-type: none"> - Functionele woorden en begrippen - Themagerelateerde woorden en begrippen - Relaties - Oplossingsmethodes 		
<ul style="list-style-type: none"> • Functionele woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> - Telrij 4 - Telrij 6 - Meer - Minder - Evenveel - De verschillende natuurmaterialen • Themagerelateerde woorden en begrippen <ul style="list-style-type: none"> - Het bos - De vos - De muis - De slagstanden - De klauwen - De uil - De gruffalo - De slang - De stekels 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tellen ✓ Gooien ✓ Verwoorden ✓ Benoemen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters gaan handelen en verwoorden. ✓ De kleuters krijgen interesse voor getallen en hoeveelheden.

<ul style="list-style-type: none"> - De bomen - De noot - Sissen (slang) - Piepen (muis) - Snateren (vos) - Roepen (uil) • Relaties • Oplossingsmethodes 		
CONCRETE LESDOELEN		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters tellen het aantal ogen dat ze gegooid hebben op de dobbelsteen. ✓ De kleuters benoemen welk natuurmateriaal ze gerold hebben. ✓ De kleuters nemen het natuurmateriaal dat ze gerold hebben en hierbij houden ze ook rekening met het aantal dat ze mogen nemen. ✓ De kleuters benoemen welke materialen ze zien en dat deze materialen voorkomen in de natuur. 		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE <ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van BREDE BASISZORG (kader binnenklasdifferentiatie, inclusieve leeromgeving). ➔Dit pro-actief werken en groepsgericht denken krijgt VOORRANG! 		
<p>De leerkracht voorziet twee dobbelstenen. Eén dobbelsteen heeft de getallen 1, 2, 3, 4, 5 en 6. De andere dobbelsteen heeft maar hoeveelheden tot 4. De kleuters die nog niet tot 6 kunnen tellen, kunnen gebruikmaken van de dobbelsteen met de hoeveelheden tot 4.</p>		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE <ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van EXTRA zorg in de klas. ➔Dit individueel kindgericht denken/werken is eerder een UITZONDERING en gebeurt bij voorkeur in samenwerking met het zorgteam van de school. 		
BRONNEN (volgens APA-normen)		
<p>Katholiek onderwijs Vlaanderen. (2016). <i>ZILL: de ontwikkelvelden van het basisonderwijs</i>. Geraadpleegd op 1 oktober 2019, van https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#/leerinhoud</p>		

FEEDBACK VAN JE MENTOR

		
Binnenkant lesvoorbereidingsformulier		
Wat wil ik bereiken?	Wat gaan we doen?	Wat mag ik niet vergeten? Wat heb ik nodig?
Lesfasen en concrete doelstellingen	Lesverloop + vermelding van de gekozen werkvormen	Didactische aandachtspunten
<p>Sfeerschepping</p> <p>De kleuters benoemen welke materialen ze zien en dat deze materialen voorkomen in de natuur.</p>	<p>De leerkracht neemt een voeldoos mee. In deze voeldoos zitten allerlei natuurmaterialen waarmee de kleuters aan de slag gaan gedurende deze activiteit. Eerst mogen de kleuters eens allemaal voelen en vertellen wat ze denken. Dan doet de leerkracht de doos open en stelt ze enkele gerichte vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Wat zit er allemaal in de doos?" - "Waarom denk je dat dit in de doos zit?" - "Waar kan je dit nog zien?" - "Hebben jullie dit al eens eerder gezien?" 	<p>Zorgen voor differentiatie.</p> <p>De leerkracht legt het spel stap voor stap uit. Ook doet ze het spel eens voor zodat iedereen het goed begrijpt.</p>

Slot	De kleuter die het eerst zijn sorteerkarten vol heeft, heeft gewonnen. Deze kleuter mag op de stoel gaan staan en krijgt een applaus van de anderen.	leerlingen van klas b gaan naar klas a. De leerlingen van klas a Materiaal: <ul style="list-style-type: none">- Voeldoos met natuurmaterialen- Sorteerkarten- Dobbelsteen met natuurmaterialen- Dobbelsteen 6 ogen- Dobbelsteen 4 ogen
------	--	--

3. Activiteitenfiche poppenspel de Gruffalo

Activiteitenfiche BVA of BKA

BVA = begeleide verplichte activiteit

BKA = begeleide keuzeactiviteit

In **grote** / kleine groep

Naam activiteit: poppenspel: de Gruffalo → co-teaching

KERNLEERPLANDOELLEN

- TOmn1 een mondelinge boodschap verwerken
Ontwikkelingsstap: verwerken van informatie uit eenvoudige verhalen met visuele ondersteuning door de hoofdgedachte te ontdekken
- OWna1 De natuur actief opzoeken en waarderen
Ontwikkelingsstap: het waardevolle van de natuur ervaren - zich verwonderen over de natuur en er zich over uitdrukken

INHOUDSANALYSE

Kenniselementen	Vaardigheden	Attitudes
<ul style="list-style-type: none"> - Functionele woorden en begrippen - Themagerelateerde woorden en begrippen - Relaties - Oplossingsmethodes 		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Functionele woorden en begrippen - Klein - Gevoelens: bang ✓ Themagerelateerde woorden en begrippen - Het bos - De vos - De muis - De slagstanden - De klauwen - De uil - De gruffalo - De slang - De stekels - De bomen - De noot - Sissen (slang) - Piepen (muis) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luisteren ✓ Tellen ✓ Antwoorden ✓ Verwoorden 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters beleven luisterplezier. ✓ De kleuters antwoorden op de interactievragen.

<ul style="list-style-type: none"> - Snateren (vos) - Roepen (uil) ✓ Relaties ✓ Oplossingsmethodes 		
CONCRETE LESDOELEN		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ De kleuters bootsen de dieren na door middel van geluiden en bewegingen. ✓ De kleuters antwoorden op de interactievragen en doe-acties van de leerkracht. 		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE <ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van BREDE BASISZORG (kader binnenklasdifferentiatie, inclusieve leeromgeving). ➔ Dit pro-actief werken en groepsgericht denken krijgt VOORRANG! 		
Post-teaching: het verhaal de Gruffalo wordt op een andere manier vertelt voor de taalzwakke kleuters.		
INZETTEN OP MAXIMALE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN ALLE KINDEREN REKENING HOUDEND MET DE BEGINSITUATIE <ul style="list-style-type: none"> ➔ Neem in dit luik op hoe je gaat inzetten op het bieden van EXTRA zorg in de klas. ➔ Dit individueel kindgericht denken/werken is eerder een UITZONDERING en gebeurt bij voorkeur in samenwerking met het zorgteam van de school. 		
BRONNEN (volgens APA-normen)		
Donaldson, J. & Scheffler, A. (2018). <i>De Gruffalo</i> . Rotterdam: uitgeverij Lemniscaat. Katholiek onderwijs Vlaanderen. (2016). ZILL: de ontwikkelvelden van het basisonderwijs. Geraadpleegd op 15 mei 2020, van https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/leerinhoud .		

FEEDBACK VAN JE MENTOR

		
Binnenkant lesvoorbereidingsformulier		
Wat wil ik bereiken?	Wat gaan we doen?	Wat mag ik niet vergeten? Wat heb ik nodig?
Lesfasen en concrete doelstellingen	Lesverloop + vermelding van de gekozen werkvormen	Didactische aandachtspunten
Sfeerschepping Inleiding	<p>De leerkracht doet de gordijnen van de poppenkast open. Ze zet muziek op om de kleuters in de stemming van de natuur te krijgen. Terwijl de muziek afspeelt zorgt de andere leerkracht voor een decor van het bos van de Gruffalo op de achterkant.</p> <p>De uil, de vos en de slang komen tevoorschijn en zeggen: De uil zegt: "Wat doen jullie hier?" De vos zegt: "Ik ben heel erg bang." De slang zegt: "Ik ook."</p> <p>"Weten jullie waarom deze dieren bang zijn?" De uil duidt enkele kinderen aan die mogen praten.</p>	<p>Zorgen voor verschillende soorten poppen.</p> <p>Zorgen voor een opbouw in het verhaal: begin, midden en einde.</p> <p>De poppen zo natuurlijk mogelijk laten bewegen.</p> <p>Zorgen voor voldoende interactie.</p> <p>Kies een stem die je kan volhouden.</p> <p>Zorg ervoor dat de poppenkast niet te druk is maar neutraal.</p>

<p>Kern</p> <p>De kleuters antwoorden op de interactievragen en doe-acties van de leerkracht.</p>	<p><i>De muis wandelt in het bos. De vos komt langs de andere kant aan gewandeld.</i></p> <p>De vos zegt: "Hmm, lekker hapje is dat." "Jij hebt zeker wel honger kleine muis. Wil jij soms wat eten bij mijn thuis?"</p> <p>De muis zegt: "Beste vos, normaal zou ik zeggen graag maar ik eet bij de Gruffalo vandaag."</p> <p>De vos zegt: "De Gruffalo? Die ken ik niet."</p> <p>De muis zegt: "Ooh, wacht maar tot je hem ziet!" "Ik heb een afspraak met hem hier in het bos. Oh ja hij houdt erg van geroosterde vos."</p> <p>De vos zegt: "Geroosterde vos? Ik moet er snel vandoor! Tot ziens kleine muis. Het beste hoor!"</p> <p><i>De vos gaat weg. De muis blijft.</i></p> <p>De muis zegt: "Haha, hij geloofde het zo. Natuurlijk bestaat er geen Gruffalo."</p> <p><i>De muis loopt verder over het pad. De uil komt langs boven aangevlogen.</i></p> <p>De uil zegt: "Hmm, lekker hapje is dat." "Jij hebt zeker wel honger kleine muis. Waarom kom je niet op thee bij mijn thuis?"</p> <p>De muis zegt: "Beste uil, normaal zou ik zeggen graag maar ik eet bij de Gruffalo vandaag."</p>	<p>Bijkomende aandachtspunten inzake organisatie, wenken, materialen, grondplan, ...</p> <p>Organisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Co-teaching - De activiteit samen voorbereiden, uitvoeren en er nadien op reflecteren. - Op zoek gaan naar een ruimte die het toelaat om met zoveel leerlingen te gaan zitten. - Verdeel op voorhand de tekst van het poppenspel. - Leerkracht a is pop uil, vos en muis. - Leerkracht b is pop slang en de Gruffalo. - Leerkracht a doet de inleiding. - Leerkracht b doet het slot. <p>Materiaal:</p> <ul style="list-style-type: none"> - handpop uil - handpop slang
---	---	--

	<p>De uil zegt: "De Gruffalo? Die ken ik niet."</p> <p>De muis zegt: "Oh nee, wacht dan maar tot je hem ziet!"</p> <p>"Hoe zag de Gruffalo er ook alweer uit?" (Slagtanden, vlijmscherpe klauwen, knarsende kaken die alles kauwen, eeltige knieën, voeten plat, gifgroene wrat, oranje ogen, een tong zwart als drop, paarse stekels)</p> <p>De muis zegt: "We hebben een afspraak hier bij de beek. Oh ja, hij houdt heel erg van uilencake."</p> <p>De uil zegt: "Van uilencake? Oehoe Oehoe, ik moet maar eens naar mijn uilenboom toe!"</p> <p>De uil vliegt weg. De muis blijft.</p> <p>De muis zegt: "Haha, hij geloofde het zo. Natuurlijk bestaat er geen Gruffalo."</p> <p>De muis loopt verder over het pad. De slang komt erbij.</p> <p>De slang zegt: "Hmm, lekker hapje is dat." "Ha kleine muis, wat ben jij een leuk beestje. Kom je naar mijn thuis? Ik geef net een feestje."</p> <p>De muis zegt: "Beste slang, normaal zou ik zeggen graag maar ik eet bij de Gruffalo vandaag."</p> <p>De slang zegt: "De Gruffalo? Die ken ik niet."</p>	<ul style="list-style-type: none"> - handpop vos - vingerpop muis - handpop de Gruffalo - Decor bos van de Gruffalo - Poppenkast - muziek: natuurgeluiden
--	---	---

De muis zegt: "Oh nee, wacht dan maar tot je hem ziet!"
"We hebben een afspraak hier vlak bij en hij houdt erg van slangenpastei."

De slang zegt: "Van slangenpastei? Ik moet nodig naar huis! Ik zie je nog weleens, dag kleine muis."

"Wie kan er sissen zoals een slang? Doe het maar eens allemaal"

De slang gaat weg. De muis blijft.

De muis zegt: "Hij geloofde het zo, natuurlijk bestaat er geen Gruff..."

De Gruffalo komt ook op het pad.

De muis zegt: "Wie is dan dit beest met die vlijmscherpe klauwen, die knarsende kaken die alles kauwen? Hij heeft eeltige knieën, zijn voeten zijn plat, op de punt van zijn neus zit een gifgroene wrat, oranje ogen, een tong zwart als drop en paarse stekels van zijn staart tot zijn kop."

"Moedertje! Ooo! Het is een Gruffalo!"

De gruffalo zegt: "Hmm muis, dat is nog eens fijn! Je smaakt vast erg lekker al ben je wat klein."

De muis roept: "Hoho, nu maak je een fout. Ik ben het gevaarlijkste dier van het hele woud! En als je soms denkt dat ik sta te liegen, loop dan maar eens mee en je zult ze zien vliegen!"

De Gruffalo zegt: "Oké, lopen dan maar. Mij lijkt het sterk, maar misschien is het waar."

Ze liepen en liepen.

De Gruffalo zegt: "Ik hoor gesis in de bosjes vlakbij."

De slang komt erbij.

De muis zegt: "Dat is slang. Hey slang, hallo!"

"Zeg maar eens allemaal hallo tegen de slang"

De slang verschrikt zich.

De slang zegt: "Tot ziens beste muis! En hij glipte naar zijn huis."

De slang vlucht weg.

De muis zegt: "Gezien? Hij gaat ervandoor."

De Guffalo zegt: "Merkwaardig hoor. Ik hoor oehoe en die bomen vlakbij."

De uil komt erbij.

De muis zegt: "Dat is uil."

"Zeg maar eens allemaal hallo tegen de uil."

De uil verschrikt zich.

De uil zegt: "Ooh hemel, tot ziens beste muis!"

<p>Slot</p> <p>De kleuters bootsen de dieren na door middel van geluiden en bewegingen.</p>	<p><i>Zo snel als de wind vloog de uil naar huis.</i></p> <p>De muis zegt: "Gezien? Hij gaat ervandoor!"</p> <p>De Gruffalo zegt: "Merkwaardig hoor."</p> <p>De muis zegt: "Nou Gruffalo, heb ik soms overdreven? Elk dier dat mij ziet, rent meteen voor zijn leven."</p> <p>"En nu heb ik honger. Ik denk dat ik maar begin met wat Gruffalotartaar."</p> <p><i>De Gruffalo loopt weg.</i></p> <p><i>Alle dieren gaan weg.</i></p> <p>"In het donkere bos zit een klein muisje naast het pad. Hmm, lekker is dat."</p> <p>De leerkracht komt terug tevoorschijn, ze neemt de handpoppen mee in de kring. De leerkracht toont een handpop en de kleuters moeten dan het geluid nabootsen dat dat dier maakt.</p> <p>EINDE</p>	
---	--	--

Een dagindeling : hoe plan je een dag met co-teaching in?

Dit weekrooster is opgesteld vanuit een bevraging. Het is een suggestie van een ervaringsdeskundige.

Tijdsindeling	Wat?	Leerkracht a	Leerkracht b
08:20 – 08:35	Verwachtingen bespreken die vooraf bepaald zijn bij een overleg. / Klas klaarzetten	In dialoog	In dialoog
08:35 – 08:45	Inloopmoment	Informele contacten met de ouders.	Leerlingen ondersteunen en begeleiden naar de kring.
08:45 – 09:10	Onthaalmoment in de kring SAMEN.	Onthaalleider.	Onthaal ondersteuner.
OF			
08:45 – 09:10	Onthaalmoment in de kring APART.	Onthaalleider voor groep a.	Onthaalleider voor groep b.
09:10 – 09:50	Begeleide activiteiten (groep opsplitsen in twee)	Activiteit 1 begeleiden: taalspel	Activiteit 2 begeleiden: muziek activiteit
09:50 – 10:10	Eetmoment	Andere taken zoals: kافتjes in orde maken, leerlingenvolgsysteem invullen, kopieën maken...	Ondersteuning van eetmoment (Je kan de leerlingen eventueel ook in verschillende groepen laten eten indien de infrastructuur van het klaslokaal het niet toelaat om allen samen te eten. Dan start je rond 09:30 uur met het eetmoment in verschillende groepen)
10:10 – 10:25	Toiletbezoek (afhankelijk van de leeftijd begeleid of niet)	Verantwoordelijk voor het toiletmoment. (Wanneer leerlingen in verschillende groepen eten, gebeurt het toiletbezoek ook in verschillende groepen. Hier start je dan mee rond 09:45 uur)	Klas op orde brengen.
10:25 – 10:40	Speeltijd	Even rust / toezicht / nabespreking	Even rust / toezicht / nabespreking

		voormiddag met je collega	voormiddag met je collega
10:40 – 11:20	Begeleide activiteiten (groep opsplitsen in twee)	Activiteit 2 begeleiden: muziek activiteit	Activiteit 1 begeleiden: taalspel
Hierbij heb je de keuze om als leerkracht van activiteit te wisselen of om de leerlingen van activiteit te laten wisselen. Hier kan je bijvoorbeeld inzetten op de sterktes van mekaar. Is leerkracht a haar talent muziek dan begeleidt zij bijvoorbeeld 2x deze activiteit. Zo kunnen haar talenten tot uiting komen.			
11:20 – 12:00	Klassikale activiteit (groep a en b samen)	Bijvoorbeeld een verhaal voorlezen	Ondersteuning tijdens het voorlezen. (betrokkenheid hoog houden van de leerlingen)
OF			
11:20 – 12:00	Klassikale activiteit (groep a en b samen)	Bijvoorbeeld poppenkast → samen verantwoordelijk	Bijvoorbeeld poppenkast → samen verantwoordelijk
12:00 – 12:20	Toiletbezoek + klaarmaken eetzaal	Andere taken zoals: kافتjes in orde maken, leerlingenvolgsysteem invullen, kopieën maken...	Verantwoordelijk voor het toiletmoment + brengt de leerlingen naar de eetzaal.
OF			
12:00 – 12:50	Toiletbezoek + middag eten	Andere taken zoals: kافتjes in orde maken, leerlingenvolgsysteem invullen, kopieën maken...	Verantwoordelijk voor het toiletmoment + toezicht eetmoment.
12:20 of 12:50 – 13:20	(middag eten) + speeltijd	Toezicht / rust / reflecteren over de voormiddag	Toezicht / rust / reflecteren over de voormiddag
13:20 – 14:30	Vrij spel in de hoeken	Houdt zich met de klas bezig.	Andere taken zoals: SES, leerlingvolgsysteem, observaties..
14:30 – 14:45	Opruimen	Opruimmoment begeleiden.	Andere taken zoals: SES, leerlingvolgsysteem, observaties..
14:45 – 15:00	Speeltijd	Toezicht/rust/opmerkelijke observaties bespreken	Toezicht/rust/opmerkelijke observaties bespreken
15:00 – 15:15	Afsluiting van de dag	Afsluit ondersteuner.	Afsluit verantwoordelijke: een lied, een verhaal, een spel..
15:15 – 15:30	Naar huis	Informeel contact met de ouders.	Informeel contact met de ouders.

15:30 – 15:50	Klas opruimen en nabespreking van de dag.	In dialoog	In dialoog
---------------	---	------------	------------

- Voor je start met co-teaching afspraken maken → zie tips!
- Aanpak afstemmen op de klassamenstelling.
- Wekelijkse reflectie en evaluatie is cruciaal → zeker in de opstartfase.

Een lijst met scholen in Limburg die al aan co-teaching doen

School	Gemeente	Postcode	Adres
Gesubsidieerde vrije basisschool Alken 't Laantje	Alken	3570	Sint-Aldegondislaan 2
Vrije Basisschool 'Royke'	Gruitrode	3670	Breekiezel 27
Vrije kleuterschool kindercampus Mozaïek	Hasselt	3500	Zegestraat 40
Vrije kleuterschool kindercampus De Tuinwijk	Hasselt	3500	Lazarijstraat 120
Vrije basisschool kindercampus Catharina	Hasselt	3500	Jan Palfijnlaan 4
Vrije kleuterschool Pagadder	Heusden- Zolder	3550	Sint-Maartenlaan 6
Vrije lagere school Berkenbos	Heusden- Zolder	3550	Pastoor Paquaylaan 123
Kleuterschool Sint-Michiel, Wjikschool Strooiendorp	Leopoldsburg	3970	Schoolstraat 8
Basisschool & internaat Kubik. GO!	Maasmechelen	3630	Heikampstraat 37
Basisschool De Linde Campus Rijkel ,	Rijkel	3840	Schoolstraat 1
Vrije basisschool kindercampus De Startlijn	Stokrooie	3511	Sint-Amandusstraat 30
Gemeentelijke basisschool Op Dreef	Zelem	3545	Dorpsstraat 39